E-mail: nchas@tbm.org.by

Новы Час

№ 5 (34) БЕЛАРУСКАЯ ГАЗЕТА САКАВІК 2004 ГОДА *ПАДПІСНЫ ІНДЭКС* 63773 http://nchas.iatp.by

Сяргей ПАНІЗЬНІК

Прамяністыя

Айчыннай інтэлігенцыі
XXI стагоддзя

Там, у Афрыцы, грыфы.
Там, у Грэцыі, амфары.
Тут – наркомаўкі рыфмы
да савецкай метафары.
Там – узмор'е Ла-Манша.
Там – гатэлікі ў Турцыі.
Тут і мова не наша
і радкі Канстытуцыі.
Там – жывучыя персы...
Там – віхлястая Індыя.
Тут – валютныя персі
і каханне па відэа.
Тут – надводныя рыфы.
Тут – Везувій без кратэра;
загнівае не ў рыбы
галава – ў правакатара.
Там, за Латвіяй, Балтыка.
У Італіі – ружы.
Тут – кульгае граматыка
праз дзвюхмоўныя лужы.
Скасабочаны дзверы –
і матляецца нацыя...
Тут – сядзяць аднаверцы.
Там – жыве інтэграцыя.
Нехта думае ў Скідзелі.
Нешта ведае Быхаў.
Тут – кланіруюць «інцеляў»,
там – самоцца Быкаў...
Ганарыцца пачвара:
у мяне індульгенцыя.
Дзе ж яна, з Божым дарам,
ІНТЭЛІГЕНЦЫЯ, –
не праслоечка вузкая
на ганенні і кпіны,
а святло непатусклае
для счарнелай краіны?
Веснатою набухне
дзень разумны, дасведчаны, –
Беларусь не патухне
і з душой пакалечанай.
Тут – будзіцеляў поўня.
Тут – радовішчы жыляцца.
Тут – пры дотыку промня
і Свабода раскрыліцца!

Соль зямлі

Расія павінна пастаўляць газ Беларусі бясплатна

Спадзяюся, што ваша газета надрукуе мой ліст, бо хачу падзяліцца развагамі, якія маюць значасць для кожнага грамадзяніна нашай краіны.

Можна толькі дзівіцца, што наш урад вядзе бясконцыя перамовы і заключае нейкія ўрывачныя дамовы з расійскімі манаполіямі на пастаўку газу. На кожным тыдні новыя сустрэчы і новыя скаргі расіянаў, што Беларусь ім мала дае і хоча мець газ за «славянскія» пацалункі. Крыўдна гэта чуць. Кіраўнік нашай краіны заяўляў, што толькі на мэты ваеннага характару наша Беларусь аказала ласку Расіі на вялізную суму – болей за 20 мільярдаў даляраў. А расіяне ў галаву не бяруць нашу ахвярнасць.

Аднак гэта толькі частка сумы, якую павінна нам Расія. Чамусьці ніхто –ні наша ўлада і ўрадоўцы, ні расійскі бок – не ўзгадваюць пра тыя выдаткі, якіх патрабуе навучанне беларусаў на расійскай мове. Хіба працэс русіфікацыі, адмовы ад роднай мовы, навучанне дзяцей і студэнтаў на расійскай мове нічога не каштуе? У нас, здаецца, толькі адных настаўнікаў болей за 300.000. I амаль усе яны праводзяць навучанне па-расійску. А кожнаму трэба плаціць заробак, школы трэба ацяпляць. Мы губляем свае кадры навукоўцаў, якія маглі б працаваць на родную асвету. Мы рыхтуем для расіянаў рабочую кваліфікаваную сілу. У нас няма ніводнага прафесійна-тэхнічнага вучылішча, дзе вучылі б па-беларуску (апроч урокаў беларускай мовы). Няма ніводнага каледжа, інстытута ці універсітэта (апроч беларускага аддзялення на філфаках), якія рыхтавалі б беларускіх спецыялістаў для Беларусі. Мы цягам дзесяцігоддзяў рыхтуем кадры – раней для СССР, а цяпер, па сутнасці, для Расіі. Дык, выдаткоўваючы на гэта бюджэтныя грошы, хіба не павінна наша краіна нагадаць расіянам пра кошт асветы і паставіць умову: не хочаце плаціць газам за расійскую адукацыю беларускай моладзі - мы пераходзім на адукацыю па-беларуску. Як казаў прэзідэнт Пуцін, трэба аддзяляць катлеты ад мухаў. Чаму мы дарам робім тое, што каштуе сотні мільёнаў даляраў?

Станіслаў ШАМЕТА,
г. Слонім

Рука шчодрасьці Садама Хусэйна

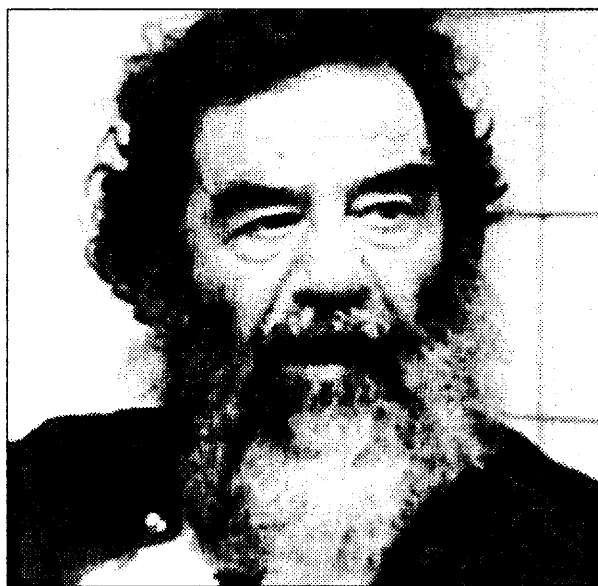
Публікацыя пад такой назваю зьявілася днямі ў бюлетэні міжнароднай дасьледнай групы ў абарончых пытаньнях Jane's Defence. Яна прысьвечаная аналізу сьпісу дзяржаваў і бізнэсмэнаў, якія атрымлівалі хабар ад ірацкага дыктатара ў абмен на дыпляматычную падтрымку і палітычнае лябіяваньне ў сваіх краінах і за мяжой. Сьпіс атрымальнікаў таннай нафты ад Хусэйна ў сёлетнім студзені апублікавала ірацкая незалежная газэта «Аль-Мада». Паводле гэтых зьвестак, аб'ектамі шчодрасьці былога кіраўніка Іраку былі 270 кампаніяў, арганізацыяў і бізнэсмэнаў зь дзясяткаў краінаў сьвету. Фігуруюць у сьпісе і беларускія атрымальнікі – сярод іх і адміністрацыя прэзыдэнта, і лібэральна-дэмакратычная партыя, і прыватныя фірмы.

Jane's Defence, аналізуючы сьпіс, адзначае, што, за выключэньнем Сырыі, большасьць атрымальнікаў нафтавага хабару ў мусульманскім сьвеце прыпадае не на антызаходнія краіны (такія, як скажым, Лібія), а як раз на празаходнія, такія як Егіпэт, Лібан, Турэччына. Заўважым, што гэта і натуральна - краіны, якія былі такімі ж ізгоямі, як сам Ірак, ня мелі рычагоў палітычнага ўплыву, якімі маглі б адплаціць за даброты, і маглі, бадай, толькі даць каналы кантрабанды нафты з Іраку, на які былі накладзеныя міжнародныя санкцыі.

Jane's Defence адзначае, што дакумэнты пра атрымальнікаў нафтавага хабару Садама на Блізкім Усходзе могуць стаць інструмэнтам амэрыканскага ціску на ўрады ў рэгіёне.

У Заходняй Эўропе сьпіс аб'ектаў шчодрасьці Хусэйна адкрываюць Францыя й Італія. На думку аўтараў публікацыі, гэтыя дадзеныя дазваляюць паставіць пад сумнеў бескарысьлівасьць пазыцыі Парыжу, які найбольш жорстка выступаў супраць ваеннай апэрацыі ў Іраку.

Немалая частка даброт Хусэйна прыпадала на тры краіны СНД: Беларусь, Расею і Украіну.

Паводле Jane's Defence гэтыя абвінавачваньні пацьвярджаюцца і іншымі фактамі: расейскімі пастаўкамі зброі ў Ірак, пра якія стала вядома падчас самай вайны, арыштам украінскага карабля, які займаўся кантрабандай нафты зь Іраку, зьвесткамі пра беларускія пашпарты, якія былі падрыхтаваныя для шэрагу высокіх чыноўнікаў былога рэжыму.

Аўтары публікацыі прыгадваюць, што амэрыкана-украінскія адносіны істотна пагоршыліся яшчэ ў 2000 годзе, падчас скандалу ў справе загібелі журналіста Георгія Гангадзэ. Найніжэйшага пункту стасункі паміж Кіевам і Вашынгтонам дасягнулі ў 2002 годзе, калі Злучаныя Штаты абвінавацілі ўкраінскія ўлады ў пастаўцы ў Ірак супрацьракетных комплексаў «Кальчуга».

Аналітыкі Jane's Defence мяркуюць, што зьвесткі пра хабары Хусэйна ўкраінскім урадоўцам і бізнэсмэнам толькі ўмацуюць намер Злучаных Штатаў адкласьці справу паляпшэньня адносінаў з Украінай да выхаду з пасады прэзыдэнта Кучмы.

Што да Беларусі, то экспэрты падкрэсьліваюць, што Аляксандар Лукашэнка і бяз гэтага дастаткова ізаляваны на Захадзе, каб выкрываньні ірацкай газэты неяк зьмянілі гэта стаўленьне Захаду да кіраўніка Беларусі.

Юры ДРАКАХРУСТ,
Радыё Свабода

Карысць Літвы ад уступу ў НАТО

У сувязі з уступленнем Літвы ды іншых краінаў Балтыі ў НАТО шмат гавораць аб размяшчэнні ваенных базаў і вайсковых кантынгентаў на тэрыторыі новых чальцоў альянсу, аб хваравітай рэакцыі на гэта Расіі. Прайграе ці выйграе Літва ад сяброўства ў НАТО?

Літва выдаткоўвае на армію 2% свайго ВУП. На нядаўняй нарадзе прадстаўнікі ўсіх асноўных партый Літвы пацвердзілі, што і ў будучыні Літоўская дзяржава будзе аддаваць абароне не меней 2% ВУП. Пагадненне гэтае патрэбна не столькі самой Літве, колькі НАТО, бо яно гарантуе, што хто б ні прыйшоў да ўлады ў краіне ў бліжэйшы час, армія будзе атрымоўваць свае 2%.

Што азначаюць гэтыя 2% для кішэні простага літоўца? Бывцам бы – няшмат. У разліку на душу насельніцтва атрымоўваецца крыху меней за 300 літаў на год (меней за 100 даляраў). Калі трымацца дакладнасці, у 2002 годзе на армію кожны жыхар выдаткаваў: у Літве – 291 літ, у Эстоніі – 318 літаў, у Латвіі – 202 літы. Пры ўступленні ў НАТО Венгрыі і Чэхіі выдаткі гэтых краінаў на душу насельніцтва складалі: у венграў – 404 літы, у чэхаў – 490 літаў.

Для «нейтральных» краінаў абарона абыходзіцца нашмат даражэй: Ірландыя, якая не ўваходзіць у НАТО, выдаткоўвае на абарону 785 літаў на душу насельніцтва, Швецыя – 1.849 літаў.

З другога боку, ад сяброўства Літвы ў альянсе чакаецца і «матэрыяльная» карысць – рэзкі скачок даверу да краіны, якая знаходзіцца пад абаронай НАТО, з боку інвестараў і банкаў. На думку фінансавага аналітыка Маргарыты Старкявічутэ, пад'ём «рэйтынгаў пазычання» часткова адбываецца і з прычыны сяброўства Літвы ў НАТО і ЕС. «Пад'ём на адну ступеньку азначае на фінансавых рынках звычайна, што за крэдыт плаціць на паўпрацэнта меней. Здаецца, што тут асаблівага? Але, ведаючы, што штогод Літва пазычае каля 1,5 мільярды літаў, гэтыя паўпрацэнта з'яўляюцца вялізнымі грашыма».

Літва спадзяецца зарабіць і на ваенных заказах, якія павінны пасыпацца з боку альянсу, як толькі яна стане чальцом НАТО. На думку Старкявічутэ, «абаронная прамысловасць, якой патрэбны прадукты высокай кваліфікацыі, прапануе разам і кваліфікаваную працу, і вялікі заробак, і стабільныя заказы».

Падобна мяркуюць і самі прадпрымальнікі, кіраўнікі прадпрыемстваў. Напрыклад, генеральны дырэктар прадпрыемства «Vilniaus vingis» Вацлавас Шлейнета лічыць, што літоўскія прадпрыемствы рознага ўзроўню здолеюць нядрэнна зарабіць на «абслугоўванні» НАТО: «Мы спадзяемся, што знойдзем сваю нішу, прымаючы ўдзел у канкрэтных праектах, якія абслугоўваюць НАТО як арганізацыю. Магчыма, тут можна казаць пра сотні мільёнаў даляраў ці еўра, столькі ад удзелу ў гэтых праектах могуць мець літоўскія прадпрыемствы».

Цяпер усе рыхтуюцца да афіцыйнага пачатку сяброўства краіны ў ЕС і НАТО. Логіка зразумелая: застаўшыся сам-насам з Расіяй, на абарону давялося б траціцца не меней, а болей. А з сяброўства можна атрымаць і дадатковую карысць, выконваючы натаўскія абаронныя заказы

Росбалт.ru

Прэмія імя Францішка Багушэвіча

25 сакавіка Беларускі ПЭН-цэнтр уручыў традыцыйную прэмію імя Францішка Багушэвіча Захару Шыбеку за кнігу «Нарыс гісторыі Беларусі 1795-2002». Захар Шыбека - доктар гістарычных навук, прафесар Беларускага дзяржаўнага эканамічнага універсітэта. Аўтар папулярных кніг «Мінск: старонкі жыцця дарэвалюцыйнага гораду» (1994), «Гарады Беларусі: 60-я гады XIX ст. - пачатак XX ст.» (1997).

Маладыя выходзяць на бальшак

На выбары беларускія дэмакратычныя сілы ідуць трыма калонамі. Зараз пра гэта можна казаць з упэўненасцю. Удзельнічаюць «Пяцёрка-плюс», кааліцыя «Свабодная Беларусь» і блок «Маладая Беларусь». Прэзентацыя апошняга адбылася напярэдадні Дня Канстытуцыі ў Мінску. Прысутным была абвешчана праграма блоку, названы прозвішчы кандыдатаў. Самаму маладому з іх 21 год, самаму старэйшаму – крыху за 30.

Прэзентацыя была зладжана ў выглядзе «сустрэчы пакаленняў». Былі запрошаныя грамадскія дзеячы, вядомыя навукоўцы старэйшага пакалення і маладыя лідэры. Выступілі Радзім Гарэцкі, Алег Манаеў, генерал Валеры Фралоў. Ніхто з лідэраў «Пяцёркі-плюс» на прэзентацыі не прысутнічаў, але нягледзячы на гэта, у «Маладой Беларусі» гавораць пра добрыя стасункі з Кааліцыяй.

Зараз блок ужо не назавеш абстракцыяй. У параўнанні з іншымі перадвыбарчымі альянсамі, лідэры якіх да нядаўняга часу ўхіляліся ад адказаў на пытанні пра праграму, разам са спісам кандыдатаў прысутным прадставілі тэзы праграмы-мінімум. Наступным крокам будуць прэзентацыі «Маладой Беларусі» ў рэгіёнах.

Ядвіга МАЦКЕВІЧ

Стратныя калгасы пойдуць па 8 даляраў

Урад Беларусі разлічвае, што ўказ кіраўніка дзяржавы, які прадугледжвае пяцігадовую адтэрміноўку пагашэння запазычанасці сельгаспрадпрыемстваў перад дзяржавай, дазволіць скараціць колькасць стратных прадпрыемстваў і вывесці АПК краіны на новы ўзровень. Адна з мераў прадугледжвае распродаж стратных калгасаў па сімвалічным кошце 8 даляраў.

Згодна з інфармацыяй віцэ-прэм`ера Рамана Унучкі, з 2.300 сельгаспрадпрыемстваў каля 1.000 лічацца стратнымі. У гэтай сувязі, па яго словах, урад мае намер скараціць колькасць стратных гаспадарак шляхам прыцягнення інвестыцыяў у аграрны сектар. «Дакумент дае правы інвестару выкупіць калгас за адну базавую велічыню, беручы ў доўгатэрміновую арэнду яго зямлі», – сказаў віцэ-прэм'ер.

News.tut.by

Дзень волі міліцыі

Дзень Волі прайшоў у Мінску традыцыйна – гэта значыць не абышлося без затрыманняў і без парушэння правоў чалавека. На Кастрычніцкай плошчы вядомы дзеяч БНФ Вячаслаў Сіўчык, Валянцін Баранаў і Дзяніс Буйніцкі – трымалі плакаты «Жыве БНР», «Жыве незалежная Беларусь» і «Беларусы маюць права абіраць уладу». Каб даць працы міліцыі, яны прыкавалі сябе ланцугамі да слупоў. Зразумела, што «ідэалагічна дзёрзкія» плакаты былі ўшчэнт парваныя, а гэтых трох чалавек «людзі ў цывільным» вызвалілі з ланцугоў з дапамогай зубіла і адвезлі ў Цэнтральны РАУС. На плошчы Свабоды, куды народ мусіў прыйсці з кветкамі, асобы ў цывільным таксама не ўтрымаліся ад беспадстаўных рэпрэсіяў – былі затрыманы прадстаўнікі Партыі БНФ Вінцук Вячорка ды Алесь Біляцкі. Апошняга, па словах сведкаў, скруцілі, валаклі па зямлі, адзін з «людзей у цывільным» нават пачаў яго біць. Потым «зачыстку» на пляцы Волі распачалі амапаўцы. З якой падставы – незразумела. Адзіна, хіба што быў Дзень Волі, - што хачу, то і вару.

Большую частку людзей з пляцу Волі выціснулі ў бок Нямігі, некаторыя пайшлі па Інтэрнацыянальнай ў сквер Янкі Купалы.. Людзі ўскладалі кветкі да помніка вялікаму беларускаму паэту, спявалі. Вечарына, якую меліся правесці ў залі Дома ветэранаў, была адменена адміністрацыяй Дома, прычым у апошні момант. Мінскія святкаванні гадавіны БНР завяршыліся ў Доме літаратара вечарынай, падчас якой адбылася прэзентацыя чарговага нумара часопісу «Дзеяслоў», прысвечанага Дню Волі.

У.К.

«Ваенны рахунак»

Сума беларускага «рахунку» Маскве можа складаць 25 мільярдаў даляраў

Афіцыйны Мінск дэтальна вывучае магчымасць выставіць Маскве гэтак званы «ваенны рахунак». Рахунак мяркуецца падаць за непадатлівасць Масквы ў экспартнай цане на газ.

Размова ідзе найперш пра два расійскія стратэгічныя аб'екты – радыёлакацыйную станцыю «вузел Баранавічы-2 (яна ж – нядаўна пастаўленая на баявое дзяжурства РЛС «Волга») і пункт кіравання падводнымі лодкамі ў горадзе Вілейка. Аднак Мінск глядзіць значна шырэй.

Па некаторых звестках, прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка даручыў групе экспертаў Мінабароны адасобіцца ў адной з дзяржаўных рэзідэнцыяў пад Мінскам і дакладна прапрацаваць гэтае пытанне, гэтак сказаць, праверыць сумы. Сам Аляксандр Рыгоравіч яшчэ ў кастрычніку 2003 года назваў «папярэднюю» лічбу «рахунку». Патлумачыўшы, што ў выпадку змены палітычнага вектрару ваенная і памежная інфраструктуры Беларусі перастануць абслугоўваць стратэгічныя інтарэсы Расіі. І той для стварэння аналагаў на сваёй тэрыторыі спатрэбіцца ад 21 да 25 мільярдаў даляраў.

Нядаўна ў прамым эфіры беларускага тэлеканала АНТ выступіў намеснік начальніка Генеральнага штаба Узброеных сілаў Беларусі генерал-маёр Пётр Ціханоўскі, які заявіў, што выдаткі рэспублікі на ўтрыманне сістэмы супрацьпаветранай абароны (СПА), якая абараняе ў тым ліку і граніцы Расіі, складаюць звыш за 40 мільёнаў даляраў на год. «Для нас гэта вялізная сума, - акцэнтаваў увагу вайсковы начальнік. – Гэтыя грошы Расія не плаціць». Іншымі словамі, генерал заявіў, што Беларусь дарам дапамагае Расіі ў пытаннях ваеннай бяспекі.

Прыкладна ў той жа час у СМІ выступіў і апазіцыйны да Лукашэнкі экс-міністр абароны Беларусі генерал-палкоўнік Павел Казлоўскі. Адносна двух галоўных стратэгічных аб'ектаў ён наогул заявіў, што ў іх зацікаўлена толькі Масква. «Інфармацыя аб стартах балістычных ракет і ўзлётах самалётаў можа быць карысная толькі ў тым выпадку, калі наша краіна будзе праводзіць агрэсіўную палітыку і рыхтавацца да вайны. Але мы – нейтральная дзяржава. Расія ж без РЛС «Волга» на заходнім напрамку будзе цалкам сляпая». Што ж датычыць пункта кіравання расійскімі падводнымі лодкамі (да месца сказаць, такіх аб'ектаў у Расіі некалькі, яны ахопліваюць усю акваторыю Сусветнага акіяну), то, на думку Казлоўскага, ён для Беларусі «абсалютна бескарысны». «І калі Беларусь не пагодзіцца на тое, каб на яе тэрыторыі працаваў дадзены аб'ект, Расія будзе невідушчая ў значным марскім квадраце», – зазначыў генерал.

«Пакуль невядома, калі афіцыйна Беларусь выме свой «казырны туз» у эканамічнай спрэчцы з Расіяй. Той жа Лукашэнка не аднойчы заяўляў, што ніколі не будзе браць грошы з Расіі за «ваенныя выдаткі» Беларусі, бо беларускія вайскоўцы абараняюць сваіх жа братоў-расіянаў. Аднак, па ацэнках экспертаў, пасля «газавых атакаў» Расіі яго думка на гэты конт можа дыяметральна змяніцца. І Мінск сапраўды можа выставіць «рахунак» на канкрэтныя сумы.

Гэта магло б выглядаць наступным чынам.

Да 5 мільярдаў даляраў (па экспертных ацэнках) каштуе 81 стратэгічны ракетны комплекс мабільнага базіравання «Тополь» (SS-25 па натаўскай класіфікацыі), які Расіі напрыканцы 1990-х гадоў было дазволена бязвыплатна вывезці з тэрыторыі Беларусі. Патрабаванне аб аплаце можа быць выстаўлена задняй датай, пры гэтым ужо зроблена адна вельмі важная заўвага: Беларусь выпускае калёсныя шасі перасоўных ракетных комплексаў «Тополь-М», без якіх не толькі нельга стварыць новую групіроўку, але і немагчыма падтрымліваць баявы стан той, якая ўжо існуе.

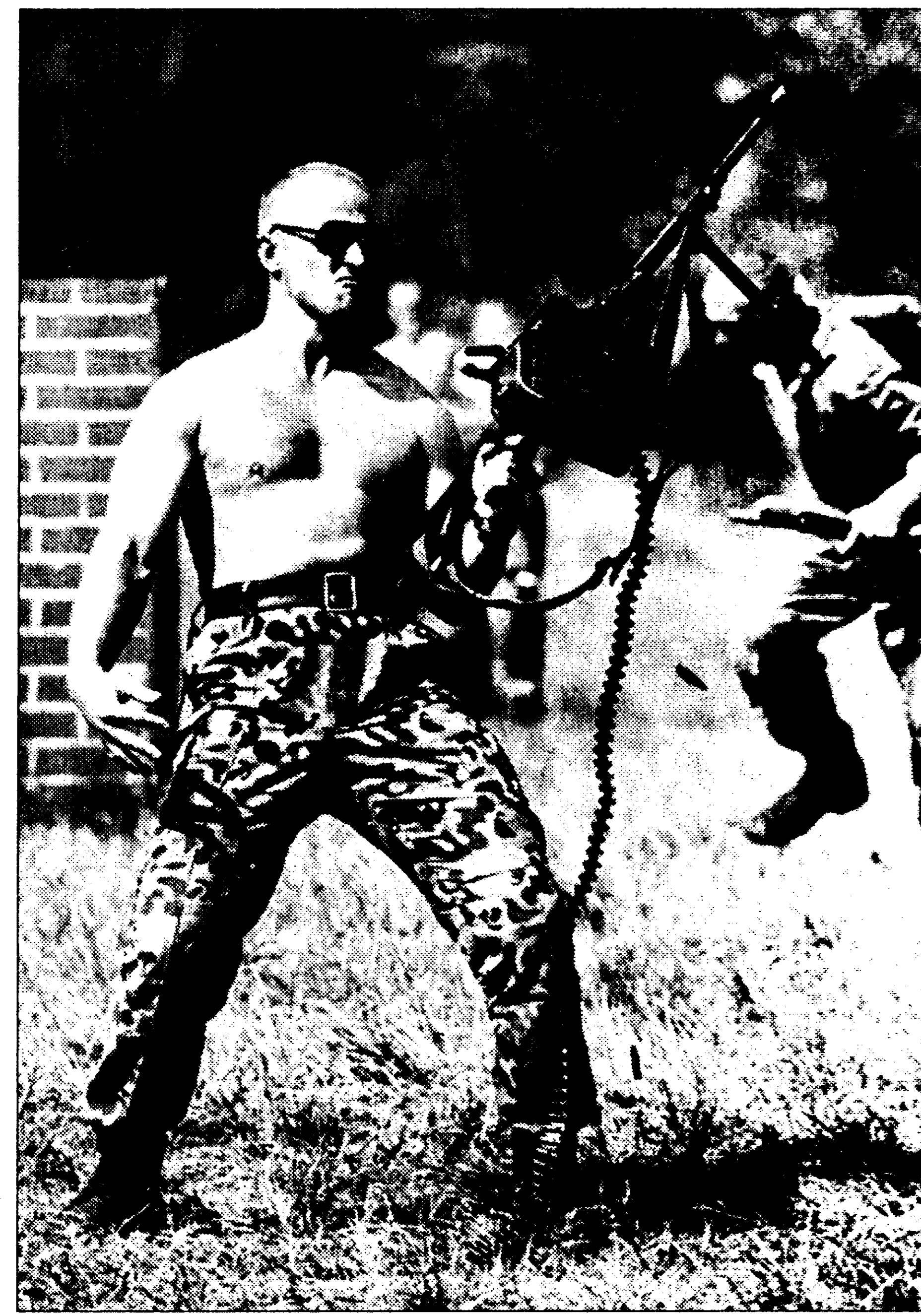
335 мільёнаў даляраў штогод (па словах Лукашэнкі) складаюць выдаткі беларускіх вайскоўцаў, а таксама мытнікаў і памежнікаў, якія фактычна ахоўваюць заходнюю мяжу Расіі. Але насамрэч гэтая лічба павінна быць значна вышэй. Згодна з Дамовай аб сумесных намаганнях па ахове Дзяржаўнай мяжы Рэспублікі Беларусь 1995 года, Беларусь узяла на сябе абавязальцтвы забяспечваць інтарэсы Расіі на сваёй дзяржаўнай мяжы з Латвіяй, Літвой, Польшчай і Украінай (агульная працягласць 2.250 км0, у выніку чаго ў Расіі няма неабходнасці ў стварэнні памежнай інфраструктуры на беларуска-расійскім участку дзяржаўнай граніцы працягласцю 1.239 км.

Да 350 мільёнаў даляраў было выдаткавана Беларуссю пасля атрымання незалежнасці для аднаўлення, удасканалення і падтрымкі ў баявой гатоўнасці супрацьпаветранага шчыта, здольнага прыкрыць Маскву і Цэнтральны прамысловы рэгіён Расіі ад масіраванага паветранага нападу. Стварыць яму замену немагчыма ні за якія грошы, бо нельга нічым кампенсаваць 700 км адлегласці (працяг Беларусі з захаду на ўсход) і 1,5 гадзіны падлётнага часу для крылатых ракет.

Болей за 40 мільёнаў даляраў на год – утрыманне аб'яднанай сістэмы СПА, якая абараняе апроч беларускіх заходнія межы Расіі.

Дзесяткі (па іншых ацэнках – сотні) мільёнаў даляраў – за 10 аэрадромаў, здольных прымаць цяжкія бамбавікі з ядзернай зброяй, якія Беларусь падтрымлівае ў стане баявой гатоўнасці, не лічачы іншых збудаванняў, якія ў часы СССР абслугоўвалі стратэгічныя сілы. Апроч гэтага – разгалінаваная транспартная сетка ды іншыя аб'екты.

Нарэшце, 10–12 мільёнаў даляраў на год – за выкарыстанне двух галоўных стратэгічных аб'ектаў.

У іншых краінах СНГ Расія акуратна плаціць за карыстанне сваімі аб'ектамі на іхных тэрыторыях. З улікам доўгу за арэнду касмадрома Байканур Расія ў гэтым годзе заплаціць Казахстану не 115 мільёнаў даляраў, як звычайна, а 190 мільёнаў. За арэнду палігонаў «Сары-Шаган» і «Азгір» Астана ў 2004 годзе разлічвае атрымаць ад Масквы каля 30 мільёнаў даляраў. Гэтыя выплаты складуць амаль траціну ваеннага бюджэту Казахстана. Азербайджану Расія плаціць 7 мільёнаў даляраў на год за стратэгічную РЛС, якая там знаходзіцца.

5 мільёнаў даляраў на год (згодна з экспертнай ацэнкай) арэнда РЛС «Волга».

Арэнда па міждзяржаўным пагадненні ад 1995 года тэрмінам на 25 гадоў. Пры гэтым ніводзін падатак у мясцовы бюджэт не бярэцца, за што Беларусь без аплаты карыстаецца расійскім палігонам СПА «Ашулук» у Астраханскай вобласці. РЛС уваходзіць у склад Сістэмы папярэджання аб ракетным нападзе, «замыкаецца» на «ядзерны чамаданчык» прэзідэнта Расіі. Плошча не менш за 200 га. Персанал не менш за 2 тысячы расійскіх вайскоўцаў і мясцовы грамадзянскі персанал (не болей за 15%).

5–7 мільёнаў даляраў на год арэнды (экспертная ацэнка) за занальны пункт сувязі ВМФ Расіі ў Вілейцы Мінскай вобласці. Міжурадавае пагадненне аб арэндзе ад 1994 года тэрмінам на 25 гадоў. Плошча болей за 600 га. Персанал – не меней за 350 вайскоўцаў Расіі.

Ігар ПЛУГАТАРОЎ

«Независимое военное обозрение»

Вацлаў Гавэл: Як ЕС мусіць ставіцца да Беларусі

Восем краінаў былога камуністычнага блока павінны вось-вось стаць новымі чальцамі Еўрапейскага Саюза. Становіцца сапраўднасцю тое, што яшчэ нядаўна наўрад ці хто мог сабе ўявіць. Краіны, якія 15 гадоў назад знаходзіліся пад кіраваннем таталітарных рэжымаў, якія заціскалі галоўныя правы чалавека і свабоды, краіны, чый лёс вызначаўся невялічкай купкай людзей, якія абапіраліся на ўзброеныя сілы, стануць сябрамі першай шматнацыянальнай супольнасці, якая базуецца на сапраўдных дэмакратычных прынцыпах, падзяляе агульныя каштоўнасці і адказнасць за будучыню ўсяго кантынента. Умовай для ўступлення краінаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы ў чальцы ЕС было прыняцце імі прынцыпаў дэмакратыі і законнасці.

На ўсходзе пашыраны Еўрапейскі Саюз будзе суседнічаць з Беларуссю Аляксандра Лукашэнкі. У выніку яго дзесяцігадовага аўтакратычнага праўлення краіна апынулася ў глыбокай палітычнай ізаляцыі. Аднак яе не трэба адносіць да тых, хто хоча супрацоўнічаць з Еўропай.

Адной з адметных прыкметаў недэмакратычнага рэжыму служыць заціскане грамадскай актыўнасці грамадзянаў і падаўленне іх у тых выпадках, калі яны выказваюць заклапочанасць справамі ў краіне ці спрабуюць узяць на сябе адказнасць за іх ход. Менавіта гэта адбываецца ў Беларусі, дзе яе грамадзяне штодзённа пазбаўляюцца сваіх асноўных правоў, такіх як права на свабодны распаўсюд інфармацыі ці выяўленне сваёй думкі. Заціскане вальнадумства і перасьлед на працы ці ў навучальных установах – факты паўсядзённага жыцця Беларусі, што знаходзіць замацаванне ў закоанадаўстве ў інтарэсах тых, хто трымае ўладу.

Зацвярджэнне рэпрэсіяў і карупцыі ў якасці сацыяльна-палітычных нормаў у абстаноўцы ўнутранай несвабоды вядзе да таго, што ў людзей выпрацоўваецца пазіцыя «мая хата з краю», калі грамадская актыўнасць успрымаецца як нешта неразумнае, а пераслед ці нават знікненне суграмадзянаў пачынаюць расцэньваць як вынік іх неабдуманых учынкаў. Аднак дзейнасць некаторых групаў актывістаў і пэўных асобаў развейвае ўяўленні пабочнага назіральніка пра Беларусь як пра грамадства, асуджанае на такі незайздросны лёс. Лукашэнка ўсвядамляе, што гэтыя людзі – шчырыя працўнікі карупцыі і носьбіты вальнадумства, якое можа паступова выліцца ў свабоднае волевыяўленне на выбарах. Іншымі словамі, свабодная будучыня Беларусі залежыць ад цяперашніх незалежных грамадзянскіх ініцыятываў.

Беларусь яўна засяроджвае сваю ўвагу на традыцыйна шчыльных адносінах з Расіяй, і Еўропа яе не клапоціць. Тым не менш, расце пакаленне, якое звязвае сваю будучыню якраз з Еўрапейскім Саюзам. Гэта ў асноўным тыя людзі, хто намагаецца крытыкаваць карупцыю, хлусню і перакручванне фактаў афіцыйнымі СМІ насупраць пагрозам для свайго дабрабыту і часта нават для сваёй бяспекі. Гэтыя іншадумцы, падобна дысідэнтам у Чэхаславакіі, Польшчы і Венгрыі пры камуністычным рэжыме, складаюць меншыню, і іхны ўплыў можа падацца нязначным, як і іхныя шанцы на поспех. Магчыма, гэта і нараджае сумнеў у еўрапейскіх грамадзянаў, іх скептыцызм і пачуццё безнадзейнасці ў тым, што датычыць лёсу беларусаў, іх новых суседзяў.

Да апошняга часу Еўропа трывала рэжым Лукашэнкі, крытыкуючы і трымаючы яго ў ізаляцыі, але настаў час аказаць падтрымку тым, хто цэніць адносіны супрацоўніцтва і партнёрства ў Еўропе. Відочна, што ў дачыненні да Беларусі гэта не яе афіцыйныя прадстаўнікі, а дэмакратычная апазіцыя, асобныя незалежныя асобы – студэнты і грамадзяне, для якіх дэмакратычная Беларусь азначае еўрапейскую Беларусь.

Я глыбока перакананы, што Еўрапейскаму Саюзу варта не пакідаць у ізаляцыі афіцыйных беларускіх прадстаўнікоў, здзяйсняць як мага болей праграмаў, ствараць як мага болей фондаў, якія падтрымліваюць тых, хто гатовы супрацоўнічаць насуперак перашкодам, утвораным існуючым рэжымам. У гэтым палягае адзіная магчымасць змяніць сітуацыю і стварыць перадумовы для свабодных выбараў. Ад беларусаў будзе залежаць, ці захочуць яны далучыцца да Еўропы ці не, іхны выбар трэба будзе паважаць. Але дзверы трэба трымаць адчыненыя.

Я лічу, што будучыня Беларусі шчыльна звязаная з будучыняй Еўропы, таксама як будучыня Еўропы – з дэмакратычнай і незалежнай Беларуссю. Я ўпэўнены, што супрацоўніцтва з праеўрапейску настроенай часткай беларускага грамадства можа прывесці да таго, што цяпер цяжка сабе ўявіць, што Беларусь стане яшчэ адной краінай былога камуністычнага блоку, дзе запануе дэмакратыя, і будзе часткай аб'яднанай Еўропы.

«The Independent»

Ціхая ліквідацыя

Пад пагрозай страты высокага навуковага статуса апынуўся Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Францішка Скарыны

Пасля закрыцця Нацыянальнага дзяржаўнага гуманітарнага ліцэя імя Якуба Коласа пад гэтакай жа пагрозай апынулася яшчэ адна нацыянальная ўстанова. Напрыканцы мінулага года першы намеснік міністра адукацыі А.І.Жук выступіў з ініцыятывай перадачы Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Францішка Скарыны ў падпарадкаванне ўстанове адукацыі «Беларускі дзяржаўны педагагічны універсітэт імя Максіма Танка».

Скарынаўскі Цэнтр быў створаны ў 1991 годзе. Распачынаў яго працу знаны навуковец Адам Мальдзіс. На пачатку арганізацыя існавала ў структуры Нацыянальнай Акадэміі навук і непасрэдна падпарадкоўвалася Міністэрству культуры. У 1993 годзе Цэнтр перайшоў у падпарадкаванне Міністэрства адукацыі.

Пасля рэарганізацыі, якая плануецца міністэрствам, Цэнтр страціць статус «нацыянальнага» і ператворыцца ў шэраговае падраздзяленне навучальнай установы. Ва універсітэце абяцаюць захаваць Цэнтру памяшканне, а таксама ўласны рахунак арганізацыі. Аднак, паводле меркавання супрацоўнікаў Цэнтра, такія змены – адвочны крок да закрыцця. Непазбежным будзе згортванне навуковых і асветніцкіх праектаў, якія ўжо на працягу многіх гадоў вядзе гэтая навукова-асветніцкая ўстанова.

У адказ на захады Міністэрства адукацыі калектыў «Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Францішка Скарыны» падаў ліст прэм'ер-міністру Сяргею Сідорскаму, у якім пазначана, што «ў выніку такой рэарганізацыі Цэнтр губляе высокі статус установы агульнанацыянальнага маштабу, пад пытанне ставяцца магчымасці рэалізацыі навуковых і асветных праектаў, якія выходзяць далёка за межы сістэмы адукацыі. Падобныя крокі накіраваны фактычна на дэстабілізацыю сітуацыі ўнутры краіны, на падрыў аўтарытэту дзяржавы і ўлады ў вачах міжнароднай супольнасці, у тым ліку і беларускай дыяспары».

Пра сітуацыю распавядае Любоў **УЛАДЫКОЎСКАЯ-КАНАПЛЯНІК, дырэктар Нацыянальнага навукова-асветніцкага цэнтра імя Францішка Скарыны:**

– Зараз калектыў і кіраўніцтва Цэнтра знаходзіцца ў сітуацыі змагання. Мы хочам адстаяць Цэнтр як незалежную навукова-даследчую інстытуцыю, дзейнасць якой можна назваць унікальнай. Вельмі істотна, што гэта дзяржаўны інстытут. Доўгі час Цэнтр захоўваўся як самастойная адзінка, юрыдычная асоба. Мы супрацоўнічалі з ведамствамі, міністэрствамі і грамадскімі арганізацыямі. За апошнія гады было некалькі спробаў ліквідацыі ці рэарганізацыі Цэнтра.

– Якія канкрэтна спробы прадпрымаліся?

– Было некалькі захадаў з боку Міністэрства адукацыі перадаць Цэнтр нейкай структуры ці іншым чынам пазбавіцца ад нас. Апошнім часам Цэнтр зацвердзіў новыя напрамкі дзейнасці. Мы сапраўды пачалі працаваць як Інстытут Беларусі, без усялякага перабольшвання. Наш праект па стратэгіі нацыянальна-культурнага і духоўнага развіцця быў падтрыманы АБСЕ і ЮНЕСКО. Зараз мы рыхтуем навуковы дакумент, які не мае аналагаў ні ў суседніх краінах, ні нават у свеце. Я гэтаму вельмі рада, і спадзяюся, што мы зможам паспяхова завяршыць першы этап гэтага праекта і тым паказаць, што Цэнтр мае перспектыву і дзяржаўнае значэнне.

– З чым звязаная гэтая навуковая праца?

– З распрацоўкай стратэгіі нацыянальнага развіцця Беларусі. Комплексна, міждысцыплінарна, сістэмна такой працай больш ніхто не займаецца. Мы спрабуем вызначыць мэты развіцця Беларусі, адказаць на пытанні: куды рухаецца краіна? што нам трэба рабіць? як развіваць культуру і духоўнасць? Гэта асноўныя часткі нацыянальнага быцця. У нас існуе неразуменне гэтых пытанняў і адсутнасць агульнай стратэгіі ў краіне ў цэлым. І хто гэта павінен рабіць як не інтэлектуалы, якія распрацоўваць гэтую праблему на беларускай традыцыі, з улікам беларускіх нацыянальных інтарэсаў, з улікам неабходнасці ўмацавання беларускай дзяржаўнасці? Мы падключаем да гэтага праекта самых вядомых спецыялістаў Беларусі і замежжа.

– Што канкрэтна сталася пачаткам праблемнай сітуацыі?

– Не ведаю. Мае здагадкі маюць інтуітыўны характар і не пацвярджаюцца дакументамі, таму я не збіраюся іх агучваць. Я хачу сказаць, што гэты крок непрадуманы, нелагічны і непаслядоўны. Гэта не дзяржаўны падыход. У людзей, якія прымалі гэтае рашэнне, выяўляецца адсутнасць патрыятызму, адказнасці і дзяржаўнага мыслення. Гэта адвочна. Мала хто ведае пра гэтыя змены, якія з намі адбываюцца. Людзі здзіўляюцца і не вераць, што такая сітуацыя магчымая.

Нас перадаюць педагагічнаму універсітэту і пазбаўляюць права юрыдычнай асобы. Фактычна гэта азначае ліквідацыю арганізацыі. Пазначана, што нас перадаюць у якасці падраздзялення, але гэта адвочна здача пазіцый.

– Ці вядомая вам пазіцыя ўладаў па гэтым пытанні?

– Пазіцыя міністэрства адназначная. А іншым няма справы, бо лічыцца, што калі Цэнтр падпарадкоўваецца Міністэрству адукацыі, значыць усіх астатніх яго праца не тычыцца. Тое, што арганізацыя пераходзіць пад начала педагагічнага універсітэта, не адпавядае ні мэтам, ні задачам, ні статусу Цэнтра. Многія здзіўляюцца, не пагаджаюцца, але ці будуць нейкія крокі з іх боку, каб гэтае рашэнне змяніць, пра гэта я сказаць не магу.

– Калі Цэнтр пяройдзе да педагагічнага універсітэта, якія перспектывы яго чакаюць, на вашу думку?

– Гэта згортванне. Нават калі арганізацыя захаваецца ў якасці нейкага структурнага падраздзялення. Да якой ступені згортванне, мне пакуль цяжка сказаць. Я не ведаю, якое ўказанне атрымаў рэктар педагагічнага універсітэта ад міністра адукацыі.

Цэнтр напэўна стварае шмат праблемаў, узнімае шмат пытанняў. Напрыклад, праблемы беларускамоўнага навучання, праблемы нацыянальнай свядомасці.

Магчыма, гэта пераход у нейкую іншую форму працы. Галоўнае зараз захаваць тое, што магчыма. Захаваць кадры, напрацоўкі і традыцыі з тым, каб пры спрыяльных умовах можна было б усё гэта адрадзіць і пашырыць. А ў якім стане будзе знаходзіцца Цэнтр пры універсітэце, думаю, гэтага не ведае ні рэктар, ні самое міністэрства. У любым выпадку мы змагаемся за тое, каб спыніць наступствы гэтай непрадуманай дзяржаўнай акцыі..

– Ці сустракаліся вы з рэктарам?

– Неаднаразова. Мы хадзілі да яго ўсім калектывам. Ён паабяцаў захаванне назвы, канешне, за выключэннем слова «нацыянальны». Абяцаў захаваць памяшканне і рахунак. Але як будзе на самой справе, сказаць цяжка. Адзінае, што рэктар дакладна нам сказаў, што Цэнтр не будзе мець ніякага фінансавання з крыніцаў універсітэта. Для нас пытанне фінансаў вельмі важнае. Калі не будзе фінансавай падтрымкі, то я не бачу нічога станоўчага на ўсёй гэтай «рэформе». Адзінае, што магчыма, нам удасца больш глыбока інтэгравацца ў выхаваўчы працэс, актыўна працаваць са студэнтамі.

– Ці прыходзяць працаваць у Цэнтр новыя кадры?

– У нас працуюць такія вядомыя вучоныя, як Ул.Конан, М.Крукоўскі, Л.Лыч, А.Грыцкевіч, Г.Цыхун. Ёсць маладыя камунікабельныя людзі, гатовыя займацца арганізацыйна-асветніцкай працай. Большасць супрацоўнікаў – гэта вучоныя з навуковымі ступенямі.

У нас у краіне беларусазнаўства было прадстаўлена пераважна ў краязнаўчым плане – гэта вельмі важна, але недастаткова. За апошнія 2–3 гады мы пачалі вывучаць тэарэтычныя праблемы. Мы пачынаем асвойваць тыя дзялянкі, дзе беларуская нацыя слабейшая ў параўнанні з іншымі. Толькі пачала запаўняцца гэтая ніша, і тут жа ўзніклі праблемы з закрыццём.

Уладзімір КОНАН, доктар філасофскіх навук, прафесар, намеснік дырэктара Цэнтра:

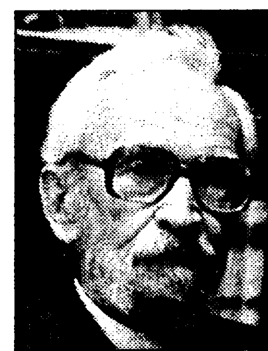

– Многае залежыць ад стратэгіі развіцця вышэйшай адукацыі. Справа ў тым, што ўсе еўрапейскія універсітэты маюць у сваім складзе навукова-даследчыя інстытуты, якім нададзены статус юрыдычнай асобы. Фактычна асноўная навука ў Еўропе ствараецца ва універсітэтах. Таму калі педагагічны універсітэт атрымае ў нашай асобе такі навукова-асветніцкі даследчы інстытут з захаваннем статуса юрыдычнай асобы, то гэта было б правільна. Добра было б, каб рэарганізацыя адбывалася на еўрапейскі ўзор. Але ў нас задумаюць адно, а робяць іншае.

Другі варыянт больш негатыўны – калі Цэнтр будзе пазбаўлены статуса юрыдычнай асобы.

За намі лічацца зацверджаныя дзяржаўныя тэмы і мэты, якія павінны выконвацца, а каб яны выконваліся, хаця б часткова, патрэбна падтрымка. Але сродкі эканомяць у нас не на вялікіх арганізацыях, а на беларускіх. Зараз усё залежыць не ад нас, а ад агульнай стратэгіі ў галіне навукі і вышэйшай адукацыі.

Мікола КРУКОЎСКІ, доктар філасофскіх навук, прафесар:

– Фактычна, калі адбудзецца гэты пераход пад кіраўніцтва педагагічнага універсітэта, гэта будзе азначаць ліквідацыю. Цэнтр ужо не будзе мець статуса юрыдычнай асобы і фактычна перастане быць беларускай асветніцкай арганізацыяй. Памяшканне, у якім мы зараз месцімся, мае для нас вялікае значэнне. Некалі менавіта тут быў створаны «Інбелкульт». Гэтая традыцыя нам вельмі дарагая, мы яе шануем і захоўваем.

Калі кіраўніцтва універсітэта будзе ўмешвацца ў працу Цэнтра, цалкам магчыма, што можа быць перакрэслена і тэматыка нашай дзейнасці. А памяняць тэматыку азначае памяняць душу. Тэматыка – неад'емная частка працы арганізацыі як установы развіцця нацыянальнай культуры. Пры іншых умовах з часам «Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Францішка Скарыны» мог бы стаць моцнай нацыянальнай арганізацыяй.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ, доктар гістарычных навук, прафесар:

– Рэарганізацыя – гэта шлях да закрыцця. Умовы такія, што Цэнтр будзе фактычна пазбаўлены фінансавання. Магчыма, ён ператворыцца ў навукова-асветніцкі аддзел педагагічнага універсітэта. Пры скарачэнні фінансавання і пазбаўленні статуса юрыдычнай асобы арганізацыю будзе вельмі проста зачыніць.

Гэта наступства агульнай палітыкі скарачэння беларускіх установаў. У гэтым меркаванні няма ніякіх асабістых выпадаў супраць каго-небудзь. Гэта агульнае рэчышча антынацыянальнай палітыкі. Я ўвогуле аптыміст, але ў гэтай сітуацыі спадзяванняў мала.

Ядвіга МАЦКЕВІЧ

Сумная сімволіка: у гэтым будынку на Рэвалюцыйнай вуліцы ў Мінску месціўся Інбелкульт, з якога дзякуючы клопату тагачасных уладаў паўстала Акадэмія навук Беларусі. Апошняе дзесяцігоддзе ў гэтым будынку меў прытулак Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Францішка Скарыны, цяпер дзякуючы ініцыятывам улады ён драбнее да велічыні дапаможнага метадычнага падраздзялення пры дзяржаўным педагагічным універсітэце імя Максіма Танка.

Партыя супраць ГРУ

Не надта вядомыя старонкі савецкага партызанскага руху ў Беларусі

Падчас нямецкай акупацыі Беларусі 1941–44 гг. савецкі партызанскі рух быў неаднародным. Большасьць атрадаў падначальвалася Беларускаму штабу партызанскага руху ў Маскве, але на тэрыторыі рэспублікі дзейнічалі нямала спэцгрупаў Галоўнага разьведвальнага ўпраўленьня Чырвонай Арміі і НКДБ СССР, у якіх было сваё кіраўніцтва. Брак каардынацыі, да таго ж існуючая канкурэнцыя, прыводзілі да ўзьнікненьня канфліктных сытуацыяў, а нярэдка – і трагэдыяў. Праўда, найчасьцей цярпелі ад гэтага звычайныя мірныя жыхары. Архіўныя дакумэнты сьведчаць, што прысланыя з-за лініі фронту дэсантнікі іх не толькі зьбівалі, рабавалі, але і забівалі.

Дэбашыра адправілі ў Маскву

Дваццатага верасьня 1943 году начальнік ГРУ генштабу Чырвонай Арміі атрымаў наступнае паведамленьне (гэты і іншыя архіўныя дакумэнты падаюцца ў перакладзе з расейскай мовы):

«Сакрэтна

Начальніку Галоўнага разьведвальнага

ўпраўленьня Чырвонай Арміі

тав. Ільічову І.І.

Па даручэньню Начальніка Беларускага штабу партызанскага руху тав. Калініна П.З. дасылаю Вам для азнаямленьня дакладную запіску сакратара Палескага абкаму КП(б) Беларусі тав. Вятрова па пытаньню правакацыйных паводзінаў групы ГРУ Карнеева...

Начальнік Сакрэтнага аддзела штабу – (М. Каралёў)» (Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ, ф. 3500, воп. 1, спр. 2, арк. 283).

Сакратар Палескага абкаму партыі І.Вятроў дакладваў П.Панамарэнку і П.Калініну жудасныя факты дзейнасьці групы Галоўнага разьведвальнага ўпраўленьня Чырвонай Арміі ў Беларусі. Закінутая яна была на самалёце ў ліпені 1942 г., камандаваў ёй старшы лейтэнант Карнееў. Партыйны функцыянер сьцьвярджаў, што група ГРУ складалася «ў сваёй большасьці са злачыннага элемэнту, асуджаных на працяглы тэрміны турэмнага зьняволеньня». Далей у дакумэнце ідуць факты.

«Карнееў і яго група сыстэматычна п'янствуюць як у вёс[ках], дзе яны разьмяшчаюцца, так і па шляху прасоўваньня на апэрацыі, пры чым п'янкі суправаджаюцца дэбошам, бойкамі паміж сабой і зьбіцьцём насельніцтва, – піша Вятроў. – У сакавіку–красавіку 1943 г. 4 байцы групы Карнеева на чале з байцом Дзянісенкам у вёс. вёс. Дуброва, Бяседы, у 2 гадзіны начы ставілі [сялянаў] да сьценкі на расстрэл, стралялі ў дамах і патрабавалі гарэлкі ад сялянаў гэтых вёсак Аўгустоўскай Алены, Мендык Юзэфы і Рудзінскай Еўдакіі. У вёс. Дуброва, дзе разьмяшчаецца група, няма ніводнага дома, які ня быў-бы прастрэлены байцамі Карнеева... У чэрвені м-цы 1943 г. байцы гэтай групы ў п'яным выглядзе прыйшлі да гр-кі вёс. Дуброва – Коржыц і пачалі патрабаваць гарэлкі, калі ім у гэтым адмовілі, яны ўзялі яе 15-гад[овага] хлопчыка – Коржыц Паўла і павялі яго расстрэльваць, у гэтую справу ўмяшаўся камісар атрада Ігуменава – т. Плыткевіч, яны адкрылі страляніну, пагражалі расстрэ[лам] камісару і паранілі яго. У жніўні м–цы 1943 году байцы групы Карнеева ў вёс. Дземенка забралі ў селяніна каня, прапілі яго за 16 літраў гарэлкі, зьбілі селяніна Вырвіч Якава пісталетам па галаве, пасьля чаго пачалі мяняць соль і парашуты на гарэлку. Атрад т. Вырвіча, які там стаяў, пачаў раззбройваць гэтых байцоў групы Карнеева, [але] яны аказалі ўзброены супраціў, у выніку чаго быў паранены адзін баец групы Карнеева. Камандзір групы Карнееў замест таго, каб прызваць сваіх байцоў да парадку, узяў з сабой некалькі байцоў з кулямётам, прыбыў у вёс. Варашылава, акружыў штаб злучэньня партызанскіх атрадаў Палескай вобласьці, патрабаваў выдачы яму камандзіра атрада т. Вырвіча на расправу... Акрамя таго праз некаторы час Карнееў другі раз у п'яным выглядзе прыбыў у штаб злучэньня, паставіў у дзьвярах штабу аўтаматчыка і наладзіў дэбош» (НАРБ, ф. 3500, воп. 1, спр. 2, арк. 284, 284 адв.).

Што ж прадпрымае мясцовае партыйнае і партызанскае кіраўніцтва ў сытуацыі, калі старшы лейтэнант нападае на штаб і наладжвае там дэбош? Яно тры разы (!) выклікае яго для размовы ў абкам. У прысутнасьці сакратара ЦК КП(б)Б Аўхімовіча Карнееву было «указана на недапушчальнасьць у далейшым такіх правакацыйных паводзінаў». Афіцэр ГРУ уважліва выслухаў крытыку і паехаў, нічога не абяцаючы. У яго ягонай групе ўсё заставалася па-ранейшаму.

28 жніўня 1943 году Карнееў, «напіўшыся п'яным», наладжвае чарговы дэбош. Тут ужо цярпеньне партыйцаў скончылася. Яго выклікалі ў абкам, абяззброілі і самалётам адправілі ў Маскву. Засталося разабрацца зь яго групай, якая, пазбавіўшыся камандзіра, магла нарабіць нямала бедаў. Але абкам спазьніўся. ГРУ, даведаўшыся пра «дэпартацыю» Карнеева, тэрмінова накіравала яму на замену капітана Коўтуна.

1 кастрычніка 1943 году намесьнік начальніка разьведупраўленьня генштабу Чырвонай Арміі генэрал-маёр Вавілаў накіроўвае ліст на імя начальніка Цэнтральнага штабу партызанскага руху і кіраўніка кампартыі Беларусі П.Панамарэнкі. Ён паведамляе, што капітан Коўтун правёў праверку выкладзеных у дакладной Вятрова фактаў, большасьць зь якіх не пацьвердзіліся. «У групе асуджаных альбо рэпрэсаваных байцоў няма, акрамя аднаго байца, які раней быў асуджаны за хуліганства... Адначасова ў працэсе сьледзтва выяўлена, што, сапраўды, мелі месца асобныя факты п'янства і марадзёрства», – пісаў генэрал-маёр Вавілаў. Ён паведаміў, што Карнееў някепска выканаў баявыя задачы, група яго «ў добрым стане і зусім баяздольная», расстралялі толькі байца Дзянісенку ды двох, верагодна, з мясцовых, адлічылі з групы. Карнеева ж да судовай адказнасьці не прыцягвалі. Хутчэй за ўсё, зноў накіравалі яго за лінію фронту, толькі ўжо ў іншы раён...

Як вербавалі партызанскіх камандзіраў

Здавалася, што гісторыя з групай старшага лейтэнанта Карнеева – выключны факт. Але архіўныя дакумэнты сьведчаць пра тое, што падобныя выпадкі здараліся і ў іншых раёнах Беларусі.

Начальнік БШПР П.Калінін у дакладной запісцы да П.Панамарэнкі ад 27 чэрвеня 1943 г. адзначаў, што «на часова акупаваную тэрыторыю Беларусі ў розны час была закінутая значная колькасьць разьведвальных і дывэрсыйных групаў. Групы закідаліся Разьведвальным Упраўленьнем Генштабу Чырвонай Арміі, 4 Упраўленьнем НКДБ СССР, разьведвальнымі аддзеламі штабоў Калінінскага, Заходняга і Цэнтральнага франтоў і ім падначаленых арміяў, і некаторымі абласнымі ўпраўленьнямі НКДБ. Большасьць згаданых групаў, базуючыся ў месцы знаходжаньня партызанскіх брыгадаў і атрадаў, самастойнай разьведкі не арганізавалі і карыстаюцца амаль выключна данымі партызанскай разьведкі, даносячы сваім цэнтрам атрыманыя ў партызанаў зьвесткі як «даныя агэнтуры»... Прыкрываючыся «выкананьнем урадавага заданьня» і не адчуваючы над сабой кантроля, такія спэцгрупы нярэдка пераўтвараюцца ў групы марадзёраў, рабаўнікоў і забойцаў» (НАРБ, ф. 3500, воп.1, спр.2, арк.328, 328 адв.).

П.Калінін пасылае рапарт за рапартам. 29 чэрвеня 1943 году ён паведамляе Панамарэнку пра дывэрсыйную групу ГРУ Навумовіча, якая «расклалася і занялася п'янствам, рабункамі, гвалтаваньнем жанчынаў і забойствамі ні ў чым невінаватых людзей» (НАРБ, ф. 3500, воп. 1, спр. 2, арк. 338).

Партызанскае кіраўніцтва арыштавала Навумовіча, частку яго памочнікаў расстраляла, а група была расфармавана. У той жа дзень Калінін дакладвае начальніку ГРУ генэрал-лейтэнанту Кузьняцову пра сытуацыю на Лагойшчыне: «Брыгада Захарава (супрацоўнік РУ) маральна расклалася, баявой дзейнасьці на працягу году не вяла, рабуюць мясцовае насельніцтва; камандзіры на чале з Захаравым п'янствуюць, наладжваюць імяніны, вясельлі. Сьвядома забіваюць лепшых камандзіраў іншых партызанскіх атрадаў» (НАРБ, ф. 3500, воп. 1, спр. 2, арк. 337).

21 жніўня 1943 г. Калінін піша Панамарэнку пра тое, што групы ГРУ маюць заданьне вэрбаваць у якасьці сваіх агентаў камандзіраў партызанскіх атрадаў, з мэтай атрыманьня ад іх разьведвальнай інфармацыі. Напрыклад, камандзір спэцгрупы ГРУ «Марскі», якая дзейнічала ў Магілёўскай вобласьці, «завэрбаваў камандзіраў партызанскіх атрадаў Кананыхіна Івана Васілевіча, якому даў мянушку «Сьмелы», Вячоркава – пад мянушкай «Ластаўка» і Карзюкова С.Н. Апошнімі ён вельмі задаволены, бо яны на яго працуюць...» (НАРБ, ф. 3500, воп. 1, спр. 2, арк. 343).

А старшы лейтэнант Васіль Аляксейчык, камандзір групы ГРУ на Берасьцейшчыне, «дайшоў да такой нахабнасьці», што забараніў мясцовым партызанскім атрадам кантактаваць з прадстаўніком БШПР. Сваё дзеяньні ён тлумачыў так: «Я маскоўскага партызанскага штабу не прызнаю і дзейнічаю па даручэньню маршала Жукава» (НАРБ, ф. 3500, воп.1, спр. 2, арк. 336).

Расстрэл у Сукачах

У Жыткавіцкім раёне Палескай вобласьці дзейнічала дывэрсыйная група ГРУ капітана «Чорнага». Як вынікае з дакладной запіскі, якая ў ліпені 1943-га лягла на стол П.Панамарэнкі, на працягу 1942-43 гг. група «Чорнага» расстраляла дзясяткі мірных жыхароў. Байцы Уладзімер Вераб'ёў, Пятро Сідараў і іншыя забілі маладых дзяўчат, якія «адмовіліся ад сужыцельства зь імі». Сярод іх была Паліна Канашына зь вёскі Юркевічы, каштоўны агент партызанскага атрада імя 1 Мая Палескага злучэньня. Людзі «Чорнага» часта са схованак, без праверкі дакумэнтаў, забівалі мясцовых жыхароў, якія зьбіралі ў лесе ягады, грыбы альбо нарыхтоўвалі дровы. Стралялі з бязгучнай зброі.

Жудасная гісторыя адбылася 11 красавіка 1943 г. у вёсцы Сукачы Жыткавіцкага раёну. Па загаду капітана «Чорнага» яго байцы расстралялі 20 сем'яў зь дзецьмі, якія хаваліся ад немцаў недалёка ад вёскі. Сярод забітых была маці загінуўшага партызана Альбіна Герман. Яе расстралялі разам з 12-гадовым сынам. Яўгенію Галіцкую, жонку партызана, забілі разам зь яе двума дзецьмі 2–5 гадоў... «Расстрэл зьдзейсьнены без усялякай на тое падставы», - пісаў начальнік БШПР (НАРБ, ф. 3500, воп.1, спр. 2, арк. 87, 345).

Сяргей ЁРШ

Чачэнская Хатынь

Засакрэчаная трагедыя: у 1944 годзе ў стайні высакагорнага аула Хайбах былі жыўцом спалены 705 чалавек

З рапарта начальніка канвойных войскаў НКУС генерала Бачкова: ***«Товарищу Берии Л.П. Докладываю, что... всего принято для конвоирования и отправлено 180 эшелонов – по 65 вагонов в каждом, с общим количеством переселяемых 493.269 человек... Отправка эшелонов в пункты назначения началась 23.2.44 г. и закончена 20 марта... Причинами смертности в пути являются: преклонный и ранний возраст переселяемых, вследствие чего отсутствовала необходимая сопротивляемость их организма изменившимся атмосферным и бытовым факторам».***

Старыя, жанчыны і дзеці аула Хайбах не маглі спусціцца з гор і тым самым зрывалі планы дэпартацыі. Пра тое, што з імі здарылася потым, апавядае кіраўнік пошукавага цэнтра «Подзвіг» Міжнароднага саюза ветэранаў войнаў і ўзброеных сілаў, які ўзначаліў у 1990 годзе Надзвычайную камісію па расследаванні генацыду ў Хайбахе, **Сцяпан КАШУРКА.**

– Чаму менавіта вам было даручана ўзначаліць надзвычайную камісію?

– Напярэдадні 20-годдзя Перамогі маршала Конева прызначылі старшынёй Цэнтральнага штабу Усесаюзнага паходу па дарогах вайны. Я быў капітан-лейтэнант ВМФ у запасе, журналіст. Лічыў сябе вучнем Сяргея Сяргеевіча Смірнова, аўтара знакамітай «Брэсцкай крэпасці». Коневу быў патрэбны такі памочнік, і ён узяў мяне паручэнцам па асабліва важных справах вышуку герояў вайны.

– У СССР гэтая трагедыя была засакрэчаная. Як вы даведаліся пра яе?

– След яе знайшоўся на Украіне каля горада Ноўгарад-Северскага. У палаводдзе бераг Дзясны адкрыў рэшткі кавалерыстаў у каўказскіх бурках. Разведчыкі 2-га гвардзейскага Каўказскага кавалерыйскага корпуса загінулі 12 сакавіка 1943 года, выконваючы ў тыле ворага спецыяльнае заданне генерала Ракасоўскага. У аднаго з іх у пакеце былі смяротны медальён, фотакартка, выразка з армейскай газеты і пісьмо да маці ў Хайбах. Гэта быў камандзір узвода Бексултан Газоеў. Паведамляю пра героя на радзіму. Адказ з Грознага: «Населенага пункта Хайбах у Чачэна-Інгушскай АССР няма». Але ў пісьме да маці Газоеў назваў дакладны адрас: Хайбах, Галанчожскі раён, Начхоеўскі сельсавет. Я палячеў у Грозны.

«Даўся вам гэты Хайбах! – сказаў мне Даку Заўгаеў, першы сакратар Грозненскага абкама. – Ну, быў да вайны. А ў вайну не стала». Я настойваў: трэба знайсці родных героя. Ён доўга намагаўся змяніць тэму размовы, але ўсё ж прызнаў: «Людзі згарэлі пры дэпартацыі». Як жа так? Чалавек за радзіму жыццё аддаў, а яго родных – спалілі?. «Не кіпяціцеся! – асадзіў мяне Заўгаеў. – Быў загад Сталіна. Аб гэтай гісторыі гаварыць і пісаць забаронена».

– І што вы зрабілі?

– Вярнуўся ў Маскву, каб знайсці архіўныя матэрыялы. Дакументы спецыяльнай камісіі ЦК КПСС захоўваліся ў загадчыка агульнага аддзела ЦК. Давялося звяртацца да Гарбачова. Ён даў дазвол. Я зноў прыехаў у Грозны – і ў гасцініцу пацягнуліся людзі. Упрошвалі не адступаць. «На руках цябе панясем у Хайбах!» (былі ўзарваныя ўсе дарогі ў забароненую зону). Старшыня чачэна-інгушскага Саўміна Сяргей Бекаў прапанаваў стварыць надзвычайную камісію па расследаванні генацыду ў Хайбахе. Старшынёй выбралі мяне.

– Што вы ўбачылі ў Хайбаху?

– Радавую вежу, абгарэлыя слупы стайні. І старых чачэнцаў – яны дабіраліся туды двое сутак. Мы кінуліся да папялішча. На мой жах, мая нага правалілася ў грудную клетку спаленага чалавека. Нехта закрычаў, што гэта яго жонка. Я з цяжкасцю вызваліўся з гэтага сілка. Відавочца спалення Дзіяўдзін Мальсагаў (былы намеснік наркома юстыцыі) расказаў старым, што ён перажыў на гэтым месцы 46 гадоў назад, калі яго прыкамандзіравалі ў дапамогу НКДБ. Людзей прарвала. Казалі аб спаленых маці, жонках, бацьках, дзядах...

– Пачатак трагедыі 1944 года вядомы – людзей грузілі ў вагоны і адпраўлялі ў Казахстан.

– Так, але падрабязнасцяў не ведаюць. Часткі і падраздзяленні НКДБ і НКУС раскватараваліў рэспубліцы пад выглядам франтавікоў, якія прыбылі на адпачынак. Раніцай 23 лютага быў перададзены радыёсігнал «Пантэра»: прыступіць да дэпартацыі ўсяго насельніцтва. У шэсць гадзін раніцы 150 тысяч оперработнікаў НКДБ-НКУС і СМЕРШ, салдат і афіцэраў войскаў НКУС уварваліся ў хаты (на кожнага – па тры мірныя жыхары). Везлі на грузавіках да чыгункі, адтуль эшалоны з таварняка і з вагонаў для перавозкі быдла паімчалі ў стэпы Кіргізіі і Казахстана, пакідаючы на пероннах тысячы непахаваных нябожчыкаў. У 11 раніцы Берыя тэлеграфаваў Сталіну: «Высяленне праходзіць нармальна. Здарэнняў, якія заслугоўваюць увагі, няма». Увечары Берыя ўчыніў у Грозным пір.

– Чаму гэтыя 705 чалавек не дэпартавалі разам з усімі?

– Напярэдадні выпаў снег. З гор нельга было спусціць жанчын з дзецьмі, хворых і старых. Усіх нямоглых сагналі ў Хайбах, у тую самую стайню калгаса імя Берыі. Канваіры аб'явілі: не хочаце замёрзнуць – уцяпляйце сарай. І людзі саломай і сенам абкладвалі сцены, пакрывалі падлогу.

Начальнік Галанчожскага аператыўнага сектару даклаў аб поспехах камандуючаму аперацыяй камісару дзяржбяспекі 3-га рангу генерал-маёру Гвішыані. Спытаў, што рабіць з дзецьмі, просяць есці. «Накормім усіх!» – адказаў генерал. У 11 раніцы на радыёсувязь выйшаў Берыя – і ўсё вырашылася. Падпальшчыкі пабеглі вакол стайні, Гвішыані скамандаваў: «Агонь!». Ударылі кулямёты. Неўзабаве пайшоў дождж, полымя загасла, але людзі ўжо былі мёртвыя...

– Усё гэта вы даведаліся ў Хайбаху?

– Так. Апроч Мальсагава, былі яшчэ відавочцы – назіралі здалёк і не пасмелі вярнуцца. Памяталі пра гэта ўсё жыццё і не верылі, што злачынцаў пакараюць. Мы склалі акт абследавання. Чачэнцы прасілі прывезці да іх Гвішыані, няхай паглядзіць людзям у вочы. Я паабяцаў выканаць просьбу.

– Неверагодна. Вы збіраліся запрасіць Гвішыані ў Хайбах?

– Мы вырашылі выкрасці яго. З дапамогай Звіада Гамсахурдзія прыбылі ў багаты дом. Але лёс асцярог ката ад адказнасці – мы спазніліся: разбіты паралічам, ён памёр. У Хайбах мы вярнуліся праз тры дні. Горцы сказалі толькі: «Сабаку сабачая смерць!» Мы спалілі на тым месцы, адкуль ён камандаваў «Агонь!», яго паўтараметровы партрэт.

– Што было далей?

– Праз тыдзень пракурор Урус-Мартанаўскага раёна Руслан Цакаеў узбудзіў крымінальную справу № 90610010. Следства цягнулася тры гады. У рэшце рэшт расследаванне было даручана ваеннай пракуратуры Грозненскага гарнізона, потым перададзена ў Растоў-на-Дану... Але давесці яго да канца так і не ўдалося, судова-прававую ацэнку гэтае жудаснае злачынства так і не атрымала, злачынцы засталіся неназваныя і непакараныя.

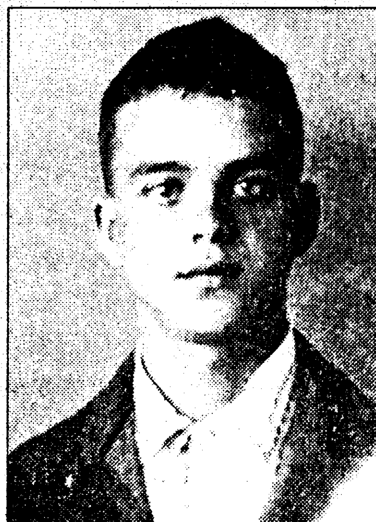
Вольга ЦІМАФЕЕВА

«Новая газета»

Два браты - адзін лёс...

Да вайны 1941 года мне ўжо было амаль 9 гадоў, і я добра памятаю двух сваіх старэйшых батоў - Валянціна і Генадзя. Памятаю, як яны вадзілі мяне ў Палац піянераў, што быў на вуліцы Энгельса, дзе ў невялікім парку стаяў драўляны слон, па спіне якога можна было скатвацца, як з горкі. Валянціну на пачатак вайны было 14, а Генадзю – 16 з паловай. Мы жылі ў Мінску на вуліцы Маскоўскай, насупраць малочнага завода. Бацька быў ваенным і напярэдадні вайны знаходзіўся ў Асіповічах на зборах. Валянцін гасціў у вёсцы Слабада пад Мінскам. На досвітку 24 чэрвеня ў двары паявіўся бацька з грузавой машынай. Бацька загадаў усім жанчынам з маленькімі дзецьмі хутка пагрузіцца ў машыну, каб выехаць з горада. Так мы з мамай і 6-месячным брацікам Лёней рушылі ў вёску Новы Двор. Усе спадзяваліся праз дзень-два вярнуцца дадому. Бацька са сваёй вайсковай часцю заставаўся ў Мінску. Таксама застаўся і Генадзь - дачакацца з вёскі Валянціна і потым дагнаць нас. Раніцай 26-га прыйшоў Генадзь: Валянціна не было. Недзе згубіўся паміж Слабадой і Мінскам. На паязды ўжо нікога не саджалі..

Мы пакінулі Новы Двор і рушылі на Магілёў, а потым да Шумяч, што пад Смаленскам. Тут вырашылі чакаць, пакуль адгоняць немца. Генадзь з раніцы да ночы ўсё сядзеў у ваенкамаце і, прыбавіўшы гадоў (дакументы ўсе засталіся ў Мінску), прасіўся на фронт. Нарэшце 12 ліпеня ён радасны прыбег да нас у чырвонаармейскай форме і сказаў, што едзе на заданне: шукаць у лесе нашага і нямецкага лётчыкаў, якія пасля бою пакінулі палаючыя самалёты. Больш Генадзя мы не бачылі... Нас у той жа час адвезлі ў Раслаўль да чыгункі. 16 ліпеня немцы занялі Смаленск... Напрыканцы жніўня мы дабраліся да Златауста (Чалябінская вобласць), на маміну радзіму. Тут нас чакалі два лісты ад Генадзя – бадзёрыя, з надзеяй на хуткае заканчэнне вайны і сустрэчу. Болей лістоў не было...

У студзені 44-га мы атрымалі паведамленне № 1347: мой брат Кісялёў Генадзь Васільевіч прапаў без вестак у кастрычніку 1941 года. Сёння мы ўжо ведаем, што 30 верасня пачалося генеральнае наступленне гітлераўскіх войск на Маскву. Генадзь быў менавіта на гэтым напрамку. За першую палову кастрычніка загінулі 1,5 млн. нашых байцоў і камандзіраў, 700 тыс. трапіла ў палон. Ніхто ў тым становішчы не падлічваў тых, хто быў раздаўлены танкамі Гудэрыяна, не фіксаваў, каго і колькі было разарвана бомбамі і снарадамі – усе пайшлі пад адзін радок – без вестак зніклыя.

Загад № 270 (16.08.41 г.) Сталіна патрабаваў лічыць усіх, хто папаў у акружэнне або ў палон, злоснымі дэзерцірамі і здраднікамі, знішчаць іх усімі сродкамі. На падставе гэтага загаду, а таксама Пастановы ГКО (16.07.41) прымаліся інструкцыі НКДБ і НКУС, якія давалі неабмежаванае права прыцягваць да уталоўнай адказнасці членаў сям'і ваеннапалонных. «У Чырвонай Арміі няма ваеннапалонных. Ёсць толькі здраднікі Радзімы» (І.Сталін).

Такія загады і пастановы перакрэслілі лёс і другога майго брата – Валянціна. Калі ён, нарэшце, дабраўся да Мінска, там ужо былі немцы. Тады ён пайшоў да роднага бацькавага брата – дзядзькі Сымона ў вёску Хлюпічы пад Мірам. Там здарылася свая трагедыя: за намер звязацца з партызанамі быў жорстка забіты сын дзядзькі – Валодзя. Пасля гэтага Валянцін пайшоў у лес да партызан помсціць за Валодзю. У 1945 годзе пасля вайны бацькі атрымалі даведку, што Валянцін быў у атрадзе імя Будзённага і загінуў. Бацькі нават ездзілі на брацкую магілу. А ў 46-м да дзядзькі Сымона прыйшоў ліст з укладзенай запіскай ад Валянціна...

Пра тое, што здарылася з Валянцінам я ўжо даведалася з архіўнай Асабістай справы № 30113, якую мне давялося пачытаць у КДБ РБ толькі ў ліпені 96-га. Брат у траўні 44-га, цяжка паранены трапіў у палон. З канцлагера, які быў у Аўстрыі, палонных вызвалялі англічане. На пытанне, куды хочаш ехаць, Валянцін адказаў: «На Радзіму». Гэта азначала лагер, але цяпер ужо на Радзіме... Так брат стаў забойшчыкам на шахце «Чалбанія» на Калыме. Тэрмін пакарання быў да 17 красавіка 1952 года.

Для бацькоў, ужо пахаваўшых сына, гэта было цяжкім ударам. Яны пісалі Сталіну і Молатаву, Калініну, ездзілі ў Маскву. У рэшце рэшт ім паабяцалі, што Валянцін прыедзе да іх на пабыўку . Наіўныя, яны паверылі! У красавіку 1951-га бацькі ў другі раз пахавалі свайго Валянціна: прыйшла тэлеграма ад таварыша па лагеру: «Валянцін загінуў». Лагернаму рэжыму лягчэй было забіць чалавека, чым адпусціць яго ў звычайны свет... У справе 30113 ёсць даведка № 201 (ад 28.04.51) аб прычыне смерці: «пулевое смертельное ранение сердца грудной клетки...»

Па першаму ж майму лісту брата Валянціна рэабілітавалі. Але бацькі пра гэта ўжо не даведаліся, яны рана пайшлі з жыцця...

Улюбёныя ў сваю Радзіму сыны былі гэтай Радзімай абражаны... За ўсе пасляваенныя 60 гадоў ніводнага добрага слова не было сказана пра мільёны тых, хто, абараняючы Маскву, не па сваёй віне загінуў у акружэнні, у палоне, хто прапаў без вестак...

Ірына КІСЯЛЁВА

Франчэска ПЕТРАРКА

На жыццё Лауры

20 ліпеня гэтага года споўніцца 700 гадоў з дня нараджэння вялікага італьянскага паэта сярэднявечча Франчэска Петраркі. «Важна добра пражыць жыццё, і я надаваў мала значэння таму, як я выказваўся, – пісаў Петрарка, – бо марная слава, набытая адным бляскам слова». Але менавіта слова, слова паэтычнае, праславіла яго. Разам з Дантэ і Бакачыо ён заснаваў сучасную італьянскую мову і вызначыў шляхі развіцця ўсёй еўрапейскай паэзіі. Яго «Кніга песень» дагэтуль з'яўляецца ўзорам паэтычнасці і дасканаласці. Выношу на строгі суд чытачоў «Новага Часу» перастворанья мною санэты з гэтай кнігі.

Уладзімір СКАРЫНКІН

I

О вы, хто ўмее ў вершах чуць асобны
Народжаны ў любоўнай скрусе ўздых,
Бо зведаў боль пачуццяў маладых
І помніць іхні смутак непадробны!

Той, у чыёй душы бой міжусобны
Адчаю і надзеі не аціх,
Прабачыць зменлівасць радкоў маіх
І не асудзіць іх за тон жалобны.

Прыносілі сардэчныя пакуты,
Змушаючы саромецца мяне,
Насмешкі з'едлівыя, злыя плёткі.

Мой сорам – плод маёй любоўнай смуты,
Прызнанне шчырае, што толькі ў сне
Я адчуваю шчасця міг кароткі.

II

Каб здзейсніць элегантнейшую кару
І адплаціць за тысячу абраз,
Амур нацягвае ў чарговы раз
Свой лук – і мне не адхіліць удару.

Трывожыць стрэламі сваю ахвяру
Бязлітасны стралок працяглы час –
І, скарыстаўшы сіл сваіх запас,
Я святасцю абараніць мару.

Маланкамі і стрэламі прабіта
Маё слабое сэрца навылёт
Яшчэ пры першым наступе Амура.

Угору, дзе святло нябёс разліта,
Мой дух не змог ажыццявіць узлёт –
І я цяпер на ўсё гляджу панура.

XLIV

Той, ад чыёй бязлітаснай рукі
Ў крыві Фесалія ўся патанула,
Заплакаў потым, бо яго кранула
Смерць мужа слаўнага сваёй дачкі.

Пастух, што камень запусціў цяжкі
У Галіафа, шкадаваў пачула
Сям'ю мяцежную, як і Саула,
Чым сам сябе праславіў на вякі.

А Вас не ўзрушыць нават спачуванне.
Дарэмна ў Вас Амур пускае стрэлы
І хоча, каб Ваш твар палагаднеў.

Вы бачыце, што я душой змярцвелы,
Ды бліскае, аднак, не шкадаванне
Заўсёды ў Вашым позірку, а гнеў.

XLV

Вам унушыў каварны прыгнятальнік
Маіх пачуццяў і салодкіх мрой,
Нібы Вас прыгажосцю незямной
Адну так шчодра надзяліў Стваральнік.

І Ваш не меней шчыры шанавальнік,
Які дагэтуль Вамі жыў адной
І гэта не лічыў сваёй віной,
Асуджаны, як гідкі абражальнік.

Я ў ссылку з сэрца Вашага сагнаны.
Аслаблі ненадзейныя цвікі,
Якімі нас Каханне змацавала.

Нарцыс, у свой адбітак закаханы,
Раслінай стаў. Чакае лёс такі
Вас, улюбёную ў сваё зярцала.

XLVI

Жамчужны бляск і пазалоту кветак
Зіма перапварае ў асцюкі,
Якія мне ўтыркаюцца ў бакі,
Не пакідаючы на целе метак.

Ды не таму мне сёння сумна гэтак,
Я цэлы дзень заплаканы такі,
Бо Вы не выпускаеце з рукі
Люстэрка, што разбэшчвае кабетак.

Для Вас вачэй сваіх адлюстраванне
Мілей за ўсё на свеце – і нямым
Таму зрабілася маё каханне,

Бо д'яблы ў пекле, дзе смурод і дым,
Люстэркі вырабляюць, каб спатканне
Маё наблізіць з замагіллем тым.

XLVII

Агонь, запалены калісьці Вамі
Ў маёй душы, ужо ішоў на спад.
Жывых істот не змусіць нават кат
Пакорліва зрабіцца мерцвякамі.

І я амаль забытымі шляхамі,
Каханнем стомлены, пайшоў назад,
Хаця заўсёды быў бясконца рад
Адлюстравацца Вашымі вачамі.

Ды зноў мяне дарогі прывялі
Да Вас – і ў Вашы вочы зазіраю
Я, баючыся надакучыць Вам.

Я пажыву яшчэ крыху, калі
Дазволяць Вашы вочы, – і сканаю,
Уласным патакаючы вачам.

LXXXI

Злачынныя прывычкі і грахі
Мяне прыгнечваюць – і я баюся,
Што неўзабаве ў пекле апынуся,
Бо д'ябал вызначыў мае шляхі.

Да слоў Збавіцеля я быў глухі,
Калі Ён да мяне прыйшоў, і ў скрусе,
Знясілены і грэшны, валакуся
Цяпер да ракавой сваёй вяхі.

Ды голас Божы з вышыні я чую:
«Я ўсім вам пакажу дарогу тую,
Якая прывядзе ў храм светлы мой».

Што дасць мне крылы голуба – Каханне,
Дабразычлівы лёс ці пакаянне,
Каб я ўзляцеў і там знайшоў спакой?

LXXXII

Я Вас не разлюблю, бо Вас адну
Мая душа абагаўляць хацела.
Калі ж мне часам слёзы ліць карцела,
Дык я за гэта сам сябе кляну.

Таму, калі я вечным сном засну –
І закаханы дух пакіне цела,
Хачу, каб Вашым імем палымнела
Пліта, што будзе накрываць труну.

Памру я з марай аб нязбытным шчасці.
Ды каб змянілі Вы на міласць гнеў,
Я пастараўся смерць сваю б адкласці.

А каб Ваш мілы твар палагаднеў,
Не стаў бы я сябе заўзята клясці –
І ў сэрцы б зноў агонь запалымнеў.

LXXXIII

Пакуль не пабялелі скроні дзве,
Мяне ўжо не пакіне прадчуванне,
Нібыта ў хуткім часе зноў Каханне
Мяне на паядынак пазаве.

Але не знішчыць і не разарве
Ужо мяне стралок, што паляванне
Вядзе, забыўшыся на шкадаванне,
Як волю дасць страле і цеціве.

Не лінуць слёзы ўжо з маіх вачэй,
Хоць добра ведаюць яны дарогі
І не баяцца надта забарон.

Ніякія сумненні і трывогі,
Хоць сэрца грукатаць пачне грамчэй,
Не перапыняць, як раней, мой сон.

LXXXVIII

Я жыў дасюль надзеямі, нібы
Мне лёсам вечна жыць наканавана,
І шмат гадоў лічыў, што покуль рана
Ўцякаць ад Той, кім звабіцца любы.

Нарэшце, я – кульгавы і слабы –
Бягу ад страсці ўласнай апантана,
Хоць кроватачыць, як скразная рана,
Мае пачуцці ўсе – яе рабы.

Але ўсё роўна тым, хто не любіў,
Кажу я: «Крочце да Кахання смела
І не ўцякайце ад спякоты злой,

Як горача б яна ні палымнела.
Мой вораг, хоць і вельмі моцны быў,
Паранены Амуравай стралой!»

LXXXIX

Мадонны! Я калісьці збег з астрога,
Дзе быў Кахання вязнем шмат гадоў,
Ды прывяла да той турмы ізноў
Мяне праз некаторы час дарога.

Сказала сэрца: «Ты пражыць, нябога,
Не зможаш без любоўных кайданоў» –
І я паверыў. А цяпер гатоў
Рваць зноўку звёны ланцуга цяжкога.

Я зненавідзеў страсці кайданы,
Любоўныя вярыгі і калодкі –
І радасці без волі не ўяўляю,

Бо зразумеў, што не такі салодкі
Наш лёс, калі душу гнятуць яны, –
І з цяжкасцю памылку выпраўляю.

XC

Яе пагляд быў стомлены і цьмяны,
А пасмы залацістых валасоў,
Зацягнутых у тысячу вузлоў,
Былі вакол плячэй параскіданы.

А твар Яе меў колер найрахманы,
Як быццам некальки спагадных слоў
Ёй мне сказаць хацелася. І зноў
Быў я ў Яе бясконца закаханы.

Ужо Яна не птушка трапяткая,
Ды голасам пяшчотным, незямным
Маю душу, як спеў анёльскі, грэе.

І даў бы рады ранам я сваім,
Калі б не ведаў, што Яна зямная,
І каб не бачыў, што Яна старэе.

XCI

З красуняю, якую ты кахаў,
Мы назаўжды расталіся дачасна.
І дзе яна цяпер, напэўна, ясна
Усім, хто гэтую жанчыну знаў.

Яна зрабіла многа добрых спраў –
І будзе ў небе палымнець нязгасна.
Пара настала памаліцца страсна,
Каб да яе Гасподзь цябе забраў.

Але спярша ў сабе ключы, якімі
Яна валодала, знайдзі, а потым
Скінь ношы цяжкія з сябе хутчэй

І ўрэшце зразумей, што ўсе істоты
Бягуць да смерці, і расстанне з імі,
Як і з жыццём, перанясеш лягчэй.

XCVII

О вабны і прыгожы прывід волі!
З табой душа шчасліваю была.
Але мяне параніла страла –
І мне не ачуняць ужо ніколі.

У сэрцы хворым не сціхаюць болі,
А вочы непагадзь завалакла.
Жывы я ці згарэў ужо датла,
Цяпер ніякай не іграе ролі.

Нікога я не чую, акрамя
Знаёмых, што пра смерць маю гавораць.
Мне лашчыць слых адной Яе імя.

Другіх жанчын не пакахаю я,
Бо ногі самі да Яе шлях тораць,
І піша пра Яе рука мая.

CX

Мяне Амур штурхаў уладна ў плечы –
І я пакорліва ішоў туды,
Дзе цеплішца знаёмыя сляды,
Як воін, што рыхтуецца да сечы.

І раптам цень найпрыгажэйшы нечы
Я ўбачыў краем вока ў час хады.
Умомант абярнуўся я тады –
І шчасцем засвяціўся па-хлапечы.

Ярчэй ад бліскавіцы і хутчэй
Ад думкі смелай і ад дзёрзкай мары
Заззялі зрэнкі дарагіх вачэй –

І раздаліся грамавыя ўдары.
«Ты што сумеўся?» – грымнула грамчэй
Ад перуна, што скалануў абшары.

CXI

Я радасна і ўзрушана сустрэў
Ізноў спадарыню майго настрою,
Чыё чало беспераспанку мрою,
Але сумеўся і зніякавеў.

Каб Зеўс усемагутны шчасце меў
Сустрэцца з прыгажуняю такою,
Ён з рук магутных выраніў бы зброю
І нечакана свой змякчыў бы гнеў.

Мне спачувальна зазірнуўшы ў вочы,
Яна сказала штосьці на хаду –
І сціхлі ў сэрцы ўсе мае пакуты.

Я з добрымі пачуццямі ў ладу
Цяпер жыву ад раніцы да ночы,
Яе вітаннем ветлівым кранугы.

CXXXVI

Калісьці пазбягала ўсіх спакус ты,
Была жадна глытку рачной вады,
З задавальненнем ела жалуды,
А зараз ты багач – і злы, і тлусты.

Рассаднікам бязбожжа і распусты
Зрабіўся ў нашы дні бядняк худы.
Цяпер ён раб пасцелі і яды,
Дзе правяць здрады і дурныя густы.

Ты аддаешся плоцевым уцехам
У дарагіх палатах, у якіх
Стаіць з паходняй Везельвул і мехам

Ганяее бруднае паветра ў іх.
І абурэнне Бога гучным рэхам
Аднойчы грымне ў далях незямных!

CLXXXI

З бліскучых перлаў, з яркай пазалоты
І з непаўторнай прыгажосці там,
Дзе дорыць радасць лаўр маім вачам,
Амур пляце ў траве свае цянёты.

Мяне ён звабіў шэлестам лістоты,
І тым насеннем, што калісь Адам
На смак пакаштаваў, на гора нам,
І музыкаю, поўнаю пяшчоты.

Мадонна можа ўсё спаліць наўкола,
Ды ў пастку трапіла Яе рука
І змусіла мяне ў цянёты ўпасці.

І спальваюць мяне, як юнака,
Па волі жартаўлівага анёла
Ізноў жаданні, спадзяванні, страсці.

Сяргей ВЕРАЦІЛА

З торбай па сьвеце

Народная кніга (урыўкі)

Туга ела яго, ела, туга грызла яго, грызла і нарэшце праела-прагрызла ў ім вялічэзную дзірку, і адтуль, з тае дзіркі, нечакана і раптам зваліўся камень. Камень зваліўся і ўпаў яму на плечы. Зваліўся з душы і пакаціўся за пазуху. Сагнула таго адразу, і тады зірнуў ён на свае рукі і падлічыў іх, а потым зазірнуў той сабе ў рот і ў вочы, а там язык целяпаецца такі ж няўклюдны, як і ўсе языкі ў сьвеце. Пракаўтнуў ён тады таго языка, каб не целяпаўся, заляпіў вочы вушамі, а ў вушы ўставіў пальцы і ўбачыў, як на тым мейсцы, дзе камень быў, зараз сталася дзіравая дзірка і адтуль глядзіць, трымціць, ажно вылузваецца душа ягоная. Такая бедная, нішчымная, абгрызеная, абсьліненая, зашмальцаваная, абсмыленая, абсмактаная ўся на кавалачкі – чым шчэ трымаецца толькі на танюсенькае нітачцы, на прасяное саломінцы, – а мусіць, сала таксама хоча. Вецер яе абдзьмувае, дождыкам яе мочыць, а сонейка... от, якое тут сонейка? – яго як няма, так і не было тут ні для яго, ні для душы ягонае. Сьвеціцца душа, усё празь яе відаць, мо ўжо і коміны ў суседскіх хатах, і як з тых комінаў дым ідзе, а яму як з ёю, з тою дзіркаю, са сваёю душою ў які сьвет далёкі ці няблізкі падацца? Затуліў ён той тую дзірку абедзьвюма сваімі рукамі, каб на калені не падала, каб на грудзі не напаўзала, а тут і штаны ўпалі, і кашуля распаўзлася – і ні табе дзяжкі, ні гузіка, ні шлейкі, нат вяровачкі, хоць ты лыкам падпярэзвайся, а й надраў бы таго лыка, а так то травою, а трава ўсё лебядою, крапівою, макрыцаю, чаборам, светаяньнікам, стралою перуноваю... усё такое ўежнае ды ўпітнае. Дык такім і пайшоў і пайшоў сабе, а людзі словамі пасьміхаюцца зь яго, пальцамі на яго паказваюць. А яму й сорамна і балюча. А як іначай, калі з камянём на шыі, на плячах, на душы, за пазухаю, у роце той камень усё чакаў і чакаў, калі з гары пакоціцца, чакаў-чакаў ды і сеў быў, а потым лёг, ветрам горнуты, дажджом мочаны, мохам мечаны, ці то гарбаты, ці то так вялікі...

*

Птушкі маюць гнёзды свае, зьвяры маюць норы свае, рыбы маюць віры свае, людзі маюць хаты свае, а ў таго ні кала, ні двара, ні граша, ні шыша. Была душа, дык як тое памацаў, а й яна халодная. А тое было, што ляжаў раз на камяні, дык там цень ягоны й застаўся. Людзі едуць і дзівуюцца:

– Во які камень!

*

А нейкі было раз вырашыў не галіцца. «Во, – думае, – будзе ў мяне барада, як у Карлы ці Марлы, то я тожа штонебудзь харошае для людзей ізабрату – віласіпед альбо самагонны апарат».

А ўсё лепей, чым маніхвест.

*

Адна ўсё была хвалілася сваім мужыком:

– Ён у мяне такі харошы, што б яму ні наварыла, то ўсё зьесьць, нават шчэ і міску abліжа.

Нездарма кажуць, што чалавек – не сьвіньня...

*

Раз адзін еў капусту. Зьеў і стаў масол абгрызаць, і хоць на тым маслы ня тое каб ужо мяса было, быў ён сам вялікі, і той ужо і задумаўся, а тады і кажа сваёй:

– От, каб усе нашыя людзі прынесьлі мне ўсё, што маюць каноплі ды ільну...

– То што?

– От і сплёў бы я вяроўку доўгую-доўгую. Адзін канец бы да поясу прывязаў, а другі канец закінуў бы на самае высокае воблака...

– То што будзе?

– От тады і лётаў бы над нашаю зямлёю, нібыта самалёт які, і звышкі мог бы паказваць нашым людзям каму і што рабіць.

– Самалёты даўно ўжо над намі лётаюць і загадчыкі над намі пастаўленыя шчэ разумнейшыя ад цябе, бо вучаныя на гэта. А ты лепш чым пустое думаць, дык пайшоў бы ды саломы пад кабана падаслаў.

Вось такім чынам жанчыны падсякаюць крылы нашым марам, а чалавек жа, як і птушка, таксама створаны для палёту.

*

Прыйшоў было адзін да каваля і кажа:

– Братачка ты мой, зрабіў ты мне жалезныя боты, жалезныя нагавіцы, жалезную кашулю ды жалезныя рукавіцы.

А каваль да яго і пытаецца:

– А навошта табе ета?

А той яму:

– А мне мая заўсёды кажа, што ні надзень, то ўсё парвеш, табе, кажа, толькі б з жалеза насіць.

Паслухаў яго каваль і кажа:

– Не ведаю, як табе з жалеза рукавіцы ды нагавіцы, а ланцугі ты ўжо даўно маеш.

*

Нейкі было жыў і ўсё думку адну меў: «Вось я пасею бульбу, дык у мяне вырасьце бульба, а як жыта пасею, то ў мяне жыта вырасьце, а каб от узяло і вырасла замест жыта што іншае, якое заморскае. А можа, і там у замор'і ёсьць такая ж душа бядачая, што скрушыцца з таго, што і я, што не расьце ў яго замест рысу жыта і замест ананасаў бульба».

*

У аднаго неяк раз спыталі:

– Ты чаго тут разлёгся?

А ён ім кажа:

– Маю права.

– А хто табе яго даваў?

– Аніхто, – кажа, – проста я яго маю ды і вам мецць раю.

*

Адзін неяк быў убачыў малпу, якая банан ела, і кажа ці то да яе, ці то да сябе, ці то да прысутных:

– Які з гэтага банана наедак, а то даў бы хто сала кавалак, то адразу б сябе чалавекам адчула!

І ўсе зь ім пагадзіліся.

*

Адзін было марыў усім навукам навучыцца, але нічога ў яго не заходзіла, адно толькі выходзіла. Ён да тых навукаў і так і гэтак, а яны не даюцца яму і ўсё тут. Тады памацаў ён тое сваю галаву і кажа:

– Нейкая замалая ў мяне галава, нічога ў ёй не зьмяшчаецца, а то было б як той гарбуз, дзе кожнае каліўца – якая навука, то вісеў бы я на Дошцы Гонару ў якое Акадэміі.

Але ж і ў каня галава не малая, хоць мо і з гэтае прычыны ён нідзе не вісіць, а ў нашым мястэчку піва возіць.

*

Нейкі той гэны ўжо было памерці намерыўся, зрабіў сабе з сасновых дошак труну, лёг у яе і стаў сьмерці чакаць. «Вось, – кажа, – душа мая ўжо саўсім зналася, страпалася, і ўжо праз яе відно, як сьмерць па мяне ідзе». Ляжаў ён ля тае труны, ляжаў, мо з гадзіну, а сьмерць усё па яго не ідзе, а ляжаць яму мулка, бо падушкі не паклаў, а тут жонка заходзіць ды й кажа:

– Чаго вылягаешся? Схадзіў бы лепш па хлеб!

*

Адзін усё марыў: «Во як пабагацею, то буду сала з салам есьці ды салам прыкусваць».

А як пабагацеў, то і забыўся, зь якога канца за тое сала брацца. Так і птушкі, калі ў вырай адлятаюць, то ўсе маюць на мэце вярнуцца, а там ужо як лёс ляжа.

*

Адзін было сеў на прызбе, і тут якраз думкі да яго прыйшлі. «Усё на ўсё створана: шашаль на дрэва, кропля на камень, ноч на зіму дзень ад'ядае, заяц кару, сабака костку, а на мяне, бедачыну, усё адразу звалілася: і жонка, і начальства, і вошы, хоць ім, праўда, шчэ здолею даваць рады».

*

І яшчэ было здарылася, што нейкі той адзін захварэў: млосьць якая і трасца яго зусім замучылі. То ён ужо да розных дактароў хадзіў і розныя лекі спажываў. Гэнае піў, а гэнае да грудзей прыкладаў, і ўжо грашыска на ўсё тое столькі зьвёў, што крый Божа! А потым неяк ці то ад лекаў тых, ці то само ўзяло ды адпусьціла, але той зусім паздараveў і ўсё тое потым думае: з чаго гэта яму палёгка выйшла, зь якой такой лекі, ці то з тае, што ўнутры, ці то з тае, што звонку? А што калі само адпусьціла, то грошай тады шкада. Сплылі тыя грошы.

*Адзін было прачытаў, што па Эўропе шлындаецца прывід ды і кажа:

– Ну чыста, як наш брыгадзір па ферме, і ніякая халера яго не бярэ.

*

Адзін усё неяк хадзіў па лесе і да дрэваў прыглядаўся, а ў яго і пытаюцца:

– Будаваць мо што будзем ці то вешацца сабраўся?

А ён сьмяецца ў адказ:

– Яшчэ, – кажа, – тыя канаплі ня сеяныя, зь якіх мне вяроўку сплятуць.

А сам на рамяні павесіўся. І такі сьмех бывае.

*

Сядзеў той нейкі сабе ў хаце і поліўку за сталом сабе сёрбаў, а потым пытаецца ў сваёй:

– Слухай, а якая я ў цябе жывёла: хатняя ці свойская?

– А чаму ты гэтак спытаўся?

– А таму, – кажа, – як клічаш мяне абедаць, то кажаш «на, еш, сьвіньня», а як спаць кладзешся, то «каточак мой».

*

Ішлі неяк людзі зранку і бачаць, стаіць адзін нейкі на раздарожжы. Ідуць увечары назад, а ён ізноў там стаіць. Яны і пытаюцца да яго:

– Чаго ты тутака стаіш?

– А мо,– кажа, – я тут стаю дзеля таго, каб вы спыталіся.

*

Адзін неяк кажа аднаму:

– Во тое жыцьцё праляцела, нібы дзень адзін. Не пасьпееш зранку як сьлед расчухацца, а ўжо глядзіш і вечар надыходзіць.

А другі яму і кажа:

– Калі ўжо, куме, для вас вечар надышоў, то, можа, успомніце, што ў абед вы ў мяне грошы пазычалі.

*

Адзін расказваў, што неяк было, што заблукаў ён у лесе. Намок. Дажджом тое было. Рагі цякуць. Агню не злажыць, бо ўсё адсырэла. «Але, – кажа, – маё шчасьце. Знайшоў я сухія дровы і абагрэўся».

А ці не так яно і ў нас? Што наша шчасьце? – Дым...

*

Аднаму раз ягоная кажа:

– Ну што ты ўсё ходзіш вакол мяне, як той кот вакол тае сьмятаны?

А ён ёй:

– А патрэбна мне тая твая сьмятана! Мне б пахмяліцца...

*

Прачытаў быў адзін у нейкай кнізе такія словы: «Чалавек чалавеку – воўк». Адышоўся, азірнуўся, падумаў ды дадаў ад сябе: «...таварыш і брат».

А ці не так яно? Хаця сьвет вялікі, можа, і праўда...

*

Адзін было залез на дрэва і гойдаецца на ім, а яму нейкія тыя кажуць:

– Злазь, дурань, а то зваліśся.

– А ён ім:

– От, будуць яны мяне вучыць. Я сябе да яго вяроўкаю прывязаў.

А потым тут тое дзерава вазьмі і трэсьні, а тут тая вяроўка вазьмі і лопні. Грымнуўся той тады аб глебу і кажа:

– От век жыві – век вучыся. Чаму было разумных тых не паслухацца?

*

Убачыў адзін, што сусед ягоны вялізны валун пад ганак коціць, ён і пытаецца:

– Нашто вам, сусед, гэты валун пад ганкам?

А той яму і не адказвае, дык той у яго ажно тры разы запытаўся, бо так яму ўжо карцела. А гэны ўжо той камень пад ганак падкаціў ды адказвае:

– То як мая прыйдзе ды запытаецца: «Навошта ты гэты камень прывалок пад самую хату, табе што іншае работы не было?», то я так ёй і адкажу: «От не дурыла б мне галавы».

*

А то сустрэліся двох, і адзін кажа:

– Добры вам дзень, куме? Куды вы гэта выправіліся?

А той яму:

– От ведаеце, куме, у конаўку з вадой муха ўпала, дык еду ў горад піва папіць.

*

Неяк адныя нейкія ў аднаго спыталіся:

– А ці далёка ад вас да станцыі?

А ён тым нейкім адказвае:

– Раней было кіламетры сатры, а потым нейкая ці то камісія прыязджала, то намерыла на ўсе пяць, так што раней бліжша было.

*

А і пабачыў адзін, што ў суседа па двары кабан на пратэзе ходзіць, і ён тады ўжо ў таго і пытаецца:

– Што гэна ў вас, сусед, кабан такі дзіўны, мо захварэў ці так што?

– А як вы, сусед, думаеце, ці варта з-за міскі халадцу цэлага кабана біць?

*

А і было тады, што той гэны неяк быў на млыне і скраў там торбачку мукі, а потым усё мучыўся: прыйдуць па яго ці не прыйдуць? А як вось не прыйшлі па яго, то потым ён ізноў мучыўся, шкадаваў, што так мала скраў.

*

Прачытаў неяк адзін лозунг каля клуба: «Усё дзеля чалавека. Усё ў імя чалавека» і кажа:

– А ці бачыў хто гэтага чалавека?

А тут яму друг і кажа:

– У цябе цілівізар ё?

– Ё, – кажа.

— Ну дык па ім таго чалавека штодня бачыш.

*

Адзін неяк было, што з гасцей павяртаўся і быў такі ўжо добры, што і лыка не вязаў. І так ужо натаміўся, што вось-вось і ўпадзе. Але неяк жа быў выраўняў ды і да плоту прытуліўся, уздыхнуў з палёгкаю і кажа:

– Вось дома і родныя сьцены памагаюць.

З тым і праспаў да ранку.

*

Адзін ужо быў такі, што ўвесь час толькі і думаў: «От я і тое зраблю, і гэтага дастану, і таго дасягну, і тое перавярну, і гэта збудую, і будзе ў мяне ўсяго, як у людзей, і яшчэ больш і лепш!»

А потым узяў і памёр. Во як яно!

*

А яшчэ адзін такі ўсё марыў: «О, каб былі ў мяне крылы, як у птушкі, каб паўсюль мог даляцець, ці, каб быў я такі маленькі, як жамяра, каб паўсюль мог далезьці, ці, каб былі ў мяне жабры, як у рыбы, каб паўсюль мог даплысьці, ці, каб былі ў мяне вушы, як у слана, каб усё чуць, ці, каб былі ў мяне вочы, як у савы, каб у начы, як у дзень бачыць...»

Тут ужо і зьвечарэла, ды і ягоная паклікала яго ўжо да стала. А яму пасьля ягоных думак і ежа смачнейшаю падалася.

*

Селі раз утрох неяк і пад пляшачку давай ужо сваімі жонкамі выстаўляцца. Адзін так кажа:

– О-то, мая, ну чыста кацяня якое, такая ўжо ласкавая!

Другі кажа:

– А мая, што тая ластаўка, цэлы дзень па хаце завіхаецца, як тая каля свайго гняздзечка!

А той гэны слухае іх ды сам моўчкі п'е. Яго тады тыя ўжо і пытаюцца:

– А чаго гэта ты нічога не скажаш?

А ён тады і гаворыць так задуменна:

– Што мая – зьвер, гэта точна, але як называецца, то тут трэба яшчэ падумаць...

*

А была адна, што раз запала на новую моду: ні сала, ні мяса не есьці. І давай ужо свайго прывучаць. Паставіла перад ім на стол рознага пасечанага бацьвіньня і ўжо кажа:

– Еш!

А той так ужо ёй адказвае:

– Воўк хутчэй з голаду здохне, чым на сена пярэйдзе!

А яна яму так:

– Нічога, – кажа, – трохі паскавычаш ды і зьясі за мілую душу.

Так і сталася.

*

Гаманілі неяк тыя адныя пра розныя заморскія цуды. І адзін той надта ўжо ананас нахвальваў, які той, маўляў, смачны і духавіты. І ў яго ўжо і спыталіся:

– А ты, – кажуць, – еў той ананас?

– Я, – кажа ён ім так, – сам таго ананаса не еў, нават не каштаваў, але гаварыў зь людзямі, якія бачылі, як той ананас ядуць, дык тыя людзі ім і казалі, што вельмі ўжо смачна.

Друкуецца ў скароце

Вильня. 1794

Некоторые страницы из мемуаров генерал-лейтенанта С.А.Тучкова

Аўтар гэтых успамінаў – Сяргей Аляксеевіч Тучкоў – мае дачыненні да дзвюх значных падзеяў беларускай гісторыі. У 1794 годзе ў часе паўстання ён аказаўся адзіным расійскім афіцэрам у Вільні, які здолеў арганізаваць супраціў паўстанцам, выратаваў рэшткі віленскага расійскага атрада, бамбаваў горад. Ягонае апісанне баёў, якія адбываліся на вуліцах горада і па-за ім, дазваляюць убачыць падзеі вачыма расійцаў. Варта звярнуць увагу, што ва ўяўленні Тучкова і Вільня, і паўстанцы – гэта Польшча, палякі. У 1812 годзе, калі расійскія войскі сцягваліся пад Барысаў, С.А.Тучкоў правёў рэквізыцыю ў Нясвіжскім замку скарбаў князя Дамініка Радзівіла, які ваяваў на баку Напалеона.

Во время пребывания моего въ Вильне получено было известие о несчастной кончине Людвига XVI, короля французскаго. Это произвело великую радость въ полякахъ: тотчасъ появились новыя моды, какъ-то фраки а ла Дюмурие, трости съ булавками или шпильками, называемыя гильотинами, или деревянными набалдашниками, отделанными съ одной стороны видомъ мужскаго, а съ другой женскага лица, подъ названиемъ голова короля и королевы, рулетка и тому подобныя мелочи. Но все сии безделицы предзнаменовали революцию.

Въ 1794 году начало оказываться въ Вильне довольно приметное неспокойствие въ народе; а въ Варшаве еще больше. Удивительно, что начальство российское не могло проникнуть въ ихъ заговоръ. Некоторые осмеливаются утверждать, якобы то была политика Екатерины II-й, чтобъ допустить поляковъ истребить въ ночное время корпусъ войска российскаго, въ Польшъ расположенный, дабы иметь предлогъ къ окончательному разделению Польши и совершенному уничтожению сего государства.

Въ Варшаве надъ всеми, находившимися тогда въ Польше российскими войсками начальствовалъ генералъ баронъ Игельстромъ, образованный воспитаниемъ и опытностью, но не въ мъру строгий, гордый и самолюбивый человъкъ. О революции варшавской не намеренъ я ничего говорить, потому что я тамъ не былъ, такъ и потому, что оная многими уже была описана.

Въ Вильне, гдъ я тогда находился, начальствовалъ отрядомъ войскъ генералъ-майор Арсеньевъ. Хотя я его зналъ довольно, но могу сказать, что онъ не имелъ ничего особеннаго въ своемъ характере; бывъ изрядно воспитанъ и, служа довольно, руководствовался онъ больше предписаниями главнаго начальства, нежели осмеливался самъ на что либо решиться.

Въ концъ 1793-го года находилось въ Вильне пять артиллерийскихъ ротъ, которыми начальствовалъ полковникъ артиллерии Челищевъ. Но вскоре оне потомъ разосланы были по разнымъ местамъ, и остались только въ Вильнъ полторы роты при 15 пушкахъ. Весь же отрядъ генерала Арсеньева состоялъ изъ двухъ пехотныхъ, одного батальона егерей и одного казацкого полка. Они расположены были по деревнямъ въ окрестности города, въ который по очереди приходило по одному батальону для содержания карауловъ и по нескольку десятковъ казаковъ для конвоя генерала и разъездовъ. Артиллеристы же расположены были все въ городъ; а орудия передъ самымъ городомъ такъ же, какъ и конюшни для ихъ лошадей.

Въ начале 1794 года нашъ полковникъ Челищевъ произведенъ былъ генералъ-майоромъ и отправился къ назначению своему въ Киевъ. Я принялъ вместо него начальство надъ артиллериею, оставшейся въ Вильне, и расположился на его квартире въ предместии, примыкающемъ къ самымъ стенамъ города.

Пронырливые жиды не переставали тайно извещать некоторыхъ чиновниковъ, въ томъ числе и меня, что между поляками делается заговоръ, который можетъ иметь худыя последствия для русскихъ.

Собравъ достаточныя о семъ сведения, решился я доложить о том генералу и предложить, не прикажетъ ли онъ для безопасности вывести войско и расположить въ лагерь подъ Вильной, темъ больше, что наступилъ уже мартъ месяцъ, и весна была довольно теплая. Но онъ обезоружилъ меня следующимъ ответомъ. «Не стыдно ли вамъ верить больше жидамъ, нежели мне, которому все обстоятельства больше известны; при томъ выходить въ лагерь въ сие время здесь не безопасно въ отношении здоровья солдатъ, погода весьма можетъ перемениться».

Въ один день довольно рано выйдя по утру изъ своей квартиры для прогулки, я приметилъ, что на всехъ домахъ, гдъ квартировали русские, написаны были на стенахъ краснымъ карандашомъ сии буквы R.Z. Не трудно было догадаться, зная по-польски, какое слово изъ оныхъ составлено быть можетъ. Rz. – rzezac по-польски; а по-русски резать. Я пошелъ тотчасъ къ генералу и доложилъ о томъ, что виделъ. На сие сказалъ онъ мне: «Разве вы не знаете поляковъ! какой-нибудь пьяный повеса написалъ ночью эти буквы, думая насъ темъ обезпокоить. Впрочемъ, если-бы и подлинно что было, то зачемъ писать на стенахъ? Не значитъ ли это уведомлять неприятелей своихъ?» И онъ велелъ тотчасъ полиции стереть оныя. Но я, возвратясь домой, принялъ меры осторожности, велелъ моимъ солдатамъ ночевать не по одиночке на отведенныхъ имъ квартирахъ, а въ сборныхъ домахъ по 20 и 30 человекъ вместъ. При всякомъ такомъ сборномъ местъ былъ часовой и слушалъ барабаннаго бою въ моей квартиръ, по которому все капральства, не дожидаясь никакого приказания, бежали бы въ паркъ. А тамъ приказалъ, чтобъ при всехъ пушкахъ ночью горели фитили въ ночникахъ.

Осторожность сия продолжалась сутокъ трое, какъ однажды ночью русский плацъ-майор города Вильны, приехавъ въ паркъ, велелъ загасить фитили. Я пошелъ опять къ генералу и доложилъ ему, что г. плацъ-майоръ, по мнению моему, мешается не въ свое дъло. Начальство военной его полиции не простирается за городъ, гдъ стояли мои пушки. На это генералъ отвечалъ мне: «Кто позволилъ вамъ истреблять такимъ образомъ фитили? Я велю ихъ положить на вашъ счетъ». «Это меня не разоритъ», отвечалъ я ему, и съ темъ выйдя, подтвердилъ втайне прежния мои приказания относительно осторожности въ ночное время. Занимаемая мною квартира была для меня слишкомъ обширна, а потому и пригласилъ я моихъ офицеровъ жить со мной вместе, имея общий столъ. Въ одинъ день, именно 8-го апреля, поручикъ мой сказалъ мне по вечеру, что онъ пойдетъ посетить казацкаго полковника Киреева. Я спросилъ его: «Не будете-ли вы тамъ ужинать? Не заставьте насъ ожидать себя». Тотъ отвечалъ мне: «Я иду къ нему только на короткое время». Но вместо того, пришелъ онъ домой уже на другой день поутру, вошелъ въ мою комнату тогда, когда я одевался, причемъ было несколько нашихъ офицеровъ и постороннихъ людей. Я пошутилъ на счетъ его, какъ молодого человека, живущаго въ Польше. Но онъ казался мне несколько задумчивъ и потихоньку давалъ знаки, что хочетъ говорить со мною наедине. Окончивъ одъваться, вышелъ я съ нимъ въ садъ. Тамъ онъ сказалъ мне: «Что это делаютъ? и для чего не приказываетъ высшее начальство быть намъ осторожными? Вчера, когда я былъ у полковника Киреева, приехалъ къ нему адъютантъ генерала Арсеньева и отдалъ какую-то записку. Прочитавъ ее про себя, онъ сказалъ посланному: «Доложите генералу, что все будетъ исполнено». – Лишь только адъютантъ вышелъ отъ него, то сказал онъ мнъ:

«Я получилъ повеление, чтобы какъ можно наискорее, собравъ сколько можно больше казаковъ, немедленно отправиться въ имение генерала Косаковскаго, где онъ съ женою своей теперь находится. Оно отстоитъ въ трехъ миляхъ отсюда. Причиною же тому есть то, что конфедераты намерены напасть на него... Я мало имъю при себъ казаковъ и потому долженъ взять съ собою всю мою услугу до последняго человъка (известно, что услуга казацкихъ чиновниковъ состоитъ всегда изъ лучшихъ казаковъ). И такъ прошу васъ сдълать мнъ дружеское одолжение, - остаться ночевать въ моей квартире; а завтра рано надеюсь я возвратиться». И подлинно поутру въ 7 часовъ былъ онъ дома и сказалъ мнъ: «Я понапрасну ездилъ, конфедераты еще до прибытия моего успели захватить и увезти съ собой жену генерала и сжечь его домъ. Онъ же, какъ говорятъ, ускакалъ верхомъ въ лесъ въ одномъ шлафроке, и неизвестно гдъ теперь находится». Выслушавъ сие, поспешилъ я къ нашему генералу для получения отъ него потребныхъ наставлений при таковыхъ обстоятельствахъ. Войдя въ переднюю, нашелъ я въ оной многихъ нашихъ военныхъ чиновниковъ, въ томъ числе полковника Киреева. И едва успелъ я осмотреться, какъ подъехала къ крыльцу карета. Я взглянулъ въ окно, и къ удивлению моему, увиделъ выходящаго изъ оной генерала Косаковского въ русскомъ мундире и въ орденахъ всехъ государствъ. Онъ прошелъ мимо насъ прямо въ кабинетъ генерала, – а мы остались въ передней и дожидались больше двухъ часовъ. Наконецъ показались изъ дверей Косаковскиий и генералъ Арсеньевъ, который, проводя его до крыльца и возвратясь къ намъ, сказалъ: «Души нетъ, души нетъ у поляковъ. Будьте спокойны, все это ничего не значитъ. Это малая толпа неприятелей Косаковскаго; меры взяты и скоро все придетъ въ порядокъ». Съ сими словами удалился онъ въ кабинетъ, а мы разошлись по домамъ.

Уже приближалось 11 число апрьля 1794 года, день, въ который греческая церковь должна была праздновать Воскресение Христово. По обрядамъ этой церкви все христиане сего исповедания ночью собираются въ храме, гдъ продолжается богослужение до самаго дня. Сие обыкновение и въ войскахъ наблюдается непременно. Между темъ разнесся тайный слухъ, якобы поляки намерены въ сие время сделать на насъ нападение. Но и тутъ со стороны нашей не было взято никакихъ меръ осторожности. Однако же, къ счастию, случилось такъ, что и поляки должны были находиться въ сие время въ своихъ церквахъ. Хотя поляки следуютъ новому, а русские старому календарю, но поелику время праздника сего переменяется, такъ какъ считается оное по лунному обращению, то и пришлось въ этотъ годъ такъ, что греческая и римская церковь должны были праздновать этотъ праздникъ в одинъ и тотъ же день, что весьма редко бываетъ.

На другой день, то есть 12 апреля, поехалъ я после обеда съ офицерами моими для прогулки въ Антоколь. Проезжая мимо тамошняго трактира, увиделъ я экипаж генерала Арсеньева. Мы пошли въ рощу, окружающую церковь, тамъ мы увидели множество прогуливающихся особъ обоего пола. Между прочими одинъ мало мне знакомый и какъ видно нескромный человъкъ, офицеръ польский, присталъ ко мне съ разговорами. «Знаете ли вы новость? – сказалъ онъ мне. – Здъсь говорятъ о революции; но может ли это быть? Вы, я думаю, слышали, что случилось съ Косаковскимъ... все это ничего не значитъ. Правда, и здесь въ Вильне есть довольно безпокойныхъ людей; но мы ожидаемъ прибытия преданного гетману нашему Косаковскому 7-го польскаго пехотнаго полка, въ которомъ и я имъю честь служить. Посмотрите, какъ все переменится». Такой разговоръ въ собрании поляковъ, въ коемъ находилось со мною только нъсколько человъкъ, показался мне неуместнымъ, и я съ товарищами моими удалился въ трактиръ, где нашелъ генерала Арсеньева, занимающагося разговоромъ съ дамами. Увидя меня, предложилъ онъ мне партию на биллиарде. Едва занялся я съ нимъ этой игрой, какъ приметилъ онъ человъка въ артиллерийскомъ мундире, выглядывающаго изъ-за дверей. Тутъ сказалъ онъ мнъ: «Мне кажется, что кто-то желаетъ говорить съ вами». Я оглянулся и узналъ моего фельдфебеля. Когда жъ вышелъ я къ нему, то сказалъ онъ мне: «Наши бомбардиры поссорились съ польскими канонирами и сделали драку.

Працяг на стар.10

Вильня. 1794

Працяг. Пачатак на стар. 9

Но, къ счастию, случился близко ихъ капитанъ и я, мы укротили обе стороны и виновные посажены подъ арестъ». Когда возвратился я въ биллиардную, то генералъ спросилъ меня, что говорилъ мне мой фельдфебель. И только успелъ я на ухо ему о томъ пересказать, какъ онъ велелъ тотчасъ подать свою карету и поехалъ, – не знаю куда. Садясь въ карету, сказалъ мне: «Советую вамъ быть при своей роте».

Приехавъ домой, нашелъ я моего фельдфебеля, который сказалъ мнѣ еще другую новость. Гренадерская рота 1-го польскаго полка пришла и расположилась на наших квартирахъ. Я сталъ говорить противъ сего ихъ майору; но онъ отвѣчалъ мне, что люди его чрезвычайно устали, перейдя въ одинъ день семь миль, что по причине праздничного времени не могъ онъ отъ полиции польской получить квартиръ, ибо не нашелъ ни одного чиновника, что онъ два раза ездилъ ко мне и не засталъ дома. Наконецъ просилъ фельдфебеля отдать мне письмо, которое тотъ мнѣ и вручилъ. Прочитавъ оное, нашелъ я, что командиръ сей роты майоръ Тетау, изъясняясь на немецкомъ языке и прописывая все сии обстоятельства, проситъ меня позволить ему остаться на моихъ квартирахъ до другого дня. На все сие сказалъ я моему фельдфебелю: «Оставь ихъ въ покое, но только смеркнется, вели всемъ нашимъ потихоньку выйти въ сборные дома».

Къ сему разговору присовокупилъ фельдфебель: «Теперь праздничное время, люди наши бродятъ по улицамъ и ссорятся съ поляками». Для прекращения сего нашелъ я для нихъ занятие; несмотря на праздникъ, собралъ я всю роту въ паркъ и подъ предлогомъ, что скоро будетъ исходъ, велелъ имъ размерить и разрубить новые канаты, недавно доставленные к намъ изъ Москвы для оснастки орудий. Я поехалъ съ нимъ посмотреть сию работу, которая приходила уже къ концу. Начинало уже смеркаться, когда, окончивъ, пошли они на сборныя места, а я возвратился домой. Въ тотъ вечеръ приготовился я принять собрание въ моей квартире, несколько русскихъ офицеровъ и польскихъ обывателей пришли ко мне на ужинъ. Но все, случившееся со мною въ сей день, препятствовало мне быть въ веселомъ расположении духа. Я удалился на короткое время въ спальню, а вследъ за мной пришли мои поручикъ и фельдфебель. Первый спросилъ меня о причинѣ моей задумчивости. И скоро разговоръ нашъ склонился на революцию и меры, какия намъ взять должно. «Въ такомъ случае велелъ уже я бить въ барабанъ сборъ въ паркъ и въ моей квартиръ», – сказалъ я имъ. «Правда, – отвѣчали они, – но въ такомъ случае во всехъ местахъ будутъ бить въ барабаны и оттого можетъ последовать замешательство».

«Такъ велите приготовить ракеты, – отвечалъ я имъ, – дать часовымъ, стоящимъ въ парке. – Когда начнется тревога, пускай зажгутъ ихъ и по этому знаку прикажите поспешать людямъ въ паркъ». Повеление сие было одобрено; но они не имели времени исполнить оное. И я, такъ же недолго занимаясь съ ними, возвратился къ моим гостямъ, которые после ужина скоро разъехались.

Проводя моихъ гостей и раздевшись, едва успел я заснуть въ моей постели, какъ услыхалъ пушечный выстрелъ. Вначале казалось мне, что этотъ звукъ произошелъ отъ удара ветра въ ставни обширныхъ комнатъ замка, въ которомъ я квартировалъ. И въ сей мысли началъ я засыпать; но вдругъ совершенно разбудилъ меня ужасный стукъ у дверей моей спальни. Вместе съ нимъ услышалъ я еще несколько пушечныхъ выстреловъ, ружейную пальбу, звукъ барабановъ и колоколовъ; а сквозь неплотные ставни пожары освещали мою комнату. Тутъ убедился я, что возмущение возгорелось во всей его силе, и я подумалъ, что казаки ломятся ко мне въ дверь, чтобы захватить меня въ плен или умертвить, какъ прочихъ, ибо о таковомъ распоряжении ихъ былъ уже я наслышанъ. Одно мгновение истребило сию мысль: я узналъ голоса моихъ солдатъ, ломающихъ дверь. Я поспешил отворить и спросилъ ихъ: откуда они? «Съ гаупвахты, – ответили мне бомбардиры. – Мы находились тамъ въ казарме при двухъ пушкахъ, и едва успели сделать по одному выстрелу, какъ поляки, бросившись со всех сторонъ, изрубили гренадеръ и бомбардиръ, овладевъ пушками. Насъ спаслось только три человека. Мы видели, что квартиры генераловъ Косаковского и Арсеньева окружены польскимъ войскомъ, и что небольшия толпы солдат и жителей бродятъ по всем домамъ, ищутъ русскихъ и убиваютъ». Слуги мои уже собрались ко мне.

Слушая сие слова, поспешилъ я одеться и, выбежавъ изъ дому, нашел у крыльца своего гусара съ двумя оседланными лошадьми, велелъ всемъ спасаться въ парке; а самъ поскакалъ вдоль улицы туда же.

Ночь была такъ темна, что въ трехъ шагахъ нельзя было различить даже цвета одежды; это немало послужило къ моему спасению, ибо встречалъ я на улицахъ толпы русскихъ и поляковъ, сражающихся межъ собою. Я скакалъ во весь духъ, имея въ рукахъ обнаженную саблю и кричалъ по-польски, чтобъ давали мне дорогу. По мере приближения моего къ выезду изъ предместия, улицы становились пусты, такъ что напоследокъ никого уже я не встречалъ на оныхъ. Но, доехавъ до рогатки, нашелъ оную закинутою, и польский часовой окликалъ меня на своемъ языке. Я отозвался по-польски; но когда, началъ онъ, спрашивать у меня пароль и лозунгъ, тогда, не зная что отвечать, повернулся я назадъ. А часовой закричалъ: «Къ ружью!» Между темъ самъ приложился, но ружье его осеклось, и я успелъ скрыться въ одинъ пустой переулокъ. Тутъ имелъ я время несколько подумать и предложить гусару моему ломать вместе плетневые заборы огородовъ, на которыхъ по раннему весеннему времени не могъ никто находиться.

И так принялись мы за сию работу съ должной осторожностью; проводя лошадей своихъ въ поводахъ, выбрались мы такимъ образомъ, изъ предместия и прибыли въ паркъ. Тамъ при тринадцати пушкахъ полевой артиллерии (ибо две были взяты вместе съ гаупвахтой) и шести полковыхъ малаго калибра, нашелъ я только 6 человекъ бомбардиръ и 16 человек пехоты при одномъ офицере и барабанщике. Я велелъ тотчасъ зарядить пушки ядрами и картечью чрезъ орудие. Всех шестнадцать человек пехоты поставилъ я часовыми, расположа вдоль по тремъ дорогамъ, ведущимъ къ городу, въ довольномъ разстоянии одинъ отъ другого. Я приказалъ самымъ дальнимъ часовымъ, на трехъ дорогахъ стоящимъ, приближающихся къ нимъ людей окликать по-русски. Если откроютъ своихъ, то указывать дорогу въ паркъ; а если приметитъ который-либо изъ нихъ поляковъ, то сделать выстрелъ, по которому все прочие часовые должны бежать къ пушкамъ. Барабанщику же приказалъ бить сборъ съ разстановкою для слушания въ тишине приближающихся къ намъ людей.

Прежде всехъ явился часовымъ мой поручикъ съ 25 бомбардирами, однимъ барабанщикомъ и съ моими слугами. Потомъ прибыли еще два моихъ офицера съ 60 человеками и вслед за ними 60 человекъ храбрыхъ егерей, все съ неприятельскими ружьями. Ихъ было въ городе 120 человекъ и они отчаянно пробивались на штыкахъ сквозь ворота, занятые неприятелемъ, имевшимъ съ собою небольшую пушку. Сорокъ человекъ и два офицера погибло, а прочие при одномъ офицере, изломавъ свои штыки и приклады, хватали ружья отъ убитыхъ ими неприятелей и съ оными вышли. Тридцать донскихъ казаковъ въ то же время присоединились къ намъ и прибыли ко мнѣ. Поставленные мною часовые еще стояли на своихъ местахъ. Едва было одинъ изъ нихъ не выстрелилъ, издали приметивъ приближающуюся большую колонну, если бъ отделившийся впередъ офицеръ его не удержалъ. Это былъ майор Глазенапъ, вышедший изъ Вильны съ двумя ротами Псковскаго пехотнаго полка,успевъ захватить знамена своего Нарвскаго полка. Столь сильная помощь весьма меня обрадовала. Только безпокоился я, что нетъ фельдфебеля моего съ целыми тремя капральствами моей роты и лучшими людьми. Хотя число барабанщиковъ у меня значительно увеличилось и все они били сборъ по моему приказанию, но въ промежуткахъ, по несколько минутъ продолжающихся, сохранялась у насъ великая тишина.

Вскоре услышали мы стукъ колесъ, топотъ людей и лошадей. Часовые окликали и пропустили, къ намъ приближалось несколько фуръ. Это былъ мой фельдфебель, который съ тремя капральствами бомбардиръ, до 40 человекъ составляющихъ, не могши пройти сквозь занятые мятежниками углы, вздумалъ ломать деревянные заборы. Такимъ образомъ, пробираясь изъ однаго двора въ другой, достигъ онъ наконецъ квартиры комисариатскаго начальника, у котораго хранились казенные деньги въ золотe и серебре с запасомъ разныхъ мундирныхъ вещей на весь корпусъ войскъ, въ Литвѣ расположенный. При немъ было въ карауле 40 человекъ гренадеръ. Соединясь такимъ образомъ съ ними, пришелъ онъ въ паркъ.

Между темъ, разныхъ конныхъ и пешихъ полковъ и командъ офицеры и солдаты, находившиеся в Вильне для принятия амуничныхъ вещей и жалованья, успевшие спастись отъ неприятеля, приходили по три и по четыре человека и присоединялись ко мне. Отделяя особо офицеровъ и солдатъ Нарвскаго и Псковскаго пехотнаго полка, собралъ я отъ нихъ сведения, въ какихъ именно деревняхъ расположены ихъ баталионы и роты! Самымъ дальнимъ оказался нарвского полка баталионъ и две пушки майора Ротенштерна. Онъ стоялъ въ местечке Новыхъ Трокахъ, разстояниемъ четыре мили отъ Вильны. Тогда, взявъ несколько офицеровъ техъ самыхъ командъ и давъ имъ лошадей, захваченныхъ нашими при выступлении изъ предместия, послалъ я ихъ въ селения, для уведомления начальниковъ расположенныхъ тамъ рот о семъ происшествии и о томъ, что я принялъ на себя, по старшинству, главное начальство. Я былъ тогда еще капитаномъ артиллерии; но сей чинъ равнялся старшинствомъ своимъ съ премьеръ-майоромъ. При томъ все старшие офицеры, находившиеся въ Вильне, были или убиты, или взяты въ пленъ. Главнейший же предметъ сей посылки состоялъ въ предписании моемъ, чтобы съ получения онаго всякий командиръ роты, захвативъ всехъ лошадей, буде это можно, съ хомутами, и посадивъ на оныхъ своихъ солдатъ, спешилъ соединиться со мною.

Все сии распоряжения окончены до разсвета дня. Я счелъ моихъ людей и нашелъ до 700 человекъ пехоты и конницы разныхъ полковъ, до 150 артиллеристовъ и 90 конныхъ казаковъ.

Имея великую потребность въ лошадяхъ, ибо остальныя отданы были посланнымъ отъ меня курьерамъ, отрядилъ я въ предместье Вильны три колонны, каждая изъ 100 человекъ. Къ каждой колонне присоединилъ я по четыре казака для открытия и извещения и по четыре бомбардира, умеющихъ хорошо обращаться съ порохомъ и огнемъ. Пехота обязана была сколько можно более захватить лошадей и съестныхъ припасовъ, артиллеристы же зажечь везде пожары. Колонны выступали тремя разными дорогами. И едва оне дошли до предместия, какъ более нежели въ десяти местахъ оказались пожары въ предместии. Между темъ, выдвинувъ мои единороги на высоту, я началъ бомбардировать самый городъ. Вдругъ услышалъ я столь сильный ударъ въ предместии, что земля затряслась подъ ногами, и через несколько минутъ покрыты мы были густою тучею порохового дыма. Не трудно было догадаться, что это былъ взрывъ порохового магазина.

Всякий начальникъ во время военныхъ действий долженъ сберегать своихъ людей и безъ крайней необходимости оными не жертвовать, а наипаче я, имевший ихъ столь мало. Мысль о томъ, чтобы какая-нибудь колонна не претерпела опасность отъ взрыва и, съ другой стороны, боязнь, что, может быть, солдаты, ободренные успехомъ, ворвутся въ самый городъ и тамъ, разсѣясь, могутъ все погибнуть, заставили меня послать казаковъ ко всемъ тремъ колоннамъ съ повелением возвратиться.

Начинало уже разсветать, какъ приметилъ я возвращающиеся колонны, но, вместо трех, было четыре. Я подумалъ сперва, не присоединилась ли къ нимъ какая-нибудь еще рота, пробившаяся изъ города, но въ одной колонне не видно было ружей. Выехавъ къ нимъ на встречу, узналъ я, что это былъ польский подполковник Тетау, съ тремя офицерами, однимъ знаменемъ и целой его ротой, расположившейся накануне въ квартирахъ. Услыша стрельбу пушекъ

изъ парка, онъ выступилъ изъ квартиры и построился на улице. Но, бывъ окруженъ тремя моими колоннами, принужденъ былъ сдаться военнопленнымъ.

Отъ зажженныхъ пожаровъ и отъ взрыва порохового магазина сгорелъ соляной магазинъ и, наконецъ, все предместие. Посланныя колонны мало претерпели. Я продолжалъ бомбардирование. Поляки, устроивъ въ бывшей моей квартире батарею изъ четырехъ пушекъ малага калибра, открыли по мне огонь. Я, поставя шесть большихъ пушекъ, скоро заставилъ оную замолчать. Между темъ, появились противъ меня целые толпы поляковъ. Передъ каждою шелъ взводъ регулярного войска, а позади были обыватели, съ оружием разнаго рода, по сторонамъ же показывались конные люди въ разной одежде, съ саблями и пистолетами. Малое число моихъ казаковъ выезжало противъ ихъ и известными намъ способами, старались заманивать сию партию поближе къ моимъ пушкамъ. Всякий разъ картечные выстрелы обращали ихъ назадъ, съ урономъ. Таковыя ихъ покушения продолжались не более двухъ часовъ, и потомъ оставили они меня въ покое.

Между темъ, начали прибывать ко мне изъ ближайшихъ деревень роты съ лошадьми, такъ что иной солдатъ, вместо одной, имелъ две. Наконец, въ восемь часов по утру, 20 марта, явились ко мне изъ города для переговоровъ одинъ польский офицеръ и одинъ пленный русский офицеръ. Они подали мне письмо отъ находящагося въ плену генерала нашего, которымъ тотъ уведомлялъ меня, что онъ арестованъ, что жизнь его въ опасности, что все российское войско истреблено, и поэтому требовалъ, чтобъ я съ ротами моими не имел никакого неприятельскаго дествия против войскъ польскихъ. Прочитавъ оное, показалъ и бывшимъ со мною штабъ и оберъ-офицерамъ. Они согласились на предложение мое отвечать ему, за общимъ подписанием не только офицеровъ, но даже и некоторыхъ нижнихъ чиновъ и солдатъ, письмом, которое я тутъ же написалъ. Содержаниемъ онаго былъ следующий ответъ:

«Я арестовать себя не дамъ, и мятежники не иначе могутъ получить мою шпагу, какъ вместе съ жизнью моей. Не только я, но все штабъ- и оберъ-офицеры, а съ ними и нижние чины и солдаты, которыми я ныне имею честь начальствовать, одного со мною мнения».

По окончании подписи, запечатавъ, отдалъ я письмо сие посланнымъ. И съ возвращениемъ ихъ удвоилъ бомбардирование города. Я имелъ двойной запасъ зарядовъ въ моемъ парке, а потому имелъ средство не показывать слабости своей неприятелю.

После полудня того же дня, исключая баталиона, бывшаго въ Трокахъ, собрались почти все роты, расположенныя в деревняхъ около Вильны. Я сосчиталъ мой отрядъ и оказалось 2.200 человекъ пехоты, до 200 артиллеристов и до 70 человекъ казаковъ. Лошадей было достаточно для движения всей артиллерии, но мы не имели ни провианту, ни фуражу, и даже вода стоила намъ крови; при томъ не доставало еще конской упряжи. Сии обстоятельства заставили меня собрать военный советъ, на которомъ все единогласно приняли предложение мое: съ наступлениемъ ночи отступить отъ Вильны, перейдя две мили и переправясь чрезъ реку Саку, расположиться на несколько дней на выгодномъ месте для сражения. А какъ на берегахъ этой реки находится много деревень и мельницъ, то стараться запастись провиантомъ и фуражемъ. Оттуда же идти медленно, продолжая запасы, до реки и местечка Мереча. «Въ продолжение сего времени, – прибавилъ я, – можемъ мы отъ техъ или другихъ людей узнавать, что последовало съ корпусами нашими въ Гродне и в Варшаве. Если корпусъ въ Гродне взялъ надлежащие меры и уцелелъ при семъ возмущении, то пойдемъ на соединение съ онымъ. Если же, как уведомилъ насъ Арсеньев, все находящееся въ Польше войско наше пропало, то, не переправляясь въ Мерече, пойдемъ въ местечко Ковно, лежащее на границе прусской. Тамъ стоитъ только одна бригада польскихъ войскъ, о которой я имею верные сведения, что въ онойне более 700 человекъ. Мы довольно сильны, чтобы преодолеть, сию преграду и войти въ Пруссию, где надеялись мы получить все, что намъ нужно, потому что держава сия была тогда въ союзе съ Россиею».

И такъ ожидали мы наступления ночи для исполнения своего предприятия. Между темъ долженъ я сказать здесь, что пленный подполковник Тетау, родомъ пруссакъ, давно служащий въ польском войске, былъ уже тогда приведенъ ко мне: какъ отправилъ я унтеръ-офицера моего къ баталиону, стоявшему в Трокахъ. Примеръ, о чемъ идетъ дело, сказалъ онъ мне «онъ можетъ встретиться съ четвертымъ пехотнымъ польскимъ полкомъ, идущимъ къ Вильне. И я бы советовалъ вамъ написать письмо къ начальнику анаго полковнику Мею, онъ такъ же, какъ я, пруссакъ, весьма недовольный сей револцией, предпринятой поляками. Когда узнает онъ, что вы здесь находитесь, то не замедлитъ соединиться съ вами противъ нихъ". Я принялъ его предложение и отправилъ унтеръ офицера моего въ Троки.

Въ продолжение того дня занимались мы перестрелкою съ высылаемыми противъ насъ изъ города партиями и приготовлениемъ къ отступлению. Имею недостатокъ въ хомутахъ, думалъ я, какъ запречь лошадей безъ оныхъ. Хотя некоторые лошади и приведены были съ хомутами, но много еще недоставало.

Размышляя о семъ, приметилъ я лежащие на земле солдатские плащи, еоторые свертывали тогда, какъ и ныне, наискось и носили черезъ плечо, связывая по концамъ ремнемъ. Они имели видъ хомутовъ. Я велелъ надеть оные на шею лошадаямъ и привязать по обе стороны свитыя вдвое веревки, которыя могли бы служить вместо постромокъ. Сделали опытъ, – и выдумка оказалась удачна.

Когда окончился день и наступила столь же темная ночь, какова была накануне, отрядилъ я четыре роты пехоты съ четырьмя мамлыми пушками для занятия, так называемой Панарской горы, находящейся на пути моемъ, въ трехъ местахъ отъ меня. Подъемъ на гору продолжается слишкомъ две версты, довольно крутъ, и дорога идетъ по столь узкому ущелью, что две повозки не могутъ разъехаться. При томъ она съ обеихъ сторонъ покрыта густымъ лесомъ, вершина же самой горы представляетъ открытую плоскость. И такъ, для прохода сей опасной дефилеи, велелъ я двумъ ротамъ, разсыпавшись, занять лесъ по обеим сторонамъ дороги; а двумъ съ четырьмя пушками расположиться на вершине горы. Во все время стояло войско мое въ каре, имея въ потребныхъ местахъ батарею.

И такъ двинулся сперва къ упомянутой дефиле задний фасъ, потомъ боковые, а наконецъ и передние, оставя на месте горящие огни и отрядъ для ариергарда. Онъ до известного времени долженъ былъ почти весь расположенъ быть на часахъ и давать голосомъ обыкновенный знакъ или сигналъ. Между темъ, какъ неприятель полагалъ насъ стоящими еще передъ Вильной, после полуночи успели мы все собраться на вершину Панарской горы. Учредивъ передовые посты, далъ я людямъ моимъ отдохнуть до разсвета. Въ то же время я послалъ два малыхъ отряда казаковъ къ двумъ мостамъ, находящимся на реке Ваке, съ темъ, что ежели поляки придутъ истреблять оные, то, не открывая себя, дали бы наискорее мне о томъ знать. Если же никого не будетъ, то дожидались бы тамъ моего прибытия.

Остатокъ ночи прошелъ спокойно, и я, выступивъ съ отрядомъ моим, благополучно перепрапился черезъ реку Ваку, избралъ выгодное для сражения моего место и расположился на высоте.

Тутъ решился я простоять дня три, какъ для того, чтобъ запастись провиантомъ и фуражемъ, такъ и для того, чтобы узнать, что произошло въ Вильне и въ Гродне. По вечеру въ тотъ же день явилось ко мне несколько человекъ, бежавшихъ изъ плена, и жидовъ, приехавшихъ изъ Вильны. Они, а особливо жиды разсказали мне подробно начало и конецъ сего возмущения, что слышали они потомъ отъ военныхъ поляковъ, разсуждавшихъ о томъ между собою.

Полковникъ Ясинский, котораго не разъ виделъ я въ доме генерала Арсеньева, присланъ былъ нарочно для того изъ Варшавы. Но мало было для нихъ войска въ Вильне, а именно только до 200 артиллеристовъ и одинъ баталионъ пехоты. Они дожидались прибытия 7-го полка, на который столь много надеялся ихъ гетманъ, а нашъ генералъ поручикъ также 1-го и 4-го и двухъ татарскихъ уланскихъ полковъ, бывшихъ подъ начальствомъ генерала Елинского. Но прибылъ за несколько времени только одинъ 7-й полкъ и часть 1-го, прочие же опоздали. А генералъ Елинский вовсе не захотелъ исполнить повеления генерала Костюшки, избраннаго въ Варшаве главнымъ вождемъ всехъ польскихъ войскъ. Не имея объ этом подтверждения отъ короля, Елинский не хотелъ признать его въ семъ достоинствъ, за что въ продолжение кампании содержался онъ подъ арестомъ. Между темъ поступокъ его былъ причиной того, что татары не могли поспеть въ назначенное имъ время въ Вильну.

Въ Вильне на берегу реки Вилии находится старинный замокъ, отделенный отъ города малою площадью. Въ немъ всегда находился польский арсеналъ и комиссия, для продовольствия тамошнихъ войскъ. Сперва стоялъ при въезде въ оный русский корпусъ; но онъ, не зная почему, за несколько времени до революции, смененъ былъ поляками.

Русские привыкли видеть поляковъ ходящими целыми ротами по нескольку разъ въ неделю въ замок, однакоже безъ оружия, – для получения тамъ жалованья, денегъ на провиантъ и порцию. Въ день, назначенный для осуществления загоаора, собрались они такимъ образомъ въ разное время и разными улицами въ замокъ, такъ что никто не могъ ничего подозревать Тамъ привели ихъ къ присяге, дали каждому ружье и пару пистолетовъ изъ арсенала и велели дожидаться ночи. Съ наступлениемъ оной, разделили все войско на разные отряды, назначивъ каждому идти тихо, по одному человеку около дамбы во время темноты, къ русской гаупвахте, къ дому генерала Арсеньева, ко всемъ воротамъ, словомъ туда, где находились русские посты...

Працяг будзе

Школа перакладу. Ружачка ў полі

Для тых, хто сур`ёзна займаецца перакладам з мовы на мову, будзе вельмі карысная невялікая кніга Валянціны Выхоты, прысвечаная лінгвістычнаму аналізу арыгіналу твора і яго перакладаў. Нават проста выбудаваны (паказаны праваруч) шэраг: арыгінал верша Гётэ, яго падрадкоўны пераклад, паэтычны пераклад і адваротны пераклад на нямецкую мову з паэтычнага перакладу – даюць добрае ўяўленне аб праблемах, якія паўстаюць перад перакладчыкам.

J.-W.GOETHE

Heidenroslen

Sah ein Knab' ein Röslein stehn,
Röslein auf der Heiden,
War so jung und morgenschon,
Lief er schnell, es nah zu sehn,
Sah's mit vielen Freuden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.
Knabe sprach: Ich breche dich,
Röslein auf der Heiden!
Röslein sprach: Ich steche dich,
Daß du ewig denkst an mich,
Und ich will's nicht leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

Und der wilde Knabe brach
`s Röslein auf der Heiden;
Röslein wehrte sich und stach,
Half ihm doch kein Weh und Ach,
Mußt' es eben leiden.
Röslein, Röslein, Röslein rot,
Röslein auf der Heiden.

1771

Ружачка ў полі

Згледзеў хлапчук, стаіць ружа,
Ружачка ў полі.
Была юнаю яна і прыгожай, як зара,
Хуценька пабег туды, каб
разгледзець болей,
І дзівіўся на яе, даўшы сэрцу волю.
Ружачка, ружачка, ружачка чырвона,
Ружачка ў полі.
Хлапчук сказаў: «Зламлю цябе,
Ружачка ў полі!»
Кажа ружачка: «Скалю,
Каб ты вечна памятаў ружачку ў полі,
І пакуты не хачу я цярпець ад болю».
Ружачка, ружачка, ружачка чырвона,
Ружачка ў полі.
Ды дзікі хлапчук паламаў
Ружачку ў полі;
Баранілася яна і яго калола,
Не памог ёй вой і ах,
І ўсё ж мусіла яна пацярпець ад болю.
Ружачка, ружачка, ружачка чырвона,
Ружачка ў полі.

Пераклала з мовы арыгінала Валянціна ВЫХОТА

Ружа край дубровы

Расцвіла, нібы зара,
Ружа край дубровы,
Бачыць хлопец: рваць пара,
Бег ён бегма са двара,
Бег вясёлабровы.
Ружа, ружа, чырваней,
Ружа край дубровы.
Гаварыў ёй: «Абламлю
Ружу край дубровы».
Адказала: «Укалю,
Ды не хмур, душой малю,
На бяду мне бровы».
Ружа, ружа, чырваней,
Ружа край дубровы.
Хлопца з розуму звяла
Ружа край дубровы:
Як ні колкаю была,
Як ні млела, ні кляла, –
Цалавала бровы.
Ружа, ружа, чырваней,
Ружа край дубровы.

Пераклаў з мовы арыгінала Алег ЛОЙКА

Rose Rand des Waldes

Blühte auf wie Morgenschön,
Rose Rand des Waldes,
Sieht der Knabe: es ist Zeit,
Rose abzureißen,
Lief er Laufend aus dem Hof,
Liefer lustigbrauen.
Rose, Rose, röte dich,
Rose Rand des Waldes.
Sagte ihr:»Ich brech' dich ab
Rose Rand des Waldes».
Antwortete: „Steche dich,
Und vom Heryen flehe ich,
Sonder zieh' zusammen nicht
Auf mein Unglück Brauen».
Rose, Rose, röte dich,
Rose Rand des Waldes.

Den Knaben machte sie verrückt
Rose Rand des Waldes:
Stachelig verdammte sie,
Kußte doch die Brauen.
Rose, Rose, röte dich,
Rose Rand des Waldes.

Валянціна ВЫХОТА. Адваротны пераклад перакладу Алега Лойкі твора Ё.-В. Гёте «Heidenroslein»

Вязень Нарыма

Пра жыццёвы і трагічны лёс беларускага пісьменніка Тодара Лебяды з нагоды яго 90-годдзя

Ужо многа гадоў шукаю звесткі пра таленавітага беларускага паэта, драматурга, празаіка і публіцыста Тодара Лебяду (Пятра Фёдаравіча Шырокава). Шмат звестак і твораў ужо знойдзена, сёе-тое апублікавана. Імя літаратара на працягу некалькіх дзесяткаў гадоў было забыта і выкраслена з гісторыі беларускай літаратуры. Але час вяртае таленты з небыцця. Вяртаецца пацыху і творчасць Тодара Лебяды.

Ён любіў Беларусь, любіў свой родны горад, якому прысвяціў шмат паэтычных радкоў. А гэтыя ён напісаў у 1960 годзе і надрукаваў у слонімскай раённай газеце «Вольная праца»:

Ёсць рэчка такая,
Лучосай завецца,
Над рэчкаю сад наш і дом;
Там спелыя вішні
Ружовым суквеццем
Схіляюцца ўніз
Над вадой...

Размова ідзе пра Віцебск, дзе 6 студзеня 1914 года нарадзіўся Тодар Лебяда. Рана застаўся без бацькі, таму выхаваннем сына займалася маці Настасся Карпаўна Паедава.

Пасля Віцебскай сямігодкі Пятрок Шырокаў паступае ў рамеснае вучылішча чыгуначнікаў. Яшчэ ў школе пачынае пісаць вершы, а ўжо ў вучылішчы цвёрда вырашае займацца літаратурай. У 1933 годзе паступае ў Мінскі педагагічны інстытут. Яго нарысы і вершы друкуюцца ў газетах «Віцебскі рабочы», «Савецкая Беларусь» і «Піянер Беларусі». У інстытуце ён знаёміцца і сябруе з Уладзімірам Клішэвічам, Масеем Сяднёвым, Якубам Ермаловічам, Міколам Гваздовым і іншымі пачынаючымі тады аўтарамі. Тут ён знаёміцца і з Басяй Цыпінай, якая была на сем гадоў старэйшая за яго.

У 1936 годзе, хоць шлюб і не быў зарэгістраваны, Бася Цыпіна нарадзіла ад Пятра Шырокава дачку Алесю, якую ў пасведчанні аб нараджэнні так і запісала: Шырокава Аляксандра Пятроўна, 1936 года нараджэння... Але ў гэты час бацькі Алесі, на жаль, побач ужо не было. Яго і яшчэ адзінаццаць студэнтаў інстытута абвінавацілі ў «буржуазным нацыяналізме». Таму цягнік іх вёз аж у Новасібірскую вобласць. Пятро Шырокаў быў асуджаны на пяць гадоў, Якуб Ермаловіч і Масей Сяднёў – на шэсць гадоў і г.д. Шырокаву ўдалося ўладкавацца кавалём у гэтай вобласці, а некаторых яго сяброў закінулі аж на Камчатку на іншыя работы.

За сувязь з «ворагам народа» Басю Цыпіну (а гэта быў апошні курс) выключылі з інстытута. Работу ў Мінску ёй не давалі, сачылі за кожным крокам. Але настаўнікаў з вышэйшай адукацыяй не хапала, і таму яе літасціва накіравалі ў Смалявіцкую сярэднюю школу выкладаць беларускую мову і літаратуру. З ёю паехала і дачка.

У Смалявічах Басі Цыпінай жылося вельмі цяжка: бясконцыя праверкі то з раённага аддзела адукацыі, то з райкама партыі, то з КДБ. Але яна не здавалася, пісала ва ўсе інстанцыі з просьбаю, каб адбыўся над мужам паўторны суд. І ў 1940 годзе па хадайніцтве ўсё той жа Басі Цыпінай Пятра Шырокава і яго сяброў прывозяць у Мінск для «перагляду справы». З Мінска адпраўляюць у Чэрвень, дзе і застае хлопцаў вайна.

Нямецкія самалёты ўжо бамбілі горад, таму вайскоўцам было не да зняволеных. Так Тодар Лебяда са сваімі сябрамі апынуўся на волі. Гэты момант Масей Сяднёў занатаваў у сваёй паэме «Мая вайна»:

... Я падаў і плакаў...
— Ты што? –
пачуўся мне голас ласкавы
і нехта падаў паліто: –
Накрыйся й ляжы!
Апрытомнеў
І вочы падняў я – на крок
У ранішніх сонца промнях
Стаяў ад мяне Пятрок.
Той самы Пятрок, зь якім мы
вучыліся тры гады.
А потым экзамен ў Нарыме
трымалі за курс бяды.
Прасоўваліся па балотах
армейцы ваўчынай ганьнёй.
І лёталі самалёты
чужыя над нашай зямлёй.
Быў горад далёка за намі,
Ад сажы і дыму густы.

Пятро Шырокаў дабраўся да Віцебска, дзе жыла яго маці. Тут ён ізноў узяўся за пяро – пісаў вершы, апавяданні і драматычныя творы. Адначасова рэдагаваў газету «Беларускае слова», што выходзіла тры разы ў месяц. У Віцебску была закончана і п'еса «Загубленае жыццё», якая ўпершыню была пастаўлена на сцэне Віцебскага драмтэатра. Дарэчы, у 1943 годзе беларускі рэжысёр Вячаслаў Селях-Качанскі ажыццявіў пастаноўку гэтай п'есы і на сцэне Мінскага гарадскога тэатра. Пазней, на эміграцыі ў Германіі, разам з кампазітарам Міколам Равенскім, ён арганізуе эстрадную групу «Жыве Беларусь» і зноў ажыццявіць пастаноўку «Загубленага жыцця». Вяртаўся да яе В.Селях-Качанскі і жывучы ў г. Элізабет (ЗША). У 1952 годзе ў Канадзе п'еса «Загубленае жыццё» выходзіць з друку асобным выданнем. І толькі ў 1995 годзе яна была поўнасцю апублікавана ў часопісе «Тэатральная Беларусь». Гэтая драма – першая антыбальшавіцкая п'еса ў беларускай літаратуры, якая праўдзіва паказвае гады калектывізацыі і сталінскіх рэпрэсій на Беларусі.

У акупіраваным немцамі

Віцебску Пятро Шырокаў рэгіструе шлюб з артысткаю Верай Жгут. Ён падтрымлівае цесныя сувязі з беларускімі акцёрамі і пісьменнікамі, часта наведвае Мінск. А ў 1944 годзе з друку выходзіць першы паэтычны зборнік Тодара Лебяды «Песьні выгнаньня»:

Поўнач. Стукнуў хтосьці.
Хто там?
Гэта сон ... Але ж пасля сама
Выбягае хутка за вароты, -
Прыглядаецца... глядзіць
вакол... няма.
Той жа ночы дзесьці на чужыне
Родны сын яе навек спачыў.
І дарма матуля варажыла
Пад акном сядзела уначы.

У 1944 годзе, падчас адступлення немцаў, Тодар Лебяда вырашыў уцячы на Захад. Ён добра ведаў і адчуваў, што яго зноў чакае турма, зноў чакаюць сталінскія рэпрэсіі. Таму спачатку быў Берлін, а пасля Прусія, дзе ён, разам з жонкаю Верай Жгут, уладкоўваецца на працу да аднаго баўэра. Як жылося і працавалася ім там, сведчыць адзін ліст Тодара Лебяды да Масея Сяднёва. Гэтае пісьмо пры жыцці Сяднёў прыслаў мне і яно захоўваецца ў маім хатнім архіве: *«Здароў, Масей! Сёньня атрымалі ад цябе першы ліст і былі бясконца рады. Малайчына, што не застаўся ў Беластоку! Аб нас ты ўжо напэўна тое-сёе чуў. Жывем з Валодзькам* (Клішэвічам. – **С.Ч.**) *у аднаго баўэра, працуем у яго: косім, чысьцім гной і г.далей, за што маем ад яго кавалак хлеба. Калі казаць аб нашым жыцьці, дык пра ўсё можна выказаць адным словам – сытыя. Больш нічога. Ніякай духоўнай стравы. Рана ўстаем, ідзем на працу, прыходзім з працы – вячэраем і кладземся спаць, каб заўтра ісьці зноў на працу. Гэтак сама жыве і Віцьбіч. Ён толькі за чатыры вярсты ад нас. Пісалі мы некалькі лістоў у Бэрлін, але адказу не атрымалі, чым яшчэ раз пацьвярджае думку аб нашых беларусах: калі сам сыты, дык аб галодных не спагадае. Я гэта адчуў яшчэ на Бацькаўшчыне, а цяпер гэта лішні раз толькі пацьвярджаецца. Мы - беларусы такімі адносінамі (панскімі) да людзей дабіліся таго, што нам ужо мала хто й верыць, аб чым-бы мы не казалі.*

Вось мы сёньня радуемся з Валодзькам, што ты зараз у Бэрліне. Ты – не такі, як нашыя астатнія беларусы. Будзем спадзявацца, што ты дзе-небудзь, калі-небудзь і закінеш там за нас слова. Галоўнае – гэта каб ты не забываўся пра нас і пісаў-бы нам лісты, дасылаў газэты (як мага акуратней) і па магчымасьці іншую літаратуру, бо мы зараз нічога ня маем. Атрымалі нумар «Раніцы» ад сп. Караленкі, за што вельмі шчыра яму ўдзячны.

Учора я пахаваў сваё дзіця. Пасьля ўсяго вельмі дрэнны настрой. Мы з Валодзькам разабралі наш ложак і зрабілі майму сыну маленькую дамавіну. Цьвікоў нацягалі са сьцен і з старых дошак.

Яшчэ раз просім цябе – пішы нам. Мы будзем пісаць як найчасьцей. Бывай здароў! Твае Пятрок і Валодзя Клішэвіч.

Калі ты ўведаеш аб нашых паэтах Л.Случчаніну, Золаку, Алесю Салаўю, або ўведаеш, дзе зараз П.Манькоў, не забывай паведаміць. Устрой, Масей, для мяне, калі ласка, у «Раніцу» аб'яву: шукаю дачку Аляксандру Шырокаву – 8 год і маці Настасcю Паедаву, якія апошнія часы знаходзіліся ў мястэчку Лентварова Віленскай акругі. Паведаміць праз газэту «Раніца» – Тодару Лебядзе. Аб'яву гэтую перарабляй як хочаш. Я падаў толькі сэнс. Тодар Лебяда».

Пасля Прусіі сляды Пятра Шырокава на пэўны час губляюцца. Хадзілі толькі чуткі, што ён з'агітаваны савецкім афіцэрам вярнуўся да Басі Цыпінай і да сваёй дачкі Алесі. Але гэтае вяртанне шчасця яму не прынесла. У маі 1947 года Ваенным Трыбуналам войск МУС Мінскай вобласці па арт. 63-1 КК БССР Шырокаў Пётр Фёдаравіч зноў быў асуджаны, але на гэты раз на 25 гадоў:

Алеся любая,
Дачушка дарагая,
Што так боязна
Глядзіш ты на мяне?
Сягоньня я
Надоўга ад'яжджаю,
А там, – магчыма, стрэнемся...
Мо' не...
Я ручкі кволыя
Бяру сваёй рукою...
Сягоньня я... Ты плачаш?
Перастань!..
Пайду па вуліцы
Пад моцным пад канвоем
Твой бацька,
Любы твой,
А сёньня – арыштант...
Я еду ў край
Такі, што ты й ня сьніла,
Дзе многа, многа
Страшных мерцьвякоў,
Дзе кожны дзень
Капаюцца магілы
Дзеля замучаных,
Зьняволеных бацькоў...

У якіх раёнах Сібіры адбываў свой тэрмін беларускі пісьменнік Тодар Лебяда, пакуль невядома. Вядома толькі адно, што 30 жніўня 1956 года ён быў вызвалены з-пад варты, але ў Беларусь вяртацца яму не дазволілі, таму прыйшлося ўладкавацца цырульнікам у адным з пасялковых дамоў афіцэраў, а таксама працаваць на іншых работах. І толькі ў 1960 годзе ён прыязджае на Беларусь у горад Слонім. Адразу ўладкоўваецца працаваць рэзчыкам паперы на мясцовую кардонна-папяровую фабрыку «Альбярцін». А ў вольны ад працы час Тодар Лебяда па-ранейшаму піша вершы, апавяданні і п'есы. Сёе-тое друкуе ў слонімскай раённай газеце «Вольная праца». Але пра свой псеўданім Пятро Шырокаў нікому нічога не казаў, а таксама пра выдадзеную ім у 1944 годзе кнігу вершаў. Быў заўсёды маўклівы і даволі просты. Вельмі хацеў на фабрыцы стварыць драматычны гурток, каб ставіць свае п'есы. Дарэчы, у Слоніме ён напісаў п'есу ў трох актах «У нас, на Гродзеншчыне», прысвечаную вясковаму жыццю моладзі. У гэты час было напісана і некалькі аднаактовых п'есак. Адна з іх – «Людзі ва Хрысце» была надрукавана ў райгазеце «Вольная праца».

Тодар Лебяда быў добры і апавядальнік. Асабліва яму ўдаваліся гумарыстычныя апавяданні і абразкі на маральнаэтычныя тэмы.

Жывучы ў Слоніме, Пятрок Шырокаў пачынае шукаць і сваіх сяброў, найперш Уладзіміра Клішэвіча. Былы рэдактар беластоцкага беларускага тыднёвіка «Ніва» Георгій Валкавыцкі захаваў і перадаў нейк мне пісьмо Пятра Шырокава ў «Ніву», дзе ён, у прыватнасці, пісаў: «Паважаная рэдакцыя! Праглядаючы архівы Вашай газеты за мінулыя гады, я знайшоў у ёй надрукаваныя вершы майго блізкага сябра па інстытуту Уладзіміра Клішэвіча, якога я лічыў загінуўшым у часы Другой Сусветнай вайны. А быў бы я Вам вельмі ўдзячны, калі б Вы паведамілі мне аб яго цяперашнім месцажыхарстве, альбо даслалі яму мой хатні адрас: БССР, Гродзенская вобласць, г.Слонім, пас.Альбярцін, вул. 17 верасня, д.3. З нецярпеннем чакаю Вашага адказу. З пашанай – Шырокаў Пётр Фёдаравіч. 2.V.61 г.».

Просьба яго была рэдакцыяй выканана. Уладзімір Клішэвіч і Тодар Лебяда знайшлі адзін аднаго. Яны перапісваліся, бо ў адным з пісьмаў да Клішэвіча Пятро нават хваліўся перад ім, што стаў ужо дзедам...

1 студзеня 1962 года Пятро Шырокаў звольніўся з работы і назаўсёды пакінуў Слонім. Ён прыехаў у горад Чэрвень Мінскай вобласці і ўладкаваўся на працу сакратар-машыністкай у рэдакцыю раённай газеты «Уперад». Піша вершы, фельетоны, гумарэскі. Друкуецца не толькі ў сваёй газеце, але дасылае творы і ў рэспубліканскія выданні. Праўда, падпісваецца ўжо другім псеўданімам – Клім Каліна.

У канцы 1962 года Тодар Лебяда пакідае Беларусь і ад'язджае на Разаншчыну ў Расію да знаёмай жанчыны. Там ён пабудаваў дом, пасадзіў сад. Тодар Лебяда перанёс два інфаркты і напачатку 1970 года памёр. Яго пахавалі ў пасёлку Воршава Разанскай вобласці.

У Чэрвеньскім раёне на Міншчыне жыве дачка Тодара Лебяды Ала (Алеся) Пятроўна Козел. Некалькі гадоў з ёю перапісваюся. Яна даслала незабыўныя ўспаміны пра трагічны лёс бацькі. У адным са сваіх лістоў Ала Пятроўна напісала:

«Бацька быў цікавы і шчыры чалавек, валодаў вялікімі гуманітарнымі ведамі, добра спяваў, у яго быў вельмі нізкі густы бас. Спяваў толькі беларускія песні «Ці ўсе лугі пакошаны», «Ой, у полі вярба», «Ой, пайду я лугам, лугам» і многія іншыя народныя песні. Быў вялікім патрыётам сваёй Бацькаўшчыны, любіў усё беларускае: і зямлю нашу, і людзей, і народныя звычаі...».

Сяргей ЧЫГРЫН

Узлёт і падзенне гродзенскага рэфарматара

Тое, што рабіў і хацеў зрабіць Антоній Тызенгаўз, было ацэнена толькі пасля яго смерці. А пры жыцці Антоній Тызенгаўз спазнаў вялікую несправядлівасць. Сумная гісторыя!

Антоній Тызенгаўз паходзіў са старажытнага лівонскага роду, які меў уладанні ў Беларусі. Пэўна, ён нарадзіўся ў 1733 годзе ў Паставах . Першапачатковую адукацыю атрымаў дома, пасля вучыўся ў езуіцкай школе ў Вільні. Быў ён кемлівы, меў добрую памяць, але кнігі чытаць не любіў, заяўляючы, што ў таго, хто чытае, розум – запазычаны, а ў яго – асабісты.

Малады граф апынуўся пры двары ўплывовых князёў Чартарыйскіх у Воўчыне на Берасцейшчыне. Тут пазнаёміўся ён з маладым Станіславам Аўгустам Панятоўскім, будучым каралём. Юнакі пасябравалі. Дзякуючы пратэкцыі гарадзенскага старасты Масальскага, Антоній у 1761 годзе атрымаў пасаду гарадзенскага падстарасты. Аднак ён разумеў, што пасада ў яго нязначная, а таму і палітычная вага – невялікая. На шляху свайго ўзвышэння ён праяўляў дзівосы кемлівасці. У той час амаль любую пасаду можна было купіць. Вось што распавядае ў сваіх мемуарах берасцейскі кашталян Марцін Матушэвіч. Тызенгаўз даведаўся, што ў камердынера караля Аўгуста III ёсць каханка, вось і даў ёй сто чырвоных злотых, каб яна падгаварыла свайго «аманта» падсунуць каралю на подпіс прывілей на пісарства літоўскае. Камердынер гэтак і зрабіў. Тызенгаўз стаў пісарам літоўскім. Праўда гэта або казка, але ў 1763 годзе Тызенгаўз пачаў рабіць у вялікакняжацкай канцылярыі, што адкрывала яму шлях да службовай кар'еры.

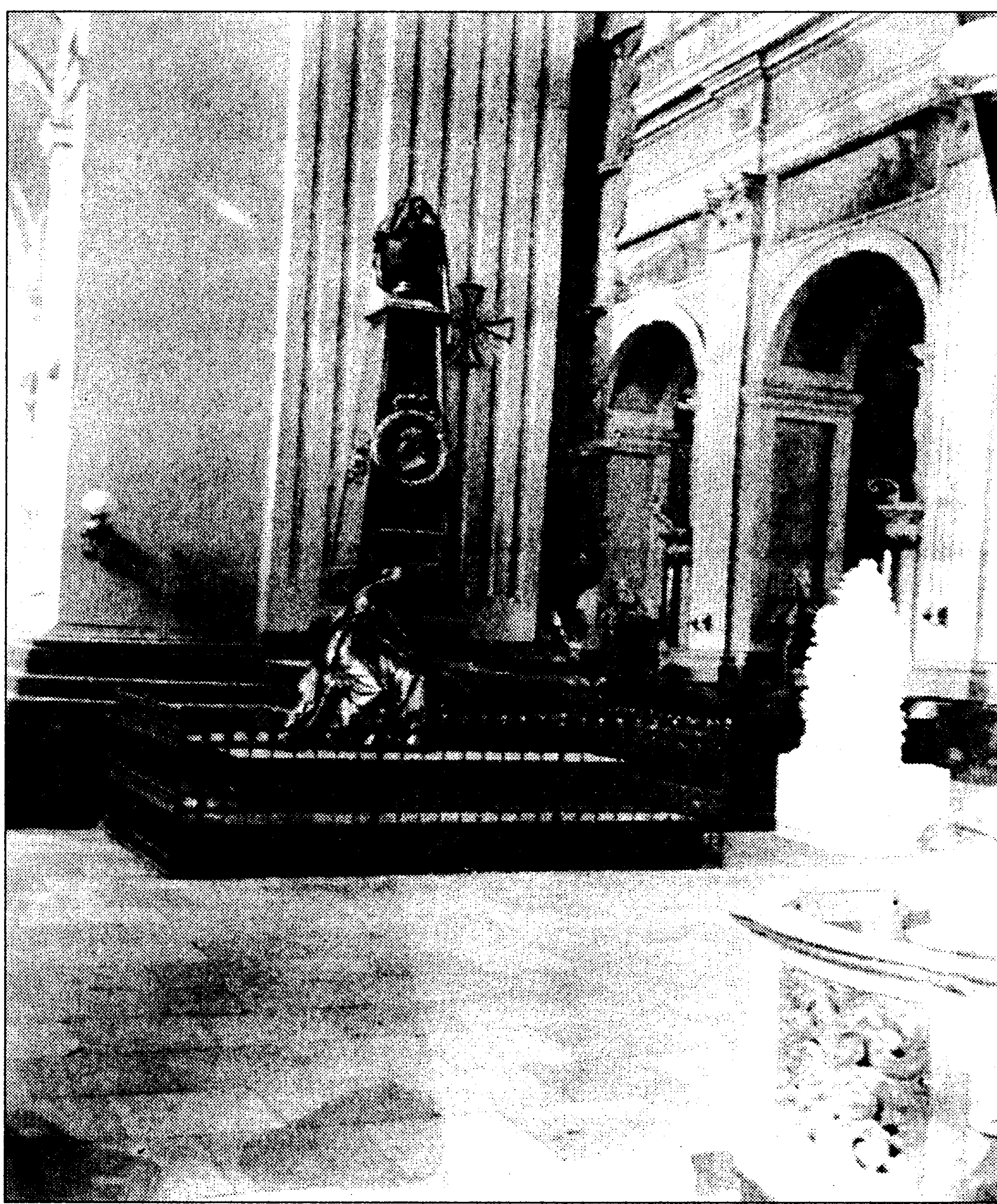
У 1764 годзе Станіслава Аўгуста Панятоўскага абралі каралём Рэчы Паспалітай. Венцаносны сябар назначыў Тызенгаўза канюшым літоўскім і ўзнагародзіў ордэнам св.Станіслава. Праз год ён стаў гарадзенскім старастам, падскарбіем літоўскім (міністрам фінансаў ВКЛ) і кіраўніком вялікакняжацкіх зямель-эканомій. Вось цяпер можна было разгарнуцца. Тызенгаўз хацеў стварыць у Гародні прамысловы цэнтр, адкрыць там мануфактуры і фабрыкі. Такі-сякі вопыт Тызенгаўз ужо меў. У сваіх родных Паставах ён заснаваў некалькі мануфактур. Сваёй дзейнасцю хацеў ён ахапіць усе сферы жыцця: эканамічную, адукацыйную, культурную, палітычную. Паводле яго задуму быў ачышчаны Нёман ад Гародні аж да Віліі, быў выкапаны канал даўжынёю восем міль, які злучаў Віслу з Дняпром праз Мухавец і Піну. З-за мяжы былі прывезены лепшыя пароды авечак, якіх пачалі разводзіць у эканоміях, выводзілі новыя пароды коней. Дзеля таго, каб навучыць мясцовых піавараў варыць смачнае і добрае піва, Тызенгаўз запрасіў майстроў з Чэхіі. Быў таксама запрошаны вядомы французскі вучоны Жак Жыльбер, які заклаў у Гародні батанічны сад. У горадзе Тызенгаўз заснаваў ветэрынарскую школу, медыка-хірургічную акадэмію, бухгалтарскае вучылішча, кадэцкі корпус, нядзельную школу для рабочых. Вучняў туды ён набіраў з маладых сялян і вучыў за казённы кошт.

Падчас свайго падарожжа ў Францыю Тызенгаўз сустрэўся са славутым асветнікам Жан-Жакам Русо і пераконваў яго пераехаць жыць у Беларусь. Абяцаў пабудаваць для яго дом у Белавежскай пушчы і стварыць усе ўмовы для працы. Русо, можа, згадзіўся б на такую прывабліваю прапанову, каб неўзабаве яго не падмануў адзін паляк, а таму недаверліва паставіўся да прапановы Тызенгаўза. Антоній набыў друкарню, дзе пачала друкавацца «Гарадзенская газета». Заснаваў тэатр, стварыў аркестр і балетную трупу. А ў планах было адкрыццё абсерваторыі і акадэміі навук. Адзін гэты пералік справаў Тызенгаўза сведчыць, як шмат ён зрабіў.

Адначасова Тызенгаўз верхаводзіў палітычным жыццём у Вялікім княстве Літоўскім. Ён стварыў і ўтрымліваў каралеўскую партыю. Толькі той, каго вызначаў Антоній, мог быць пасло на сойм ці ў трыбунал. Карыстаючыся сваім уплывам на караля, Тызенгаўз дамогся перанясення ў Гародню сесій трыбунала і пасяджэнняў скарбавай камісіі. Такім чынам, Тызенгаўз зрабіў Гародню ажыўлёным, прамысловым, культурным і адміністратыўным цэнтрам Літвы, яе другой сталіцай. Больш за 20 фабрык, заводаў, мануфактур заснаваў Тызенгаўз. Толькі ў Гародні іх было 15; на іх выраблялі сукно, шоўк, аксаміт, залатыя ўпрыгожванні, карэты, конную вупраж, цвікі, замкі, радлёўкі, зброю. Каля трох тысяч майстроў і рабочых працавала на гэтых прадпрыемствах. Майстроў Тызенгаўз запрашаў з-за мяжы. Аднаго з камісараў Тызенгаўза нават пасадзілі ў Парыжы ў Бастылію за тое, што ён хацеў адправіць у Гародню нейкага вядомага французскага майстра.

Але многія тавары, што выраблялiся на гарадзенскіх мануфактурах, каштавалі даражэй, чым замежныя, ды якасць іх была горшая. А значыць, іх не набывалі. Некаторыя прадпрыемствы былі стратнымі. Тызенгаўз іх не закрываў з-за ўпартасці. «Я не звыкся кідаць пачатую справу», – казаў ён. А таму зноў браў крэдыты, укладваў вялікія грошы, а яны не акупаліся. Гэта яго мала засмучала. Ён адкрываў новыя прадпрыемствы. Зрэшты, ён не спадзяваўся ў на хуткі добры вынік. Патрэбны быў час, каб пачатая Тызенгаўзам справа апраўдала сябе. Вось часу Тызенгаўзу якраз і не хапіла.

Дзейнасць Тызенгаўза выклікала трывогу ў прускага караля і расійскай імператрыцы. Яны не былі зацікаўлены ва ўмацаванні Рэчы Паспалітай. Прускі кароль Фрыдрых Вільгельм II выдаткаваў 200.000 талераў на загубу Тызенгаўза. На гэтыя грошы ўтрымлівалася цэлая партыя ворагаў гарадзенскага рэфарматара. Не толькі з-за палітычных меркаванняў Фрыдрых Вільгельм хацеў падзення Тызенгаўза, але і з-за боязі прамысловай канкурэнцыі. Тыя ж матывы кіравалі і імператрыцай Кацярынай II. Расійскі пасол бачыў у асобе Тызенгаўза галоўную перашкоду расійскай палітыцы ў Рэчы Паспалітай. Вакол пасла і гуртаваліся ворагі Тызенгаўза. Гетман Міхаіл Казімір Агінскі выступаў за тое, каб спыніць «гвалт і няшчасце, якое цэламу краю робіць» гарадзенскі староста. Канцлер літоўскі Міхаіл Чартарыйскі называў Тызенгаўза гвалтоўнікам і несправядлівым. Пакуль Тызенгаўз карыстаўся даверам караля, яго ворагі былі бяссільнымі супраць яго, адно скардзіліся. Кароль папярэджваў Тызенгаўза: «Памятай пра тое, што маеш непрыемнасцей і зайздроснікаў, якія, калі толькі раз падвярнецца нага, усе разам навалящца на Вяльможнага пана, як гэта звычайна бывае».

Шырокую вядомасць набыла яго справа з удавой яго брата Міхаіла Барбарай, якая паўторна выйшла замуж за Міхаіла Красоўскага. Антоній прасіў перадаць братавых дзяцей на выхаванне. Атрымаўшы адмову, Тызенгаўз паслаў на Жалудок, дзе жыла Барбара, узброены аддзел і сілай забраў да сябе пляменніцу і пляменніка. Апраўдваў свой учынак Антоній проста – выхаванне братавых дзяцей занядбана, і ён як апякун не можа гэтага дапусціць. Тызенгаўзу не патрэбны суд, калі ў яго ёсць сіла. Барбара таксама не хацела саступаць сваіх дзяцей. Вясной 1773 года, калі Тызенгаўз адсутнічаў у Гародні, у горад прыехала сястра Барбары, жонка былога лівонскага ваяводы Борха. У яе быў супраць Антонія важкі козыр. Паколькі яе лівонскія ўладанні пасля першага падзелу Рэчы Паспалітай адышлі да Расіі, дык яна лічылася падданай Расіі. Пані Борхава падгаварыла начальніка расійскага вайсковага аддзела, што знаходзіўся ў горадзе, напасці на палац старасты і вызваліць дзяцей яе сястры. Той і зрабіў ласку суайчынніцы. Пані Борхава забрала дзяцей і прывезла да сябе ў Расію. У Пецярбургу яна дамагалася сустрэчы з імператрыцай Кацярынай. А тая прасіла Станіслава Аўгуста паспрыяць Барбары Красоўскай. Але і Тызенгаўз не здаваўся, патрабаваў праз суд вяртання яму пляменнікаў. У вачах імператрыцы Тызенгаўз стаў яе асабістым ворагам.

Кароль у 1776 годзе павінен быў прызнацца, што Тызенгаўз «дазваляе сабе несправядлівыя і ганарыстыя ўчынкі». Стацкельберг адразу ж улавіў перамену ў настроі караля, можна было дзейнічаць цяпер больш рашуча. Ён распрацаваў план расправы з Тызенгаўзам. Сутнасць яго заключалася ў тым, каб Тызенгаўз выплаціў галандскі займ. У 1776 годзе кароль узяў у Галандыі пазыку ў 9 мільёнаў злотых. Паручыцелькай выступіла імператрыца Кацярына II пры ўмове, што ў выпадку няўвыплаты кіраванне каралеўскімі эканоміямі пераходзіць крэдыторам. І вось у 1780 годзе наступіў тэрмін выплаты першай часткі пазыкі працэнтаў. Паколькі ўвесь даход з эканомій Тызенгаўз аддаваў каралю, дык патрэбнай сумы ў яго не было. Намоўленыя расійскім паслом банкіры адмовілі Тызенгаўзу ў крэдыце. Тым часам непрыяцелі перайшлі ў адкрытую атаку. Сястра караля і тая прасіла адхіліць Тызенгаўза ад кіравання эканоміямі. Пасол Расіі ўпэўніваў, што сам выплаціць пазыку. Грошы яму даваў маршалак надворны Францішак Ржэвускі, які хацеў атрымаць у заставу эканоміі. Кароль вагаўся. Тут з Варшавы з'явіўся сакратар скарбавай камісіі Францішак Сухадолец, які прывёз фінансавыя дакументы і абвінавачваў Тызенгаўза ў злоўжываннях, падманах, прысвойванні грошай. Да таго ж, следам з Гародні ўцёк галоўны дырэктар фабрык Бекю, а за ім Жыльбер. І яны скардзіліся на свайго былога дабрадзея.

Станіслаў Аўгуст 23 ліпеня выдаў сакрэтны дэкрэт аб перадачы кіравання эканоміямі Францішку Ржэвускаму. У Гародню патаемна выехаў камісар Ржэвускага Валенцій Сабалеўскі. Сілы былі няроўнымі. За Сабалеўскім стаяў кароль, а Тызенгаўз застаўся адзін. Прыйшоўшы ў дом да Антонія, камісар заявіў, каб ён у дваццаць чатыры гадзіны пакінуў Гародню. Тызенгаўз спасылаўся на закон, па якім павінен здаць усе дакументы і справу новаму кіраўніку эканоміямі. Сабалеўскі яго не слухаў, а каб Тызенгаўз не перашкаджаў яму наводзіць свой парадак, выставіў каля яго дома варту.

А пасля пачалося сапраўднае рабаванне. Сабалеўскі сабраў рабочых і заявіў, што з заўтрашняга дня фабрыкі зачыняюцца. Усе дакументы былі канфіскаваны, склады з таварам пад выглядам рэвізіі разрабаваныя. Сам гарадзенскі рэфарматар апынуўся нібы па-за законам. Аднак ён уцёк з-пад варты і схаваўся ў былым езуіцкім кляштары. Ён яшчэ не зміры́ўся са сваім падзеннем і паслаў у трыбунал скаргу на самавольства Сабалеўскага. Ворагі прабачылі гэта. З Варшавы на чале палка ўланаў прыбыў біскуп Юзаф Касоўскі. Ржэвускі даў яму 3 тысячы злотых на подкуп трыбунала. Сапраўдным гаспадаром трыбунала пачуваў сябе Красоўскі. Ён заявіў Тызенгаўзу, што яго справа прайграна і рашэнне караля ён не зменіць. А скарга на Сабалеўскага была расцэнена як знявага каралеўскай годнасці. З абвінаваўцы Тызенгаўза зрабілі абвінавачанага. У адчаі ён пагражаў выкалаць вочы біскупу. Але той схаваўся за жаўнераў.

У рэшце рэшт Тызенгаўза асудзілі за знявагу каралеўскай годнасці да зняволення на шэсць тыдняў у Вільні ў цывільнай вежы. Падканцлер Іахім Храбтовіч увогуле прасіў трыбунал выдаць дэкрэт на «знясце галавы» Тызенгаўзу. На Варшаўскім сойме Тызенгаўза абвінавацілі ў «страце скарбаў», «непарадках у гаспадарстве» і шмат іншых грахах. І засудзілі б, каб не абарона караля. Ён жа зняў з Тызенгаўза прысуд трыбунала. Была створана камісія для ўстанаўлення віны падскарбія. Камісія працавала некалькі гадоў і налічыла стратаў у 600 тысяч злотых (на Тызенгаўза спісваліся пастраты арандатараў, рабункі Сабалеўскага). Абараняць сябе Тызенгаўз не мог – рахункі, дакументы, справаздачы былі ў яго канфіскаваны. На сойме ў 1782 годзе кароль, адчуваючы сваю віну, заступіўся: «Тызенгаўз мае вялікія для краю заслугі. Тызенгаўз дапусціў, ці пры ўдзеле іншых, злоўжыванні на шкоду публічнага скарбу. Няхай Тызенгаўз верне ўсё, што павінен. Але, паважаючы заслугі Тызенгаўза і тое, што ён нацярпеўся ды яго нешчаслівы стан, няхай дазнае літасць».

Тызенгаўза пазбавілі ўсіх дзяржаўных пасад, на яго ўладанні наклалі секвестр. Былыя сябры і паплечнікі адвярнуліся ад яго. Свой век Тызенгаўз дажываў у беднасці і адзіноце. Адзіным суцяшэннем былі для яго кнігі. Часам ездзіў ён у Нясвіж да Пане Каханку, які на злосць вяльможнаму панству запрашаў апальнага рэфарматара ў госці. Інтрыгі, судовыя працэсы падарвалі здароўе рэфарматара, у ноч з 30 на 31 сакавіка 1785 года Антоній Тызенгаўз памёр.

Вітак ЧАРОПКА

Сібірскі праект

Люба Парнюк праехала на снегаходзе тысячы кіламетраў па прамерзлых балотах, каб пачуць спевы сталага веку жанчыны. 71-гадовая Лізавета Сігілетава – адна з апошніх носьбітак рэдкага дыялекту хантаў, які амаль згінуў пад ціскам рускай мовы. Паколькі ўжо са школьных гадоў яе прымушалі размаўляць па-руску, бабуля Лізавета мала памятае сваю родную мову. Але нарэшце яна ўзгадвае некалькі радкоў:

«Анкел ваджах кімлен семкан латэн па кіць каскін нінет»

«Філін з сумным позіркам пяе, што ўсе мужчыны і жанчыны памерлі»

Для 22-гадовай аспіранткі гэта ўдача. Дзеля даследавання малавядомых моваў да таго часу, як яны знікнуць, яна гатова цярпець завеі і паездкі ў глухія куткі тайгі. Люба Парнюк і ейныя калегі з Томскага дзяржаўнага педагагічнага універсітэта змагаюцца з наступствамі глабалізацыі. Яны лічаць, што дзве траціны моваў свету (а зараз іх налічваюць каля 6.500) знікнуць ужо ў гэтым стагоддзі ў выніку выбуховай глабалізацыі эканомікі і культуры, а таксама распаўсюджання некалькіх дамінуючых моваў.

Лясы Сібіры, якія былі своеасаблівым раскрыжаваннем міграцыйных патокаў яшчэ з Каменнага веку, поўніліся песнямі і легендамі саамаў, карэлаў, венаў, меры і тузіна іншых плямёнаў. Дзякуючы аддаленасці ад шчыльнанаселеных рэгіёнаў яны здолелі пранесці сваю культурную самабытнасць скрозь стагоддзі. У выніку русіфікацыі Сібіры ў апошнія 50 гадоў болей за 30 моўных групаў знаходзяцца на мяжы знікнення. Сёння дажывае свой век апошняе пакаленне носьбітаў гэтых моваў.

Для мноства прыбылых людзей, і нават для некаторых карэнных сібіракоў, спроба захаваць мясцовыя мовы здаецца бескарысным марнаваннем часу. Аднак, сцвярджаюць лінгвісты, са стратай кожнай мовы чалавецтва страчвае тысячагадовы унікальны вопыт у галіне культуры, рэлігіі, медыцыны.

У часе сваёй даследніцкай паездкі Люба Парнюк наведала тры далёкія вёскі на беразе ракі Обь, якая некалі карміла тысячы хантаў. Народ хантаў мае далёкія сваяцкія сувязі з фінамі, эстонцамі, балгарамі, якія перасяліліся з Сібіры некалькі тысяч гадоў таму. У 18-ым стагоддзі сюды прыйшлі рускія прапаведваць хрысціянства. Потым адбылася рэвалюцыя, якая прынесла значныя змены. Апантаныя ідэяй абарачэння сотняў нацыянальных меншасцяў у савецкае грамадзянства, бальшавікі загналі хантыйскіх дзяцей у школы-інтэрнаты, а дарослых – у калгасы, дзе яны былі абавязаныя размаўляць па-руску. Калі ў 1960 годзе ў Сібіры была знойдзена нафта, на зямлю хантаў наехалі мільёны рускамоўных нафтавікоў і будаўнікоў.

Дэмаралізаваная бальшыня хантаў прыняла рускі чын жыцця, іншыя ж загразлі ў алкагалізме. «Рускія дасюль гавораць нам, што мы былі непісьменныя, не маглі ні чытаць, ні пісаць. Ну добра, яны прынеслі культуру і адукацыю, але пры гэтым яны знішчылі наш лад жыцця», – гаворыць Клаўдзія Дземко, хантыйская актывістка, якая дапамагае Л.Парнюк у паездках.

У 1950-х гадах знакаміты савецкі лінгвіст Андрэй Дулзон пачаў старанна вывучаць мясцовыя мовы. Для гэтага ён вандраваў па самых далёкіх паселішчах хантаў. Сёння, скарыстоўваючы слоўнікавыя карткі Дулзона, аспіранты Томскага універсітэта складаюць слоўнікі, пішуць дзіцячыя азбукі і рыхтуюць выкладчыкаў мясцовых моваў для вясковых школак. Як толькі з'яўляецца магчымасць, яны выязджаюць у экспедыцыі. Спадарыня Парнюк сама аплочвала выдаткі, звязаныя з яе апошняй экспедыцыяй. Ёй гэта каштавала 250 даляраў. Яна знайшла трох хантаў, захаваўшых мясцовы дыялект. Яны дапамаглі ёй адкарэктаваць чарнавы варыянт слоўніка мовы хантаў і распавялі некалькі новых легенд.

Томскія лінгвісты спадзяюцца закончыць працу над слоўнікам хантыйскай мовы да 2008 года. Клаўдзія Дземко прапануе збіраць грошы ў мясцовых хантаў для фінансавання працы. «Мы ўсе спадзяемся на Любу», – гаворыць яна, але пры гэтым адзначае, што маладыя ханты, як яе пляменнік, праграміст па прафесіі, болей зацікаўленыя ў вывучэнні англійскай мовы.

Спадарыня Парнюк, якая ўжо валодае хантыйскай мовай лепей за сваіх інфармантаў, праастадушна спадзяецца, што яе праца будзе садзейнічаць аднаўленню культуры хантаў. Ханты маюць вялікую веру ў аднаўленне, гаворыць яна. Калі яны хаваюць каго-небудзь, яны кладуць у магілу разбітыя рэчы. Яны думаюць, што ў наступным жыцці ўсе разбітыя рэчы адновяцца.

Джын УОЛЕН
The Wall Street Journal

Мой сябра - дыктатар Абашыдзе

Я стаяў у чарзе на пасадку на самалёт з ужо спакаванымі рэчамі, пасля таго як прачакаў інтэрв'ю з эксцэнтрычным лідэрам Аджарыі два дні і вырашыў, што гэтага з мяне хопіць. У гэты момант мяне паклікаў ахоўнік – лідэр аджарскай аўтаноміі знайшоў нарэшце час для сустрэчы.

Я мусіў вярнуцца ў Батумі, сталіцу Аджарыі, і чакаць у рэстаране «Марсель» на беразе мороа. На маё пытанне, што будзе з маім багажом (ён быў ужо ў самалёце) і пашпартам (мне ўжо паставілі візу), мне адказалі: «Самалёт пачакае».

Затрымаць вылет для пана Абашыдзе, які з 1991 года кіруе Аджарыяй як уласным маленькім каралеўствам, нічога не каштуе. Мяне засунулі ў машыну, і мы панесліся па ўхабістых вуліцах назад у цэнтр горадапорта, заснаванага Людвігам Нобелем у 1883 годзе для транспарціроўкі азербайджанскай нафты на Захад. У рэстаране «Марсель» мяне ўжо чакалі памочнікі Абашыдзе, некалькі расійскіх журналістаў і традыцыйнае грузінскае меню: люля-кебаб, баклажаны з грэцкімі арэхамі, брынза і маладое віно. Калі прынеслі каву, прыйшла вестка, што пан Абашыдзе нас прыме.

У яго рэзідэнцыі, сапраўдным палацы з чырвонага граніту з люстраным шклом на цэнтральнай плошчы, нас сустрэў легіён ахові. Ствараецца ўражанне, што Абашыдзе проста купаецца ў грошах, у той час як бальшыня яго падданых жывуць у глыбокай галечы.

Мы рыхтаваліся да сустрэчы з Абашыдзе ў прысутнасці паўтузіна ўзброеных людзей. На двары былі прыпаркаваны два «Хамеры». Нам забаранілі карыстацца дыктафонамі і камерамі – пасля дзесяці замахаў Абашыдзе не хоча рызыкаваць. Нас правялі па мармуравых сходах у залю з паркетам, крыштальнымі падсвечнікамі і залатымі карнізамі. У задняй сцяны быў усталяваны вялізны плоскі тэлеэкран, а ў цэнтры кругам стаялі белыя скураныя крэслы.

І вось ён – усе пяць футаў чатыры дзюймы (160 см) без рэшты, у бездакорным чорным гарнітуры, белай кашулі і серабрыстым гальштуку. Прапанаваўшы нам па шклянцы віна, ён пачаў гаварыць пра тое, колькі ўплывовых сяброў даслалі яму тэлеграмы аб падтрымцы.

Што і казаць, уплывовыя сябры ў яго ёсць. Маскоўскі мэр Юры Лужкоў прылятаў у Батумі ў самы пік крызісу, каб выказаць яму сваю падтрымку, пасярэднікам выклікаўся быць і Ян Бондэ Нільсен, дацкі магнат, які купіў у 1980-х гадах стадыён Уэмблі (цэнтральны стадыён Лондана) і які з'яўляецца ўладальнікам батумскага нафтавага тэрміналу. У 1998 годзе брат Хілары Клінтан Х`ю падпісаў з Абашыдзе здзелку на закупку ў Аджарыі фундуку на 118 мільёнаў даляраў, але Белы дом гэтую аперацыю задушыў.

Аджарскі лідэр пачаў расказваць аб суднабудаўнічай прамысловасці ў Батумі. Запаліўся экран ў канцы залі, і з дынамікаў палілася бадзёрая музыка. Гэта быў рэкламны кліп «Тарнада-1», катэра са станкавым кулямётам на палубе і кактэйль-барам з белай скуры пад ёй.

– У свеце толькі адзін такі, – ганарыста сказаў Абашыдзе,– а дызайн інтэр'еру я рабіў сам. У мяне атрымліваецца.

Наступным нумарам мы ўбачылі «Чорную Акулу», чорную штурмавую маторку.

– Ці можна ім гэта паказваць? – заклапочана запытаў яго памочнік.

– Канечна! – адказаў Абашыдзе.

Ён ні хвіліны не сумняваецца, што менавіта ў яго, нашчадка дынастыі Бегаў, якія ўпраўлялі Аджарыяй, калі яна была часткай Атаманскай імперыі, з 1463 па 1878 год, ёсць усе правы на тое, каб валадарыць гэтымі чатырмястамі тысячамі людзей. Але ягоныя планы ідуць значна далей. Ён ужо ладзіў у Аджарыі тэнісныя турніры, на якія запрашаліся лепшыя ігракі свету, дзяржаўны тэлеканал Аджарыі вядзе перадачы на шасці мовах на ўсю Еўропу, Цэнтральную Азію і Паўночную Афрыку. Яго імя далі нават адной новаадкрытай зорцы. Але, па яго словах, болей за ўсё ён любіць оперу. Абашыдзе спансіруе першую ў свеце дзіцячую групу оперных спеваў, у вялізным оперным тэатры ў цэнтры горада праходзяць рэгулярныя фестывалі. «Люблю «Атэла», але Вердзі мне бліжэй», – сказаў ён.

Я хацеў запытаць чаму, але час аўдыенцыі скончыўся.

Нас хутка адвезлі назад у аэрапорт, дзе наш рэйс затрымалі на пяць гадзін.

У самалёце мы знайшлі на сваіх крэслах чатыры бутэлькі грузінскага віна. На этыкетках было напісана проста: «З вінных склепаў Аслана Абашыдзе. Толькі для сяброў».

Джэрэмі ПЕЙДЖ
The Times

Уладзімір Жырыноўскі: Ад Латвіі застанецца пустое месца

Парламентарыі трох краінаў Балтыі, якія ўваходзяць у Балтыйскую асамблею, па прапанове дэлегацыі Латвіі маюць намер выступіць з сумеснай афіцыйнай заявай. У ёй яны асудзяць выказванні віцэ-спікера Дзяржаўнай Думы Расійскай Федэрацыі Уладзіміра Жырыноўскага, які паабяцаў учыніць тэрарыстычныя акцыі на тэрыторыі Латвіі.

Прэзідэнт Латвіі Вайра Віке-Фрэйберга шакаваная выказваннямі Уладзіміра Жырыноўскага, у якіх ён адкрыта пагражаў краіне тэрорам. «Гэта было шокавае відовішча - як пан Жырыноўскі ўвечары заявіў аб намеры знішчыць латышоў. Праз 55 гадоў пасля падзеяў 25 сакавіка (дата адной з дэпартацыяў жыхароў Латвіі) дэмакратычна абранай асобе выступаць з гэтакімі заявамі недапушчальна. Гэта даказвае, што Латвію чакае вялікая праца, каб распавесці свету пра тое, што з ёй адбылося», - сказала прэзідэнт.

У інтэрв'ю латвійскаму тэлеканалу LTV Жырыноўскі, ацэньваючы ўступленне Латвіі ў НАТО і рэформу адукацыі, заявіў наступнае: «Ад Латвіі нічога не застанецца. Разам з рускімі. Пустое месца. Я вам гэта абяцаю. Наогул нічога не застанецца. Імя Латвіі і латышскую мову ўсе забудуць. Нічога не будзе. Улічыце. Знойдуцца героі, дэсантнікі і людзі. Мы ўсё знішчым, калі вы возьмецеся за рускіх і рускія школы. Я вам гэта абяцаю. Ёсць і грошы, і людзі. Смяротнікі ёсць. Нічога не застанецца».

Ліквідацыя шэйха

«Ён тут!» – прашаптаў ноччу інфарматар па выхадзе з мячэці. Два слова, якія сталі сігналам да пачатку аперацыі па ліквідацыі Ясіна. Заставалася толькі адна праблема: цішыня ў гэты ранішні час і адсутнасць руху на вуліцах. Але праблему цішыні, якую мог парушыць нечаканы шум, удалося вырашыць: у начным небе Газы пачуўся грозны гул F-16. Гукавое прыкрыццё. З'яўленне Apache – верталётаў-кілераў – над мэтай атакі ніхто не прыкмеціў.

Для сачэння за адрасатам выкарыстоўваюцца беспілотныя самалёты з тэлекамерамі, якія перадаюць інфармацыю. Адрасат бярэцца на прыцэл, і ў яго не застаецца ніякага шанцу выжыць. Найбольш часта ўжываюцца ракеты Hellfire амерыканскай вытворчасці, удасканаленыя ў Ізраілі. Асколкі гэтых ракет былі знойдзены два гады назад у Тубасе, калі на невялікай віле былі ліквідаваныя сем кіраўнікоў тэракту. Па словах відавочцаў, дакладнасць стрэлаў уражвала: ад дома нічога не засталося, логава «Хамас» было ліквідавана з хірургічнай акуратнасцю.

Ёсць і іншыя варыянты, прыкладам – упырснуць яд у вуха ахвяры, як гэта было ў 1997 годзе ў Амане: два ізраільскія агенты паспрабавалі правесці падобную аперацыю адносна Халеда Машаля, і ўрад быў вымушаны вызваліць менавіта Ясіна пад ціскам караля Іарданіі, каб пазбегнуць дыпламатычнага крызісу.

Часам распрацоўваюцца вельмі змрочныя сцэнары: таго, хто паслаў на тэракт «маці-камікадзэ», знішчылі пры дапамозе мадэлі Залатой мечэці Іерусаліма, начыненай пласцітам. Іншы ісламіст атрымаў ад «сяброў «Хамас» радыёкіруемую мадэль самалёта, гэтакую цацку, якая разнесла яго самога і яго дом.

«Шын Бет» і ваенная разведка рыхтавала замах на Ясіна некалькі месяцаў. У жніўні Шарон сказаў, што настаў час прывесці ў дзеянне «сістэму Голды Меір»: пачаць паляванне на кіраўнікоў, членаў і памагатых «Хамас» па мадэлі загадкавага «Камітэта Х», які пасля Алімпіяды ў Мюнхене 1972 года, дзе былі забітыя 17 ізраільскіх спартсменаў, на загад жалезнай ледзі-прэм'ера высачыў і знішчыў (на працягу 19 год) усіх удзельнікаў гэтага злачынства.

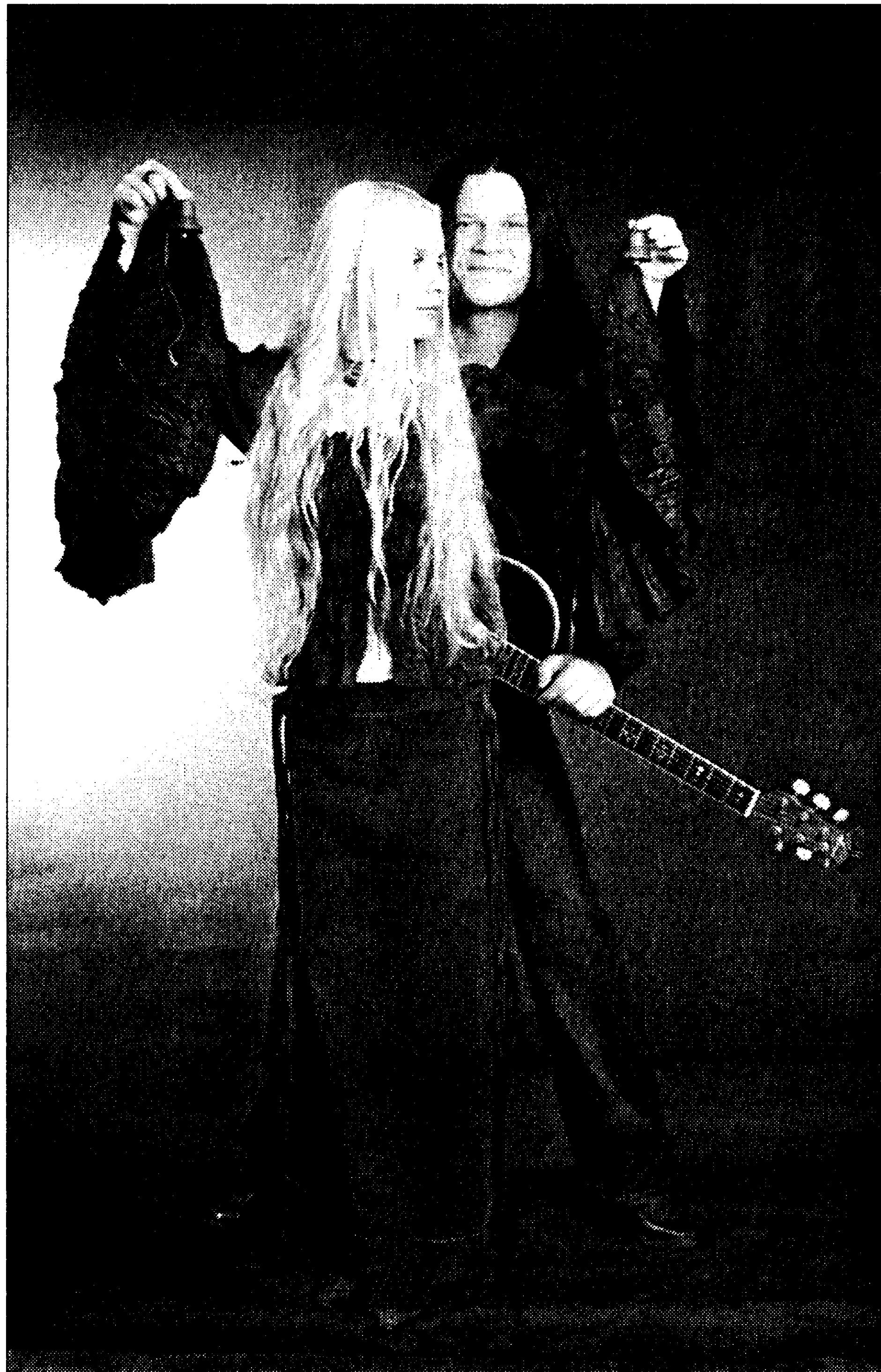
На працягу месяцаў за шэйхам хадзілі па пятах, каб даведацца пра яго сховішчы, звычкі, шляхі і метады адыходу. Інфарматарам былі выдадзены нават прыборы лазернага навядзення для акрэслення месца, дзе звычайна бываў шэйх. Нарэшце, дасье было пададзена міністру абароны, Шарону, кабінету бяспекі. План абмяркоўваўся, карэктаваўся і быў зацверджаны.

Як толькі было дадзена «зялёнае святло», пачалася аперацыя «Шэйх», і для Ясіна прабіў апошні час.

Corriera della sera

Aleksandra & Konstancin

Першы раз Беларусь прыме ўдзел у 49-ым конкурсе песні «Еўравізія-2004». Лепшы еўрапейскі хіт стане вядомым увечары 15 траўня. Песня «Мой Галілей», якую рыхтуе для еўрапейскага слухача беларускі фольк-дуэт «Аляксандра і Канстанцін», ужо ўпэўнена сябе пачувае на першых месца тамтэйшых хіт-парадаў, а, паводле некаторых афіцыйных і неафіцыйных сайтаў, уваходзіць у пяцёрку лепшых. Але, каб дабрацца да Вялікага Фіналу, беларускім удзельнікам неабходна пераадолець яшчэ і кваліфікацыйны раунд, што адбудзецца 12 траўня, конкурс на які складае 2,2 песні на месца.

- У сувязі з тым, што нядаўна з вамі адбылося (у панядзелак, 15 сакавіка, на трасе паміж вёскамі Слабада і Навасяды Аляксандра і Канстанцін трапілі ў аварыю. Канстанцін зламаў рабрыну, Аляксандра пашкодзіла твар і калена. –А.М.), як адчуваеце сябе, што кажуць урачы?

Канстанцін: Я пакуль да іх яшчэ не дайшоў.

Аляксандра: Сінякі паціху праходзяць. Усё нармальна. Мы ж пакуль людзі маладыя. Ды і не варта пра гэта ўвогуле ўзгадваць. Ніякага шкадавання мы да сябе вызываць не жадаем: гэта не тое пачуцце, якое мы імкнемся абуджаць у людзях.

К: Наша мэта і адказнасць, якую ўзялі на сябе, не дае нам раскісаць. На другі дзень мы паехалі на прымерку строяў, у сераду ўжо здымалі кліп.

– Пасля нацыянальнага конкурсу ў вас пабольшала недабразычліўцаў: як лічыце, гэта аварыя была выпадковасцю або сппанаванай акцыяй?

К: Не, тое, што адбылося, мы не лічым спланаванай акцыяй.

А: Як можна спланаваць дрэннае надвор'е? Гэта быў збег абставінаў. Не думаю, што малады афіцэр, машыну якога літаральна вынесла на нашу, сустрэчную, паласу, жадаў развітацца з кар'ерай або з жонкай ды маленькім дзіцем. Ніякай крыўды, а тым больш агрэсіі з нашага боку да яго няма.

– Кожны дзень вы занятыя на рэпетыцыях. Але самы насычаны перыяд, перыяд падрыхтоўкі матэрыялаў для прадстаўлення іх 23-га на жараб'ёўку, ужо мінуў. Усе матэрыялы – ужо ў Стамбуле. А што ў працэсе іх падрыхтоўкі далося найцяжэй?

А: Уся наша праца прыносіць нам задавальненне, таму скардзіцца на на тое, што нешта далося цяжка, не выпадае. Адзінае, на жаль, не хапала і не хапае часу на адпачынак, дакладней, уласна на сон.

К: Я ж гатовы хоць і тры дні не адпачываць. Для мяне самым цяжкім было ўсведамленне таго, што шмат што можна было зрабіць лепш, але не ад нас гэта «лепш» залежала.

– А ад каго?

К: Асноўныя прычыны-недахоп матэрыяльных сродкаў і часу.

А: Напрыклад, з двух варыянтаў кліпа прыйшлося выбраць «не залаты, а просты».

– Раскажыце, калі ласка, чым будзе адрозніваюца выступ на еўрапейскім конкурсе ад таго, які мы ўжо пабачылі па тэлевізіі 31 студзеня?

К: Нашым уласным настроем. Сёння песня «Мой Галілей» займае першыя месцы на хіт-парадах Еўропы, што значыць, нас пачулі. А выступаючы на Нацыянальным конкурсе, мы не ведалі, як гэты твор успрыме аўдыторыя.

А: На сцэне, акром мяне і Кастуся, будзе чалавек з акарынай, Андрэй Палаўчэня з Магілёва, і бэк-вакал. Усяго шэсць чалавек.

– Хто астатнія?

К: Вячаслаў Шарапаў, Пятро Ялфімаў, Эдуард Альтшулер.

– З чыёй ініцыятывы ўносіліся змены ў першапачатковы варыянт? Не было гэта нейкай чужой воляй, няхай сабе і прафесіяналаў?

А: Не. Зменаў, насамрэч, я хачу гэта падкрэсліць, ніякіх не адбылося. Усё, што змянілася – гэта дэталі ў тэхнічным плане, не больш. У тым варыянце, што быў прэзентаваны аўдыторыі 31-га, я сама напела гэтых восем трэкаў. Зараз мой голас трошкі разбавіцца. Вуху слухача гэтыя змены будуць амаль незаўважныя.

– А падтанцоўка? Магчыма, вы падрыхтавалі маленькі перформанс? Што будзеце рабіць на сцэне?

А: На сцэне мы будзем павольна рухацца. Нашы рухі не будуць распісаны. Нейкія апорныя моманты безумоўна ёсць, астатняе – імправізацыя.

– Ці будзеце, Аляксандра, на сцэне босая?

А: Пакуль мы не вызначыліся з касцюмамі, я гэтага не ведаю.

– Магчыма, ужо глядзелі і слухалі ў інтэрнэце выступы сваіх патэнцыйных канкурэнтаў. Хто найбольш спадабаўся?

А: Так, я сабе скачала і праслухала ўжо ўсё. Ёсць некалькі песень, я не хачу іх пакуль называць, з прэтэнзіяй на мастацкую каштоўнасць.

– Каб прыняць удзел у гэтым конкурсе, вашаму дуэту прыйшлося паступіцца і мовай (беларускую замясціла ангельская), і накірункам (фольк-мадэрн замясціў поп з элементамі мясцовага каларыту). Але ж шырокая вядомасць да вас прыйшла дзякуючы не кавер-версіям англамоўных хітоў, якія з 1998 года спявалі ў клубах Барысава і Мінска, а менавіта апрацоўцы беларускай народнай песні. Чаму ёй не аддалі даніну, тым больш, што гэты конкурс, як ніякі іншы, сустракае спевы на нацыянальнай мове?

А: Песні «Мой Галілей» ужо амаль чатыры гады. З самага пачатку яна была па-ангельску. Мы адчувалі яе цэласнасць, таму не ўзнікала жадання і нават думкі парушаць гэту цэласнасць.

К: Тыя, хто ведаў нас да гэтага, хто слухаў «За ліхімі марозамі» і «Сойку», прагаласавалі б за нас абавязкова. А вось тыя, хто 31-га першы раз пачуў «АіК» – невядома. Калі мы выйграем, то на гала-канцэрце абавязкова заспяваем сваю «Пчолку». Тады ўсё стане на свае месцы. Магчыма, і пераклад «Майго Галілея» на беларускую мову таксама з'явіцца. Мы вядзём перамовы з аўтарам, які бярэцца гэта зрабіць якасна.

А ў тым варыянце, які ўжо існуе, ад фольку таксама ёсць не мала: гарлавыя спевы, рытміка, будзе гучаць акарына, народны інструмент не толькі беларусаў, дарэчы.

– Джаз, кантры, блюз, фольк-мадэрн. Зараз поп. Якім будзе наступны крок? Крок назад ці наперад?

К: Мы будзем працаваць у ранейшым рэчышчы.

А: Магчыма, нешта з'явіцца новае, напрыклад, ад электроннай музыкі, але аўтэнтыка будзе захавана.

– Ці ёсць жаданне пашырыць этнічныя межы творчасці?

А: Нам не перашкаджае ўносіць элементы ўсходняй, негрыцянскай, любой іншай музыкі ў аранжыроўкі беларускіх народных песень.

– У адным сваім інтэрв'ю вы прызналіся, што ўжо амаль гатовы трэці альбом. Але з-за падрыхтоўкі на «Еўравізію-2004» працу пакуль адклалі. Якія творы складаюць, так бы мовіць, ваша трэцяе дзіця?

А: Беларускія народныя песні ў нашай апрацоўцы – тое, што мы рабілі да гэтага.Падрыхтавана толькі палова матэрыяла на альбом, і пакуль гэта не аранжыраваныя рэчы.

– Падпісаўшы «Рамкавы дагавор», частку правоў на ўсе наступныя творы, напісаныя цягам трох гадоў, вы аддалі «Белтэлерадыёкампаніі».

А: У гэтым няма нічога жахлівага. Ва ўсім свеце артысты імкнуцца заключыць дагавор з якой-небудзь кампаніяй. Гэта гарантыя стабільнай працы. Так, мы спачатку баяліся. Але ўдзельнічаць у «Еўравізіі» – гэта ўнікальны шанец. Пакуль нам супраца з «БТ» падабаецца. Дзякуй Богу, нас ніхто не змушае рабіць тое, чаго не жадаем.

К: У кантракце ёсць пункт, паводле якога спорныя моманты будуць рашацца шляхам дамоў з двух бакоў.

– З таго моманту, як падпісалі дагавор, ці стварылі ўжо што-небудзь?

А: Пакуль неставала часу.

– Як вы ацэньваеце свае шансы на ўдалы выступ?

К: Мы разлічваем менавіта на ўдалы выступ. Бо перамога не бывае выпадковай. Пройгрыш, так. Мы ж пастаянна працуем на сваю перамогу.

– А як адпачываеце?

А: Як гэта не банальна, адсыпаемся і наведваем бацькоў.

К: Ім важна бачыць нас. Бачыць, што мы жывыя і здаровыя.

– Ну так, асабліва пасля таго, што здарылася. Як змяніў гэты жахлівы эпізод ваша светаўспрыманне?

К: Паглядзець уласнай смерці ў вочы для нас значыла пераацаніць некаторыя каштоўнасці. Многія рэчы, на каторых раней засяроджвалі ўвагу, сталі пасля таго панядзелка нязначнымі. Пакуль рана выдаваць канкрэтыку, трэба усё перадумаць.

– Ці ведаеце міфы, якія ходзяць пра ваш дуэт? Які з іх самы неверагодны?

А: Даволі ўжо разышоўся міф пра тое, што мой бацька вельмі паспяховы бізнэсмен Кірсанаў, а працуе ў Маскве. От мне гэты міф вельмі спадабаўся.

– Тады кім працуе ваш тата?

А: Ён інжынер-канструктар.

К: Як толькі здарылася аварыя, суседзі выказалі неверагодную версію, што гэта нам нехта нашаманіў. Міфам ёсць і тая інфармацыя, што мы ўжо даўно муж і жонка.

– Дарэчы, а чаму яшчэ не?

К: Змена прозвішча і пазнака ў пашпарце нічога не значыць. Калі няма кахання, не выратуе і гэта.

А: Так. Мы імкнемся да шчырых адносінаў, а не да «брака». І хто сказаў, што яны немагчымыя без юрыдычнага афармлення шлюбу?

– З 1998-га вы разам. У адным нядаўнім інтэрв'ю так і сказалі: «Мы сталі адным арганізмам». А ці адпачываюць як-небудзь часткі гэтага вашага агульнага арганізма адна ад другой?

А: Так, калі мы спім, то снім розныя сны (*смяецца*).

К: Раней у нас была магчымасць жыць у розных дамах. Але не зараз.

– Папулярнасць звычайна прыводзіць мінімум да дзвюх хваробаў: зорнай і абагаўлення, нават нізкапаклонства з боку блізкіх і дарагіх людзей. Як перамагаеце дыстанцыю, якую стварае слава?

К: У нас ёсць добры сродак: у сваёй шафе я, на крайні выпадак, захоўваю чатыры пачачкі Фервексу. Калі не хопіць, то каля дома ёсць аптэка.

А: Зорнай хваробай можа захварэць любы, хто робіць сваю справу добра. Напрыклад, урач ці настаўнік...

К: Хацеў бы я паглядзець на такога ўрача... А нашай зорнасці для такога цяжкога захворвання нам пакуль не хапае.

– Што ж да таго, як на вас пачалі глядзець бацькі і сябры, то тут, здаецца, амаль нічога не змянілася.

А: Адзінае, наша перамога ў вачах бацькоў надала важнасці той справе, якой мы займаемся. Раней многія лічылі, што захапленне музыкай – гэта не зусім сур'ёзна.

К: Але з гэтай перамогай прыйшлі і нязручнасці.

А: Напрыклад, я не магу зараз хутка перамяшчацца па горадзе. Паўсюль спыняюць, просяць аўтограф. Як раней я не магу сабе дазволіць распусціць валасы: яны адразу прыцягваюць увагу. Абавязкова трэба нешта рабіць. Напэўна, трэба разжыцца нейкім капялюшыкам.

– Вас чакае вялікая аўдыторыя. Будзе складана ўтрымаць псіхалагічную раўнавагу. Чым будзеце сябе падтрымліваць?

К: З намі паблізу будуць знаёмыя ўжо людзі.

А: Потым імпульсы родных, блізкіх і тых, хто за нас будзе хварэць тут, на Беларусі, абавязкова дойдуць да Стамбула.

– Напрыканцы, калі ласка, некалькі пытанняў анкетнага плана.

– Узрост.

А: Нарадзілася 22 траўня 1980 года ў Барысаве.

К: Нарадзіўся 11 сакавіка 1972 года ў Барысаве.

– Адукацыя.

А: Скончыла музычную школу па класу фартэпіяна. Вучуся на пятым курсе Беларускага дзяржаўнага універсітэта культуры на аддзяленні мастацтва эстрады, спецыялізацыя – вакал.

К: Пад час вучобы ў школе скончыў студыю па класу класічнай гітары. Потым браў прыватныя ўрокі. Шмат чаму навучыў мяне выдатны музыка Аркадзій Юшын. Зараз у ЗША.

У 1994 годзе скончыў геаграфічны факультэт Беларускага дзяржаўнага універсітэта.

–Мары.

А: У дзяцінстве марыла стаць доктарам. Зараз таксама не губляю надзеі, што калісьці атрымаю веды па ветэрынарнай справе.

К: А я ў дзяцінстве, як і ўсе нармальныя дзеці, марыў стаць касманаўтам. Лічу, што часткова мара збылася: наш дуэт, сапраўды, ёсць своеасаблівым «Юрыем Гагарыным» не ў космасе, дык у Еўропе.

А: Сёння мара ў нас з Кастусём пакуль адна на дваіх – добра выступіць на «Еўравізіі», дастойна рэпрэзентаваць Беларусь.

– Што любіце , а што не церпіце ў людзях?

К: Я прымаю людзей такімі, якія яны ёсць.

А: У людзях паважаю шчырасць і дабрыню. Калі чалавек добры, то шмат якія недахопы яму можна прабачыць.

– Хобі.

К: Нават не ведаю, што лічыць асабістым хобі. Скарэй, гэта падарожжы.

А: Сваім хобі магу назваць кветкі і жывёлу.

– Адзенне.

А: У адзенні трымаемся спартыўна-дзелавога стылю. Калі казаць пра сцэнічныя касцюмы, дык тое, у што мы апранаемся, я б назвала сумяшчэннем стыляў мадэрну і фольку. З выступаў прывозім шмат цікавых рэчаў, кшталту абярэгаў. Яны ёсць добрым дапаўненнем абранаму іміджу.

–Дзякуй за інтэрв'ю.

Алеся МАТУСЕВІЧ

Улад Дракула

Сяргей ЗАНКЕВІЧ

Мне вельмі падабаецца Румынія. Там ёсць мора, а гэтага Беларусь, на жаль, не мае. Там расце вінаград, з якога вырабляецца цудоўнае віно. А яшчэ тут ніхто не звернецца да цябе на «ты», і не абзаве «мужыком» ці «таварышчам». У Румыніі звяртаюцца адзін да аднаго «domnul» (ад лацінскага dominus – бог, гаспадар).

Думка напісаць пра свае румынскія ўражанні прыйшла ў галаву пасля прачытання караценькай газетнай «страшылкі» «Найвялікшыя садысты свету». Там быў змешчаны партрэт Улада Цепэша пад назваю «Улад Валашскі». Гэты чалавек больш вядомы як Улад Дракула. У Румыніі партрэты Улада Цепэша можна пабачыць у любой бібліятэцы побач з партрэтамі Штэфана Вялікага, Міхая Храбрага, Міхая Эмінэску.

Атрымоўваецца, што, з аднаго боку, ён – класічны садыст, з другога – нацыянальны герой. Наколькі ў гэтым можа быць праўды?

Паходжанне

Румынія гістарычна складалася з трох рэгіёнаў: Валахіі, Трансільваніі, Малдовы.

Улад нарадзіўся ў 1431 г. Яго бацька паходзіў з дынастыі, якая кіравала Валахіяй з пачатку XIV стагоддзя. Бацька Улада Цепэша – Улад I (гаспадар у 1436–1442, 1443–1447 гг.) належаў да рыцарскага ордэна Дракона. Дарэчы, сярод кавалераў гэтага ордэна быў наш Вітаўт Вялікі, кароль Польшчы Уладзіслаў (Ягайла), кароль Арагона і Неапаля Альфонс V, дэспат Сэрбіі Штэфан Лазарэвіч. Ад бацькі імя, ці ўжо лепей тытул, «Дракон» перайшло да сыноў, у тым ліку і да Улада Цепэша. Мянушка Цепэш паходзіць ад румынскага teapa – паля, кол і перакладаецца як «той, хто саджае на палю». Гэта быў спосаб пакарання, якім Улад карыстаўся часцей за ўсё. Змрочная рэпутацыя «Цепэша» прывяла да таго, што слова «Дракул» пачала асацыявацца з румынскім словам «drac» і асэнсоўвацца як «д'ябал».

З 1442 па 1448 год малады Улад разам са сваім малодшым родным братам Раду (будучы ўладар Валахіі – Раду Прыгожы) былі закладнікамі ў туркаў. Тыя заслужана славіліся як храбрыя ваяры. А паколькі яны ніколі не шкадавалі свайго жыцця, то і жыццё іншых у іхніх вачах не каштавала нічога. Абодва браты па-рознаму рэагавалі на жыццёвыя выпрабаванні. Улад з гадоў зняволення вынес нянавісць да турак. А Раду зрабіўся каханкам султана Мехмета II, якому жанчын-наложніцаў было недастаткова.

У 1448 г. бацьку Улада забілі. Хутка пасля гэтага ён вярнуўся ў Валахію, з дапамогай адной з баярскіх групоўвак у кастрычніку захапіў трон, але толькі на некалькі тыдняў.

Гаспадар Валахіі

У 1456 г. з дапамогай гаспадара Трансільваніі Янаша Хуньядзі (дарэчы, таго, хто загадаў забіць яго бацьку) Улад зноў захапіў трон Валахіі і гэтым разам гаспадарыў да 1462 года. Ён змог стабілізаваць унутранае і вонкавае становішча краіны. Змагаўся з баярамі за адзінства краіны, для барацьбы з унутранымі і знешнімі ворагамі ўзброіў вольных сялян і месцічаў, узмацніў дзяржаўны апарат. У 1457 г. пры яго дапамозе Штэфан, тады яшчэ не вялікі, захапіў трон Малдовы. Вясной 1459 г., спрыяючы нацыянальным купцам, абмежаваў дзеянні замежных гандляроў на тэрыторыі свайго княства і запатрабаваў ад іх гандляваць толькі ў памежнай зоне ў час кірмашоў, якія адбываліся некалькі разоў на год. На што купцы з Брашова і Сібіу здзекліва адказалі: «Мы ведаем як справы ў Валахіі – сёння гаспадаром Улад, заўтра Дан, паслязаўтра Раду, і кожны, хто прыйшоў, мяняе тое, што зрабіў папярэднік...», і свой гандаль працягвалі. У адказ Улад, які вельмі высока ставіў слова гаспадара, адразу ж загадаў схапіць усіх купцоў з Брашова і Сібіу, якія ў той час знаходзіліся на тэрыторыі Валахіі, і пасадзіць іх на палю. Гэта выклікала моцную незадаволенасць трансільванскіх купцоў, якія прафінансавалі прэтэндэнта на валашскі трон – Дана. Улад Цепэш правёў паспяховы карны рэйд на Брашоў і ў Трансільванію. Сотні людзей былі пасаджаны на палю альбо спалены жыўцом. Прэтэндэнт Дан быў узяты ў палон, па ім жывому святар прачытаў заўпакойную імшу, і Дану адрэзалі галаву.

У 1461 г. Цепэш адмовіўся плаціць даніну турэцкаму султану. Узімку 1461–1462 гг. султан паслаў да Цепэша пасла, грэка на імя Катабалінас з загадам запрасіць валашскага гаспадара ў Стамбул для аплаты даніны, абяцаючы, што пры гэтым Цепэш сустрэне выключна пачэсны прыём. У той жа час султан даў інструкцыі Гамзу-пашу, камандуючаму турэцкімі войскамі на Дунаі, каб той падтрымліваў таемную сувязь з Катабалінасам. І калі Катабалінас разам з Цепэшам пакіне Тырговіштэ і дасягне Джурджу (горад на Дунаі), трэба напасці на іх і ўзяць Цепэша ў палон. Цепэш пра гэта даведаўся. Яго гвардзейцы, пераапрануўшыся ў турэцкую вопратку, хітрасцю захапілі Джурджу з усім гарнізонам. У рукі Цепэша трапіў і Катабалінас са сваёй світай. З усёй гэтай здабычай гаспадар Валахіі вярнуўся ў Тырговіштэ. І тут, прыблізна за пяць кіламетраў ад горада, усе палонныя былі пасаджаны на палю. Прычым, самыя высокія палі (як той казаў, пачэснае месца) атрымалі Катабалінас і Гамза-паша.

Лес пакутнікаў

Аднак Цепэш на гэтым не спыніўся. Ён ідзе з войскам за Дунай і захоплівае турэцкія крэпасці уздоўж ракі да горада Зімніца, рабуючы і спальваючы ўсе турэцкія паселішчы, рэжучы і саджаючы на палю ўсё турэцкае насельніцтва. Задаволены зробленым, ён дасылае вугорскаму каралю Мацяшу Корвіну ліст, у якім хваліцца тым, што зрабіў. Пісьмо гэта, датаванае 11 лютага 1462 г., цудам захавалася. Яно паведамляе колькасць забітых – 23.884 чалавекі; і гэта без уліку тых, што былі спалены жыўцом!

Зразумела, цярпець такое султан Мехмет II не збіраўся і ўлетку 1462 г. турэцкае войска (да 250.000 чалавек) рушыла на Валахію. На сваім шляху да Тырговіштэ султан бачыў пустую краіну. Улад выкарыстоўваў тактыку, якую пазней назавуць «тактыкай спаленай зямлі».

Нарэшце турэцкая армія дайшла да сталіцы Валахіі. Горад быў пусты. Палохаючыся нейкай пасткі, султан вырашыў абмінуць Тырговіштэ. Хутка на сваім шляху туркі ўбачылі лес – палі, з напалову згніўшымі шкілетамі займалі плошчу ў даўжыню да 17 стадый (г. зн. 3 км) і ў шырыню да 7 стадый (больш за 1 км). Катабалінаса і Гамзу-пашу пазналі па рэштах дарагой шоўкавай вопраткі. І было там прыблізна 20.000 чалавек: мужчыны, жанчыны з груднымі дзецьмі, старыя, маладыя.

Султан вырашыў далей не праследаваць Цепэша, павярнуў войска ў накірунку Брэілы, а адтуль вярнуўся ў Турцыю.

Вязень замка Вышаград

Хоць турэцкі паход на Валахію ў 1462 г. нельга назваць паспяховым, але і зусім безвыніковым ён не быў. Мехмет II вёз у сваім абозе ў якасці прэтэндэнта на валашскі трон роднага брата Цепэша Раду Прыгожага. Падкрэплены турэцкім кантынгентам, Раду пасля адходу туркаў пачаў дзейнічаць самастойна. Валашскае баярства, незадаволенае цэнтралізатарскай палітыкай Цепэша, паразумелася з туркамі, выступіла супраць гаспадара і перайшло на бок Раду. Улад Цепэш адступіў і быў вымушаны адысці ў Трансільванію, разлічваючы на падтрымку вугорскага караля, аднак Мацяш Корвін не захацеў сварыцца з туркамі. Ён заключыў мір з Раду Прыгожым, а Цепэша загадаў арыштаваць і пасадзіць у крэпасць. Раду Прыгожы кіраваў Валахіяй з 1462 па 1473 гады, калі яго змяніў пры дапамозе малдаўскага гаспадара Штэфана Вялікага Лайота Басараб.

Зняволенне Улада цягнулася 12 гадоў, у асноўным у крэпасці Вышаград на Дунаі.

У лістападзе 1476 г. Улад у трэці раз гаспадар Валахіі, але праз некалькі тыдняў у снежні ён быў забіты туркамі з дапамогай мясцовых баяр. Кажуць, што адрэзаная галава Улада была пакладзена ў мёд і адпраўлена ў Стамбул турэцкаму султану.

Прайшлі стагоддзі

Старажытныя хронікі данеслі да нас даволі шмат гісторый пра ўчынкі Цепэша. Некаторыя з іх пацвярджаюцца гістарычнымі крыніцамі, некаторыя відавочна прыдуманыя. Вось адна з гісторый, якая мне вельмі падабаецца і якую я раіў бы добра ведаць усім нашым бізнесоўцам.

Купец з Трансільваніі ехаў гандляваць з таварам і грашыма. Калі ён прыбыў у Тырговіште, сталіцу Валахіі, то быў абакрадзены на суму 160 дукатаў, вялізныя па тых часах грошы. Гандляр прыйшоў са скаргай да уладара. Цепэш загадаў аб'явіць насельніцтву горада, што калі злодзея не выдадуць за суткі і не вернуць гандляру ягоныя грошы, то кожны дзесяты жыхар будзе пасаджаны на палю. Паколькі ён слова сваё заўсёды стрымліваў, то на наступны дзень злодзея даставілі ў палац і грошы прынеслі таксама. Злодзей быў тут жа пасаджаны на палю, а да 160 дукатаў Улад загадаў дабавіць 1 дукат ад сябе. Купец, атрымаўшы ўсю сваю маёмасць, прыйшоў у палац падзякаваць. Цепэш запытаў, ці ўсё яму вярнулі. «Усё, твая вялікасць. – адказаў той, – і нават адзін дукат лішні. Вось ён».

Цепэш пасмяяўся і кажа: «Ты сумленны чалавек, і добра, што сказаў пра лішні дукат, а то сядзеў бы на палі побач са злодзеем».

*

Адна з гісторый распавядае, як Цепэш вырашыў вычысціць краіну ад злодзеяў, лайдакоў, хворых калек, якія бадзяліся па дарогах краіны. Ён лічыў іх баластам – не працуюць, карысці ад іх ніякай.

Аднойчы ўсіх іх запрасілі ў Тырговіштэ, і гаспадар запытаў: «Жадаеце, каб я зрабіў так, што вы не будзеце мець клопатаў на гэтым свеце і ні ў чым у вас не будзе недахопу?» «Жадаем!» – адказалі тыя.

Іх пераапранулі ў чыстую прыгожую вопратку, прывялі ў вялізны дом, дзе былі падрыхтаваныя сталы з ежай і напоямі. Пасля таго, як небаракі наеліся і напіліся, дзверы зачынілі і будынак падпалілі з чатырох бакоў. Усе ўнутры згарэлі.

*

Ішоў аднойчы Цепэш і бачыць селяніна ў кароткай і бруднай кашулі. Запытвае, ці мае той жонку, ці сеяў ён летась лён. І жонка ёсць, і лён маецца. Тады Цепэш, увайшоўшы ў хату і пабачыўшы, што жонка маладая і здаровая, пакараў яе за ляноту. Жанчыне адрэзалі абедзьве рукі, а потым пасадзілі на палю. Кажуць, што другая жонка, якую Цепэш ўзамен даў таму селяніну, працавала і ўдзень, і ўноч, каб толькі дагадзіць мужу. Добра, што ў наш час няма Цепэша. Колькі спатрэбілася б дрэў, каб пазбавіць свет ад лянотных жанчын.

*

Цепэш меў звычку выпіваць і закусваць пад трупамі людзей, пасаджаных на палі. Адзін з яго прыбліжаных увесь час моршчыў нос ад смуроду. Тады гаспадар загадаў падрыхтаваць палю вышэйшую і пасадзіць на яе гэтага чалавека: маўляў, там смуроду не адчуе.

*

Аднойчы Цепэш загадаў цыганам павесіць аднаго з іх, які быў вінаваты ў крадзяжах. Тыя не хацелі гэта рабіць – закон іхні не дазваляе. Тады цыгана зварылі ў катле і яго таварышы вымушаны былі яго з'есці.

*

Ёсць аповесць пра манаха, які вандраваў на асле. Дык Цепэш за нейкую віну загадаў пасадзіць на палю і яго, і асла.

*

Аднойчы да яго прыбылі турэцкія паслы. Падчас прыёму, яны не знялі свае цюрбаны. На пытанне Улада, чаму яны ў цюрбанах, паслы адказалі, што гэта іх звычай і свае цюрбаны яны не здымаюць нават перад султанам. «Трэба паважаць звычаі чужой краіны», – адзначыў Улад і загадаў прыбіць цюрбаны да галоў паслоў цвікамі. Што і было тут жа выканана.

*

Адзін з расповедаў кажа, што ў пустынным месцы, дзе праходзіў вялікі шлях, быў калодзеж, дзе супыняліся, каб напіцца вады. І Цепэш забыўся там залаты коўшык. І ўвесь час, пакуль ён быў гаспадаром, ніхто не асмеліўся яго скрасці.

Дык хто ж такі Улад Цепэш? Нацыянальны герой ці адзін з найвялікшых садыстаў свету? Няхай кожны чытач гэта пытанне вырашыць для сябе сам.

Новы Час
Галоўны рэдактар
Алена АНІСІМ

Заснавальнік: Мінская гарадская арганізацыя ГА ТБМ імя Ф.Скарыны.
Пасведчанне аб рэгістрацыі № 1798 ад 25 сакавіка 2002.
Адрас: 220005, Мінск, вул. Румянцава, 13
Тэл.: 288-23-52

E-mail: nchas@tbm.org.by

Рэдакцыя можа друкаваць артыкулы дзеля палемікі, не падзяляючы пазіцыі аўтараў.
Пры выкарыстанні матэрыялаў газеты спасылка на «Новы Час» абавязковая.
Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе мастацкія творы.
Чытацкая пошта публікуецца паводле рэдакцыйных меркаванняў.

Надрукавана з дыяпазітываў заказчыка ў друкарні ТДА «Знамение».
Ліцэнзія ЛП № 397 ад 14.03.2001 г.
220004, Мінск, вул. Каржанеўскага, 14. Замова № 201
Падпісана да друку 30.03.2004 (12:00).
Наклад 2300 асобнікаў. Кошт свабодны.